

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TEZİN ADI
ASKERİ DARBELER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI
MERVE DEMİRİZ

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR.İDRİS BAL

ANKARA 2011

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TEZİN ADI
ASKERİ DARBELER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI
MERVE DEMİRİZ

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR.İDRİS BAL

ANKARA 2011
Her hakkı saklıdır

T.C

ATILIM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Merve Demiriz tarafından hazırlanan " Askeri Darbeler ve Türk Dış Politikası" başlıklı bu çalışma, 21.01.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. İdris Bal (Başkan-Danışman)

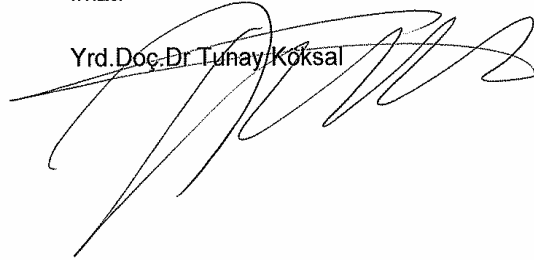
İmza

Yrd. Doç. Dr. Bahar Turhan Hurmi (Üye)

İmza

Yrd. Doç. Dr. Tunay Koksal

ÖNSÖZ

Bu çalışmada “Türk Dış Politikası ve Askeri Darbeler” başlığı altına Türk siyasi tarihindeki darbeler ve darbe dönemlerindeki dış politika uygulamaları incelenmiştir.

Amaç; demokrasiyi kesintiye uğratan darbelerin yapılış nedenlerini inceleyip, darbe yönetimlerinin dış politikada bir ilerleme sağlamadıkları göstermektir.

Bu kapsamda ilk bölümde; dış politika tanımı yapılmış, Türk dış politikası anlayışı, Türkiye'nin dış politikasını belirleyen başlıca prensipler ve unsurlar ile uygulama ve karar alma sürecinde Türk dış politikası üzerinde durulmuştur. Daha sonra askeri darbe tanımı yapıp, Türk siyasi tarihindeki darbeler incelenmiştir.

İkinci bölümde; 27 Mayıs darbesine giden yolda Türk dış politikası incelenmiş, bu kapsamda Demokrat Parti dış politikasının genel hatları ve dış politika araçları üzerinde durulmuştur. Daha sonra, 27 Mayıs darbesine giden yol incelenmiş, 27 Mayıs darbesini gerçekleştiren darbe yönetiminin dış politika uygulamaları incelenmiş ve 1961 Anayasası irdelenmiştir. Bu kapsamda uluslar arası sistemde diğer devletlerle olan ilişkiler incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde; 12 Mart Muhtırası ve Türk dış politikası incelenmiş, muhtıraya giden yol, 12 Mart muhtırasını gerçekleştiren grubun iç ve dış politika uygulamaları üzerinde durulmuş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Dördüncü bölümde ;12 Eylül darbesi ve Türk dış politikası incelenmiştir. Bu kapsamda, 12 Eylül darbesine giden yol, darbeyi gerçekleştiren grubu dış politika uygulamaları incelenmiş ve 1982 Anayasası irdelenmiştir. Daha sonra, uluslar

arası sistemde diğer devletlerle olan ilişkiler üzerinde durulmuş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR	IV

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA ve ASKERİ DARBE

GİRİŞ.....	5
1.Dış Politika.....	6
1 .1. Dış Politika Tanımı.....	6
1. 2. Türk Dış Politikası Anlayışı.....	10
1.2.1.Türkiye'nin Dış Politikası'nı Belirleyen Başlıca Prensipler ve Unsurlar.....	14
1.2.2.Uygulama ve Karar Alma Sürecinde Türk Dış Politikası.....	16
2 .Askeri Darbe.....	17
2.1.Askerî Darbe Tanımı.....	17
2..1.1 Türk Siyasi Tarihinde Askerî Darbeler	20
2.2.2 Bab_ı Ali Baskını.....	22
SONUÇ.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS DARBESİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

GİRİŞ.....	25
3.1 27 Mayıs Askeri Darbesine Giden Yolda Türk Dış Politikası.....	26
3.1.1 Demokrat Parti Dönemi Dış Politikasında Genel Hatları.....	26
3.1.2 Demokrat Parti Hükümeti Dış Politika Araçları.....	34
3.1.3 27 Mayıs Darbesi'ne Giden Yol.....	35
3.2. 27 Mayıs Yönetimi ve Türk Dış Politikası.....	43
3.2.1 27 Mayıs Askeri Darbesi.....	43
3.2.2 27 Mayıs Yönetimi.....	48
3.2.3 1961 Anayasası.....	54
3.2.4 27 Mayıs Yönetimi Dış Politika Prensipleri.....	56
3.3 Uluslar arası Sistemde Diğer Devletlerle Olan İlişkiler.....	63
3.3.1 Amerika Birleşik Devletleri- Türkiye İlişkileri.....	63
3.3.2 Sovyetler Birliği -Türkiye İlişkileri.....	67
3.3.3 Üçüncü Dünya Ülkeleri –Türkiye İlişkileri.....	70
3.3.4 Kıbrıs.....	71
SONUÇ.....	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

12 MART MUHTIRASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKA

GİRİŞ.....	75
4.1 12 Mart Muhtırasına Giden yol.....	76
4.2 12 Mart Muhtırası.....	82
4.3 12 Mart Yönetimi.....	83
4.4. 12 Mart Yönetimi ve Türk Dış Politikası.....	88
4.4.1.Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri.....	89

4.4.2. ABD-Türkiye İlişkileri.....	91
4.4.3. Avrupa Ekonomi Topluluğu - Türkiye İlişkileri.....	93
4.4.4. Türkiye- Orta Doğu Devletleri İlişkileri.....	94
SONUÇ.....	96

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL DARBESİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

GİRİŞ.....	98
5.1 12 Eylül Askeri Darbesine Giden Yol.....	99
5.1.1 12 Eylül Darbesi.....	113
5.2 12 Eylül Yönetimi	117
5.2.1 1982 Anayasası.....	121
5.2.2 12 Eylül Yönetimi ve Türk Dış Politikası.....	123
5.3. Uluslar arası Sistemde Diğer Devletlerle Olan İlişkiler	126
5.3.1 ABD-Türkiye İlişkileri.....	126
5.3.1.1 Rogers Planı.....	128
5.3.1.2 Ortadoğu'daki Gelişmeler ve Çevik Kuvvet.....	130
5.3.2 Sovyetler Birliği – Türkiye İlişkileri.....	132
5.3.4 Avrupa Topluluğu –Türkiye İlişkileri.....	133
5.3.5 Kıbrıs.....	136
SONUÇ.....	137

ALTINCI BÖLÜM

GENEL SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	145
ÖZET.....	155
ABSTRACT.....	156

KISALTMALAR

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP: Anavatan Partisi
AP: Adalet Partisi
AT:Avrupa Topluluğu
BM:Birleşmiş Milletler
BP:Birlik Partisi
BTP: Büyük Türkiye Partisi
CENTO: Central Treaty Organization
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA:Central Intelligence Agency
CMIP: Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi
CMKP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CTP: Cumhuriyetçi Türk Partisi
CP:Çalışma Partisi
DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DHP: Demokratik Halk Partisi
DİSK:_Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP: Demokat Parti
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EMK: Emekli
HP: Halkçı Parti
MBK:Milli Birlik Konseyi
IMF:International Money Found
MDP:Milliyetçi Demokrasi Partisi
MGK: Milli Güvenlik Konseyi
MGP: Milli Güven Partisi
MHP:Milliyetçi Hareket Partisi
MİT:Milli İstihbarat Teşkilatı
MSP:Milli Selamet Partisi
MNP:Milli Nizam Partisi
MP: Memleketçi Parti
NATO: North Atlantic Treaty Organization
ODTÜ:Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ORG:Orgenaral
PASOK: Pan-Helenik Sosyalist Partisi
PTT: Türkiye Posta Telgraf Teşkilatı
SODEP: Sosyal Demokrasi Partisi
SSCB:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C: Türkiye Cumhuriyeti
TİÇP: Türk İşçi ve Çiftçi Partisi
TİP:Türkiye İşçi Partisi

TKP: Toplumcu Kurtuluş Partisi

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurulu

TÜSİAD: Türkiye İş Adamları Derneği

UBP:Ulusal Birlik Partisi

YÖK:Yüksek Öğrenim Kurulu

YTP:Yeni Türkiye Partisi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Demokrasiye, insan haklarına ve hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı bir hareket olan askeri darbeler, Türkiye Tarihini uzun yıllardır tehdit etmektedir. Askeri darbeler Türkiye Cumhuriyetine Osmanlı Devleti'nden hatta, eski Türk Devletleri'nden kötü bir miras olarak kalmıştır.

Tarih boyunca darbelerin yapıış nedenleri zamanın şartlarına göre farklılıklar ve kimi zamanda benzerlikler göstermiştir.İslamiyet öncesinde darbelerin gerekçesi kahraman ve cengaver hükümdarları tahta geçirebilmek, devlet egemenliğini istenilen hükümdara verebilmek olmuş,İslamiyet'ten sonra ise darbelerin dini tehdit eden unsurlara karşı yapıldığı,darbenin yapılmasının başlıca amacının sözde dinin korunması olduğu vurgulanmıştır.T.C kuruluşundan sonra da ordunun askeri darbe yoluyla sivil iradeye el koyma gerekçesi ise, sözde "laiklik" ve "hukuk devleti" ni korumak , gelebilecek her türlü zararı önlemek olmuştur.¹

Genel olarak askeri darbe, resmi askeri kurumlara mensup, devlet emrindeki kişi ya da kişilerin hiçbir şekilde bir zaman belirtmeden, önceden hazırlanan gizli planlar ve programlar çerçevesinde, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve anayasal devlet ilkelerine tamamen aykırı bir şekilde yönetime el koyması olarak tanımlanabilir.²

Askeri darbeler bir ülkenin geçmişini, bugününü ve geleceğini etkileyip, demokrasiyi, insan haklarını ve hukukun üstünlüğü ilkesine zarar verip, kesintiye uğratır. Darbe nedeniyle, iç politikada yaşanan karmaşa ve istikrarsızlık ortamı, ülkenin uluslar arası sistemde diğer devletlerle olan

¹ Osman Bulut."Türk Tarihi'nde Askeri Darbeler".31 Aralık 2009, 27 Şubat 2010.
<http://www.farklitarih.com/2009/06/turk-tarihinde-askeri-darbeler.html>

² Darbe Nedir? Askeri Darbe Tarihi? Darbe ile Başa Geçen Yöneticiler".27 Ocak 2010, 23 Şubat 2010. <http://www.uzmanportal.com/darbe-nedir-askeri-darbe-tarihi-darbe-ile-basa-gecen-yoneticiler.html/>

ilişkilerini de olumsuz yönde etkiler .Darbe dönemlerinde baskı altında alınan dış politika kararları da ya ülkenin yerine de saymasına ya da geriye gitmesine neden olur.

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti tarihinde büyük etkiler bırakan ve Türk Demokrasi'sini sekteye uğratan 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül Darbeleri ve bu dönemlerdeki Türk Dış Politikası'nın işleyişi incelenmiştir. Amaç; darbelerin T.C devletine ve dış politikasına verdiği zararı açıklayabilmektir.Bu kapsamda Türkiye' de darbeye neden olmasına neden gösteren olaylar ve darbe yönetimleri anlatılmış ve dış politika uygulamaları üzerinde durulmuştur.

Dış politika kavramı konusunda herkesin hem fikir olduğu bir tanım ve görüş olamamıştır. Ancak ortalama ve kabul gören dış politika tanımı ” *“bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politika”* olarak yapılabilmektedir.³

Tarihsel açıdan bakıldığında T.C Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak kabul edilir. Osmanlı'nın dünya sistemindeki diğer devletlerle olan ilişkileri Türk dış politikasının genel hatlarını çizmiştir.Dış politika uygulamaları gibi, askeri darbeler de T.C'ne Osmanlı Devleti'nden bir miras olarak kalmıştır. ⁴

Dış politika ilk olarak T.C' nin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs 1961 Darbesi ile kesintiye uğramıştır. Demokrat Parti iktidarına el koyan Cemal Gürsel başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi on beş ay süresince ülkeyi kendi amaç, plan ve doğrularına göre yönetmiştir. MBK ülke yönetimine hakim olduğu süre zarfında iç politikanın gölgesinde kalmış, iç politikada yaşanan bunalım dış politikayı ikinci plana atmıştır. Darbe dünya devletlerinin Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır almalarına neden olmuş, dış politikada

³ Ömer Kürçüoğlu,Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü,11 Aralık 2009, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf>, s.311

⁴ Ramazan Gözen, "Dış Politika Yapımın Aktörleri", İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası,Palme Yayıncılık,Ankara , 2009,s.7-8

prestij ve itibar kaybedilmiştir. Yönetim bu durumu düzeltebilmek için, Türkiye'nin dış politikasının değişmediği, darbenin hiçbir şekilde dış ilişkilerin etkilemeyeceği belirtilmiştir. DP yönetiminden hiç bir iz bırakmak istemeyen MBK yönetimi hayatın her alanında reform çalışmaları yapmış, bu durum dış politika uygulamalarına yansıtamamıştır. Türk dış politikası bu dönemde durma, tıkanma ile karşı karşıya kalmış, alınan kararlar stres ve baskı altında alındığı için olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca 27 Mayıs darbesi kendinden sonra gelen darbelere örnek teşkil etmiş ve cesaret vermiştir.⁵

Türk demokrasisine bir darbe de 12 Mart 1971 tarihinde vurulmuştur. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanı beş general tarafından gerçekleştirilen muhtıra darbesi ile başlayan dönem 1973'te yapılan demokratik seçimlere kadar devam etmiştir. Bu darbe 27 Mayıs'tan farklı olarak sivil irade tamamen ortadan kaldırmamıştır. Darbe öncesinde iktidarda olan Adalet Partisi zorla istifaya zorlanıp, yerine askerin istediği ve ordunun kontrolündeki bir hükümet kurulmuştur. AP iktidarı boyunca bağımsızlığa aykırı düşeceği gerekçesiyle alınamayan bir çok karar, Ordu kontrolündeki Nihat Erim hükümeti tarafından kolayca alınmıştır. Kolay ve hızlı bir şekilde karar alınabilmesinin nedeni ise hiçbir oy kaygısının ve kendilerini meşrulaştırma kaygılarının olmaması ve halkın fikrine önem verilmemesidir. Bu tutum darbe yönetimlerinin ortak özelliğidir. AP yönetimi ABD yanlısı politika izlediği gerekçesiyle eleştirilirken 12 Mart yönetimi ABD kontrolüne daha yakın olmuştur.⁶

Çalışmada incelen en son askeri darbe ise 12 Eylül 1980 darbesidir. 12 Eylül Yönetimi 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında oluşturulan 1961 Anayasası başta olmak üzere var olan demokratik kurum ve kuralları rafa kaldırmış, siyasi iktidar 12 Eylül Darbesi'ni gerçekleştiren Orgeneral Kenan Evren başkanlığındaki, komuta heyetten meydana gelen "Milli

⁵ Melek.M.Fırat. 1960-71 Yılları Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu ,Siyasal Kitapevi,Ankara,1997

⁶ Faruk Sönmezoğlu,"II.Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası",Der Yayınevi,İstanbul,2006,s.333-335

Güvenlik Konseyi”nin eline geçmiştir. Darbenin gerekçesi ise ülke içindeki anarşi ve karmaşa ortamının son bulmasıdır. 12 Eylül yönetimi T.C'nin kuruluşundan itibaren benimsenen ve uygulanan dış politika ilkelerini ve darbe öncesindeki dış ilişkileri herhangi bir değişiklik yapmadan kabul etmiş, dış politikada “süreklilik” ilkesini uygulamıştır. Bunun nedeni demokratik rejime son vererek iktidara gelen yönetimin uluslar arası sistem içinde kabul görebilme çabasıdır. Devam eden bağlantı ve ittifakların sürdürülmesi, batı bloğu içinde kalınması öncelikli olarak kabul edilmiştir. Diğer bir neden ise ülkede karmaşa ve anarşi ortamından kaynaklanan iç politika sorunlarının bir an önce çözüm bulmasının gerekliliği olmuştur. İç politikadaki kaos darbe için meşrulaştırıcı araç olarak kullanılmış ve kaosun olgunlaşması için beklenmiş, istikrar kasıtlı olarak sağlanmamış ve darbe yapılmıştır. Dış politikada da ülkeyi ileri götürecek, prestij ve önemini artıracak bir karar alınamamış, iç politikanın etkisinde dış politika yürütülmüştür.⁷

⁷ Mehmet Emin Çağırın.”12 Eylül Darbesi ve Dış Politika Anlayışı”. Haydar Çakmak.(der.).1918-2008 Türk Dış Politikası,Barış Plantin Kitapevi,Ankara,2008

İKİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA ve ASKERİ DARBE

GİRİŞ

Askeri darbeler ve Türk Dış Politikası tezinin ikinci bölümünde, ilk olarak dış politika kavramı üzerinde durulmuş, konunun daha iyi ve kapsamlı anlaşılması amaçlanmıştır. Daha sonra Türk dış politikası anlayışı başlığı altında dış politikanın temel ilkelerini oluşturan, Atatürk dönemi dış politikası ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Amaç T.C Dış Politikasını kuruluş döneminden 1960 Darbesi'ne kadar olan dönemde nasıl uygulandığını anlatıp , daha sonra darbe dönemlerindeki değişiklikleri belirtmektir.İkinci olarak dış politika ve darbe kavramları arasındaki bağlantıyı kurabilmek için askeri darbe tanımı yapılmıştır.Darbelerin hangi koşullarda, ne gibi durumlarda yapıldığı ve gerekçeleri üzerinde durulmuştur.Türkiye'de gerçekleşen darbeleri daha iyi anlamak için dünya tarihinde gerçekleşen darbelerden söz edilmiştir.Daha sonra T.C kurulmadan önceki dönemde Türk Siyasi Tarihi'nde gerçekleşen darbeler, başta Osmanlı Devleti'nde olmak üzere anlatılmıştır.Amaç Türk tarihinde darbelerin ne zamandan beri yapıldığını, yapılış nedenlerini ve zaman içindeki değişimlerini gözler önüne serip, T.C tarihindeki darbelerle arasındaki bağlantıyı kurmaktır.

1.Dış Politika

1.1. Dış Politika Tanımı

Dış politika birçok insan tarafından devletler arasındaki ilişkiler ve davranışlar olarak tanımlanır ve varlığı kolaylıkla kabul edilir.¹ Günlük hayatta ve literatürde sıkça kullanılır olmasına karşın, dış politikanın anlamı ve konusu hakkında kesin bir görüş oluşmamıştır.²

Dış politika ve uluslar arası ilişkiler kavramları, özellikle günlük hayatta birbirleri yerine kullanılan kavramlar olsa da, akademisyenler dış politika kavramının anlamı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Dış politika bir devletin diğer devlet ya da devlet gruplarına, belli bir bölgede ya da genel olarak uluslar arası sistem içindeki davranışları ile ilgilidir ve uluslar arası ilişkilerin sadece bir alt disiplini olabilir. Ancak bu tanımın da yeterli olduğu söylenemez çünkü ; öncelikli olarak bilinmesi gereken "dış" denilen alanın neresi, politikanın nasıl olduğudur, bunun yanı sıra metodolojik anlaşmazlıkların da giderilmesi gerekir.³

Dış politika, uzun dönemli genel hedef ve ilkeler doğrultusunda sürdürülür. Hiçbir ülke sadece savunma yaparak uluslar arası sistem içinde aktif ve sürekli olamaz, uzun dönemde sahip olması gereken genel ilke ve prensipleri olmalıdır. İlke ve prensipler devletlerin uluslar arası konumunu, ekonomik gelişmişlik düzeyini yani uluslar arası güç dengesi içindeki yeri belirler.⁴

¹ Christopher Hill, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2003, s.1

² Ramazan Gözen "Dış Politika Nedir?". *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*. İdris Bal (der.), Ankara Lalezar Yayınları, 2006

³ Ramazan Gözen, "Dış Politika Nedir?", *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (der.), Ankara, Nobel, 2001, s.3

⁴ Bahar Turhan Hurmi, "Uluslar arası İlişkilerde Dış Politikayı Etkileyen Etmenler". *Değişen Dünyada Uluslar arası İlişkiler*. İdris Bal (der.), Lalezar Kitapevi, 2006, s.129

Dış politika kavramı tam bir tanımın olmasının bir çok nedeni vardır. Bunların başında dış politikanın analiz düzeyi gelir. Dış politika sadece ulusal düzeyde ele alıp, sadece ulusal düzeyde iç aktörlerin etkisi ile tanımlanırsa genel bağlamda, uluslar arası düzeyde bir sonuç elde edilemez. Buna karşın "sadece uluslar arası düzeyde, bir devletin uluslar arası sistem içinde diğer devletlerle olan ilişkileri olarak yapılan dış politika tanımı da yetersiz olacaktır, çünkü uluslar arası düzeyde genele bakılırken ulusal düzeydeki özel unsurlar gözden kaçabilir.⁵

Hangi analiz düzeyinin daha başarılı ya da başarısız olduğu söylemek mümkün değildir, analiz düzeyi konunun yapısına ve başlangıçtaki hipoteze göre seçilmelidir.⁶ İkinci neden ise; genel olarak dış politika ve hükümet kavramları ile alakalıdır. Ancak bütün devletler için bu kavramlar aynı şekilde ele alınamaz ve değiştirilemez.⁷

Diğer bir neden ise dış politikanın içselliği ve dışsallığı noktasındadır. Dış politika tanımının doğru yapılabilmesi için 'iç' ve 'dış' ayrımı yapılmalıdır. İç politika, devletin kendi egemenliği içindeki meşru kontrol yollarını kapsarken, dış politika devletin kontrolü dışındaki ortamı kapsar.⁸

Bu bağlamda da dış politikanın belirlenmesinde, her dönemde siyasal birliklerin özellikleri ve bu birlikler arasındaki bağlantılar çeşitli ve farklı olsa bile her zaman güç politikası önemli olmuştur.⁹

Dış politika esasen iç politikanın uzantısıdır ve uygulama alanının niteliği bakımından uluslar arası sistemle yakından ilgilidir. Her devlet

⁵ Nilüfer Karacasulu, "Dış Politika Nedir? ", Türk Dış Politikası 1919-2008 , Haydar Çakmak, (der.), Barış Platin Kitap, Ankara, 2008, s. 11-12

⁶ Haluk Özdemir, "Uluslar arası İlişkilerin Disiplinler Arası Niteliği", Uluslar arası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler, Haydar Çakmak, (der.), Barış Kitapevi, Ankara, 2007, s. 80-81

⁷ Mark Webber ve Michael Smirth, *Foreign Policy in a Transformed World*, Harlow, England, Prentice Hall, 2002, s.2.

⁸ Karacasulu, a.g.e., dipnot 10, s. 12

⁹ Raymond Aron, *Max Weber ve Güç Politikası*, *Sosyolojik Düşüncelerin Evreleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 512

sisteminde iç politika tarafından şekillendirirken tek ve tartışılmaz bir dış politika vardır. Bu politika demokratik devlet sistemlerinde ulusun çoğunluğu tarafından seçilen hükümetler tarafından uygulanır. Hükümetler dış politikalarını belirleyip uygularken sadece uluslar arası sistemi dikkate almamalıdır ve dış politikanın hedefi olan ülke veya ülkelerdeki çıkar gruplarının durumlarını da dikkate almalıdır.¹⁰

Uluslar arası ilişkilerin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için aktörlerin tanımlanması ve analiz edilmesi gerekir.¹¹ Dış politikada tek aktör devletler değildir, onların dışında kalan toplumsal alan kesinlikle ihmal edilmemelidir. Devletlerin dışında dış politikada karar alım sürecinde doğrudan ve dolaylı olarak etkide bulunan çok sayıda aktör vardır. Bu aktörlerin başında, sivil toplum kuruluşları,(NGO's) ve bireyler gelmektedir. Devletler toplumda refahı ve huzuru sağlamak için bu aktörleri dikkate almalıdır.¹²

Kesin bir dış politika tanımının olmamasının dördüncü nedeni uluslar arası ilişkilerdeki aktörün tam olarak belirlenmesinde karşımıza çıkar. Gerçekçi yaklaşımda uluslar arası ilişkilerin ana aktörü devlet iken, çoğulculara göre devletin yanında devlet dışı aktörler de vardır ve devlet hegemonyasını tehdit ederler. Bu durumda da dış politikayı sadece devlet iradesi kapsamında tanımlamak yanlış olur.¹³ Realist bakış açısına göre uluslar arası sistemde güç devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde temel faktördür..Devletlerin kısa ve orta vadedeki çıkarları ne olursa olsun , asıl amaçlar maksimum güç elde etmektir.¹⁴

¹⁰ Gözen ,a.g.e., s. 4-7

¹¹ İdris Bal, Güliz Sütçü, Murat Silinir, "Uluslar arası Siyaset'in Aktörleri",*Değişen Dünya'daki Uluslar arası İlişkiler*, İdris Bal,(der.),Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006,s.23

¹² Gözen.a.g.e.s.7-8

¹³ Karacasulu, a.g.e., dipnot 12, s. 12

¹⁴ Yücel Bozdağlıoğlu,"Realizm",(der.),Haydar Çakmak, *Uluslar arası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*,Barış Kitapevi,Ankara,2007,s.149-154.

Beşinci neden de realist bakış açısından yola çıkarak dış politikayı güç, güvenlik ve savunma gibi yüksek önem taşıyan konular kapsamında varsaymaktır. Realizme göre ulusal çıkar ancak dış politikanın kapsamı gün geçtikçe genişlemektedir.¹⁵ Bu nedenlerden dolayı kesin ve tam bir dış politika tanımı yapmak çok güçtür.¹⁶

Ancak dış politika hakkında yapılmaya çalışılan tanımlamalar kesin olmayabilir ancak, iki gruba ayrılıp incelenebilir. Buna göre ilk gruptaki tanımlamalar “politika kavramı” ında yoğunlaşmış dış politikayı, devletin politika yapıcılarının, uluslar arası sistem içinde diğer devletlerin politika yapıcılarına dönük olarak geliştirdiği strateji, planlı davranış kalıpları ve hedefe ulaşmak için sarf ettiği çabaların tümü olarak tanımlarlar. Bu tanımın asıl amacı “hedefler listesi” yani “politika” oluşturulup bu doğrultuda hareket edebilmektir. Davranışlar alınan kararlar tarafından yaratılır ve hedefe ulaşmayı sağlar. Bazen tek bir davranış devletin dış politikasının yönünü belirlerken ,genel olarak hedefler listesi yani politika çeşitli aşama ve süreçler sonucunda alınmış olan karar ve programlar sonucunda belirlenir. İkinci grup tanımlamalar ise dış politikanın “politika ” boyutundan çok “dış” boyutu üzerinde durur.

Devletin iç egemenlik alanı dışında kalan tüm uluslar arası alan , yani devletin kendisi dışındaki tüm devletleri ya da ortamı olarak açıklanan “dış” boyutunun önemi devletin otoritesi ve yetkisi dışında olmasından kaynaklanır. Devlet kendi ülkesi içinde meşru yollar aracılığıyla tüm politika geliştirme ve uygulamada güce sahiptir ancak devlet aynı gücü dış ortamda kullanma yetkisine sahip değildir çünkü dış ortamda diğer devletlerin egemenliği ve otoritesi vardır.¹⁷

¹⁵ Karacasulu, a.g.e. s.12-13

¹⁶ Faruk Sönmezoğlu, Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitapevi, İstanbul 1995, s.127

¹⁷ Gözen, a.g.e., s. 3-4.

Sonuç olarak kesin bir dış politika tanımı yapılamasa da ortalama bir tanım olarak “*bir devletin başka bir devlete veya devletler ya da daha geniş anlamıyla uluslararası alana karşı izlediği politikaya*” dış politika diyebiliriz”.¹⁸

Dış politika uluslar arası siyasal meselelere, bir devletin hedefleri, amaçları, tutumları ve davranışları açısından inceler, bir devletin uluslar arası sistemdeki politikasını ve diğer devletlerle olan ilişkisini inceler .Örneğin; Türkiye'nin Orta Doğu politikası, Kıbrıs politikası, ABD'nin Orta Doğu politikası, Irak politikası dış politika uygulamalarıdır.¹⁹

1.2.Türk Dış Politikası Anlayışı

Osmanlı Devleti'nin tarihi, geçmişteki davranışları ve dış politika uygulamaları Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya politikası içindeki yerini, diğer ülkelere ile arasındaki ilişkilerini belirlenmiş Türk Dış Politikasının alt yapısını oluşturmuştur.²⁰

Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının temel ilkeleri Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiştir “Türk milleti ve devletin refahı, mutluluğu ve varlığının devamı” öncelikli amaç olmuştur.²¹

Atatürk dönemi dış politikasının temel hedefi, kurulan yeni Türk Devletini uluslar arası sistemde tanıtmak olmuş, bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde de dış politikanın esaslarını oluşturulmuştur. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının temel ilkelerine baktığımızda, dış politika gerçekçidir; boş hayaller peşinde koşmaz. Maceradan uzak durmayı hedefler, milli çıkarları gerçekleştirmede kararlı olmayı amaçlar. Bağımsızdır;

¹⁸Kürkçüoğlu.ag.e.s.311

¹⁹ Tayyar Arı,”Uluslararası İlişkiler, Uluslar arası Politika ve Dış Politika”, Uluslar arası İlişkiler ve Dış Poltika, Alfa Yayınlar, İstanbul,2006, s.62-63

²⁰ Gözen,a.g.e.s.35

²¹ Mahmut Bali Aykan. “Türk Dış Politika Anlayışı”.(der.),Haydar Çakmak,*Türk Dış Politikası(1918-2008)*..s.31-32

siyasi, iktisadi, mali, askeri ve kültürel açıdan kesinlikle ödün verilmez. Barışçıdır;“Yurtta Sulh Cihanda Sulh” ilkesin doğrultusunda sürekli olarak uluslar arası sistemde barışın sağlamasıdır. Güvenlik politikası esastır ; Atatürk, Türk milletinin kendi gücüne dayalı askeri ve ekonomik yapılanmasını yeni ve sağlam esaslara dayandırmak için çalışmalarda bulunmuş,Türkiye Cumhuriyeti'nin kendini koruyabilmesi yani savunması için gerekli güvenlik önlemlerini almasının gerekliliğine inanmıştır.

Batıcılıktır; Türkiye kendisine hedef olarak en gelişmiş ülkeler düzeyine çıkma ve onun ötesine gitmeyi belirlemiş, dış politikada da bu doğrultuda batı ülkeleriyle ilişkileri geliştirmek esas olarak benimsemiş, çağdaş, modern bir toplum oluşturulmak istenmiştir. Akılcılıktır; uluslararası hukuk esas alınmış ideolojik dogmalara, önyargılı saplantılara değil, akıllı ve bilimi esas alan bir çizgi üzerine oturtulmuştur.²² .Bu ilkeler doğrultusunda hareket eden Atatürk ülkenin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliğini her şeyin üstünde tutmuş, ülkeyi, uluslararası bunalımların arttığı, İkinci Dünya Savaşının eşiğinde, uluslar arası hukuk kurallarına bağlı kalarak doğru zamanlama ile barışçı yollarla Boğazlardan sonra Hatay sorununu da kendi lehine bir çözüme ulaştırmıştır. Hatay politikası Türk diplomasisine yeri ve önemi büyük bir tecrübe kazandırmış daha sonra benzer yollarla Kıbrıs'ta da başarılı bir sonuç alınmıştır.²³

Atatürk ulusal egemenliğin ve ülkesel güvenliğin korunması için bütün devletlerin izlediği klasik bir dış politika olan “güç dengesi” stratejisini uygulamıştır. Bir ülkenin dış politikada başarılı olması için kendi iç dinamikler tek başına yeterli olamaz. Güç dengesi politikası ile zaman ve mekan şartlarını iyi derecede kavramak, gelişmekte olan olayları çok iyi yorumlamak,

²²Atatürk Dönemi Dış Politikası (1923-1939), 21 Aralık 2009, <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II7.pdf>, s.1-3

²³ Yusuf Sarınoy, “Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme ”Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 48, Cilt: XVI, Kasım 2000,Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, 21 Aralık2009,<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergilcerik&IcerikNo=290>

devletin amaçlarını gerçekleştirmek için doğru karar ve eylemlerde bulunmak gerekir. Bu politika ile bir devlet aleyhine olan bir durumu lehine dönüştürebilir. Sevr Antlaşması'nı öne sürerek Anadolu'nun büyük bir bölümünü işgal eden Batılı Devletlere karşı Atatürk güç dengesi politikasını mili mücadele döneminde son derece iyi bir şekilde uygulamıştır. Batılı devletlerin tehdidine karşı Sovyetler Birliği ile ittifak yapmış askeri ve maddi yardım almıştır. Diğer yandan batılı devletler arasındaki farklılık ve ayrılıkları kullanmıştır. İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki çıkar çatışmalarını çok iyi bir şekilde tespit edip, Türkiye aleyhine oluşturulmuş ittifakı bozmuştur. Türkiye özellikle 1930'larda izlemiş olduğu güç dengesi politikası sayesinde bölgesinde meydana gelen istikrarsızlıkları ve bunların ülke üzerinde yaratacağı olumsuz etkileri dikkate alarak, uluslar arası sistem içinde etrafındaki ülkelerle pragmatik bir yaklaşımla ittifaklar kurmuş aleyhine olan durumu lehine çevirmiştir.²⁴

Atatürk'ün ölümünden sonra izlenen dış politikaya bakıldığında, İnönü dönemi dış politikasının farklılık göstermediği görülmüştür. Liderler 1950'ye kadar olan dönemde dış politikanın belirlenmesinde belirleyici olmuştur. İnönü de iktidarda kaldığı dönem boyunca dış politikanın belirlenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu dönemde II. Dünya Savaşı'nda "tarafsızlık" politikası izlemiş ancak savaş sonunda Birleşmiş Milletler ' e (BM) üye olmak için bu politikayı bozmuş kağıt üzerinde olsa da müttefikler safında savaş ilan etmiştir.

Bu dönemin dış politikasını İnönü Cumhurbaşkanı seçildikten sonra yaptığı konuşmada şu şekilde dile getirmiştir;

"Bugün bir çok milletler,gerek kendi içlerinde, gerek birbirlerine karşı kararsız bir haldedir....İnsanlık için ıstıraplı olan bu kararsızlık karşısında Türk Milleti içerde ve dışarıda , fikirleri sade ve açık kararları kati olarak verilmiş bulunmakta bahtiyar ve mağrurdur.İçerde laik, cumhuriyetçi ve

²⁴ Gözen.a.g.e.61-67

milliyetçi bir rejim , huzur ve istikrar içinde bütün vatandaşların samimi hizmetinden istifade etmek,vatanı imar etmek vatandaşların maddi ve manevî seviyelerini yükseltmek fikirleri ile meşbudur”²⁵

Türkiye bu dönemde dış politikada önemli atılımlarda bulunmuştur. 12 Temmuz 1947’ de Truman Doktrini bağlamında ABD ile bir yardım anlaşması imzalamış, Marshall Planı ile doktrinin ekonomik boyutu belirlenmiştir.1950’de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü’ne üye olmuştur.²⁶

“Türk dış politikası geleneksel olarak, ülke güvenliğinin sağlanmasını, ulusal çıkarların tarihten gelen ve geleceğe uzanan bir perspektif içinde korunup ilerletilmesini, kalkınma ve refah için gerekli dış kaynakların teminini, dost ve müttefikler edinilmesini, Türkiye’nin çağdaş dünya içindeki yerinin korunmasını ve güçlendirilmesini hedeflemiş, bütün bu hedefleri, başta komşular olmak üzere, bütün ülkelerle iyi ilişkiler ve işbirliğinin tesisi, uluslararası barış, istikrar, güvenlik ve refaha katkıda bulunulması yoluyla gerçekleştirmeyi ilke edinmiştir.”²⁷

Her devletin kendine özgü esas aldığı kolay kolay değişmeyen dış politika hedef ve prensipleri vardır. Türk dış politikası da temelde , “ulusal çıkar” şeklinde tanımlanan hedef ve prensiplerini gerçekleştirmek için uluslar arası sisteme dönük olarak plan,program ,strateji ve politikalar izler.²⁸

²⁵ Gökhan Koçer,“İnönü ve CHP Dış Politika Anlayışı “. (der.). Haydar Çakmak,*Türk Dış Politikası(1918-2008)*.s. 254-255.

²⁶ Nevin Yurdusever Ateş. “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları” (der.).İdris Bal,*21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*.s.37

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti Düsseldorf Başkonsolosluğu,“ Dış Politika-Genel Esasları”, <http://dusseldorf.bk.fscnet.net/MFA.aspx>.21 Aralık 2009

²⁸ Gözen,a.g.e. 35

1.2.1.Türkiye'nin Dış Politikası'nı Belirleyen Başlıca Prensipler ve Faktörler

Bir ülkenin dış politikası temelde nicel ve nitel unsurlar çerçevesinde belirlenir. Nicel unsurlar coğrafya, yer altı ve yer üstü kaynakları, nüfus ekonomik durum, teknolojik durum olarak sıralanabilir. Nitel unsurlar ise; ülke insanının karakteri, inançları, liderlerin yapısı, Diplomasi ve hükümetin niteliğidir.²⁹

Türk dış politikasının belirlenmesinde nitel ve nicel unsurların yanı sıra yapısal faktörler, davranışsal faktörler ve dış dünyadaki gelişmelerin önemi büyüktür.

Bir ülkenin beşeri ve maddi kaynaklarının yapısı, o ülkenin yapısal faktörlerini belirler. Tarih bu kapsamda ele alınması gereken önemli bir yapısal faktördür. T.C dünya üzerinde altı yüzyılı aşkın bir süre hüküm süren çok uluslu ve çok büyük bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin varisidir. Osmanlı T.C'ne kullanılabilecek büyük ve kapsamlı potansiyeller bırakmış, ancak bu potansiyellerin kullanılmaması ve yanlış politikalar izlenmesi T.C dış politikasına zarar vermiştir. Örneğin; Türkiye yakın zamana kadar harici tüm komşularıyla kötü ilişkiler içinde olmuştur. Bunun nedeni İran ve Rusya hariç tüm komşularının tarihin belli bir döneminde Osmanlı egemenliği altında yaşamasıdır. Yunanistan, Bulgaristan, Suriye ve Irak Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık ve uluslaşma mücadelesi içine girmiştir.³⁰

Türkiye'nin Osmanlı'dan miras olarak aldığı tarihle birlikte önemli olan diğer yapısal faktör ise coğrafyasıdır. Coğrafi olarak avantajlı bir konumda bulunan Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olup, Avrupa ve Asya kıtaları arasında köprü vazifesi üstlenmektedir. Bunlara ek olarak boğazlara sahip olması, Anadolu'nun geçiş noktası olması, Avrupa, Balkanlar ve

²⁹ Arı, a.g.e.139-149

³⁰İdris Bal,"Türk Dış Politika'sının Ana Hatları",*Değişen Dünyada Uluslar arası İlişkiler*.s.652

Ortadoğu arasında maddi ve manevi bağlantı noktası olması Türkiye'ye coğrafi açıdan birçok avantaj sağlayıp dış politikasının belirlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Zaman içerisinde yapısal faktörlerin üzerinde davranışsal faktörler etkili olmuştur. Batıcılık, statükoculuk, Rus tehdidi, Yunanistan'ın tutumu, karar alma mekanizması ve aktörlerin tutumu, Türk dış politikasını belirleyen temel davranışsal faktörlerdir.

Yapısal ve davranışsal faktörlere ek olarak dış dünyadaki gelişmelerin Türk dış politikasının belirlenmesindeki önemli oldukça büyüktür. Örneğin II. Dünya Savaşında sonra Türkiye SSCB'nin talepleri yüzünden Batı'ya daha çok yakınlaşmış, NATO'ya katılmıştır. Bu uygulamalar Türk dış politikasının oluşumunda radikal etkiler meydana getirmiştir. Diğer bir örnek verilecek olunursa, Türkiye Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle stratejik önemini ve geleneksel Doğu-Batı çatışması kapsamındaki önemini yitirmiştir. Bu durum Türk Dış Politika'sının yeniden şekillenmesine neden olmuştur.³¹

1.2.2.Uygulama ve Karar Alma Sürecinde Türk Dış Politikası

Türk dış politikasında da diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi, karar alma sürecine katılan bireylerin ve kurumların da hem fikir olduğu roller ve rollerin dağılımı, temel olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal ve yazılı olmayan geleneksel normlar önemli yer tutar.

Anayasa dış politika karar alma sürecinde birinci sırada yer alan ve bağlayıcılığı en yüksek belgedir. Dış politika oluşumunda anayasa kadar siyasal şartlar ve dinamikler de önemli yer tutar. Ülkedeki kurumlar ve aktörler arasındaki güç dengesi korunmalı, bu denge öncelikle sivil ve askeri

³¹ Bal.a.g.e.s.657

kurumlar, aktörler arasında daha sonra sivil aktörler ve kurumların kendileri arasında sağlamalıdır.

Karar alıcıların aldığı kararların arkasında durmayan ve desteklemeyen, olumsuz tepkiler gösteren toplumlarda, dış politika kararlarının uygulanması olanak dışıdır ve durumu güçleştirir. Toplumsal kurum ve aktörler anayasa ve yasalar tarafından belirlenen resmi olarak doğrudan dış politikada karar alma sürecine katılmamalarına rağmen, bu süreçte ilgisiz ve gereksiz olduklarını düşünmek son derece yanlıştır. Toplumsal kurum ve aktörler olumsuz bir tutum içerisine girerlerse karar alıcıların cesaretlerini kırar, kararın işleyişini geriletir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Türk dış politikasının karar alma sürecindeki etkisi ise en alt seviyededir ve semboliktir.1961 Anayasası'na kadar olan dönemde yürütmenin hakimi liderler, meclisi iç ve dış politikada etkisiz bırakmışlardır. Ancak 1961 Anayasası'ndan sonraki dönemde meclisin etkisi artmış, dış politika kararları meclis içinde tartışılarak bazen hükümet kararları üzerinde baskı kurulmaya çalışılmış, bazen de toplumun farklı kesimlerinin düşünceleri dile getirilmeye çalışılmıştır.³²

Yapısal, davranışsal faktörler, dış dünyadaki gelişmelerle birlikte, iç faktörler bağlamında, Türkiye'de değişen hükümetlerin siyasi felsefeleri ve Türkiye'nin yerleşik politikalarına göre geleneklere uygun olarak ulusal çıkarılara uygun bir şekilde belirlenir.³³

³² Gözen, "Türk Dış Politikası'nın Karar Alma Mekanizmaları" a.g.e,s.12-24

³³Haydar Çakmak, "Türk Dış Politikası'nda Karar Alma ve Uygulama Yöntemleri", *Türk Dış Politikası*,(1918,2008).s.41

2. Askeri Darbe

2.2. Askeri Darbe Tanımı

Devletin emrindeki resmi askerî kurumlara mensup kişi ya da kişilerin herhangi bir zaman belirtmeden, gizli plan ve programlar doğrultusunda, anayasal olmayan yollarla iktidarda olan mevcut hükümeti devirmesi, ve iktidara el koymasına “askeri darbe” denmektedir.³⁴

Sivil iktidarın sahip olduğu yönetime el koyan darbe yönetimi, seçimle gelen meclisi kapatır ve meclisin seçtiği hükümeti devirir, yerine kendi yasama ve yürütme organları getirir ve rejimi yeniden oluşturur.³⁵

Parlamente rejimin sağlıklı ve sağlam temeller üzerine kurulmadığı, sosyal sınıflar arasında güçlü bir dengenin olmadığı ve ekonomik kalkınmanın, gelişmenin yaşanmadığı ülkeler, darbeye karşı savunmasız olan ülkelerdir. Bu ülkelerde halkın egemenliğine dayalı bir yönetim şeklinin yerleşmesi güç olduğu için darbeye gelen memur- asker yönetim şeklinin yerleşmesi güçlü bir ihtimaldir. Çünkü halkın egemenliği devlet yönetimine yansımaz ve devlet yönetiminin boşlukları olursa, bu boşluklar memur ve askerler tarafından doldurulur.³⁶

Bir ülkede gerçekleşen darbenin ve ya müdahalenin gerçekleşme nedenini tek bir faktöre bağlamak yanlıştır, ülkede yaşanan iç ve dış çalkantılar, sosyal, politik ve ekonomik ortam tek başlarına darbenin yapılmasına neden olamazlar. Bütün faktörler bir araya gelir ve darbe için zemin hazırlar.

³⁴“ Darbe Nedir? Askeri Darbe Tarihi? Darbe ile Başa Geçen Yöneticiler”.
<http://www.uzmanportal.com/darbe-nedir-askeri-darbe-tarihi-darbe-ile-basa-gecen-yoneticiler.html/>. 27 Şubat 2010

³⁵ Asaf Savaş Akat. “Kısa Askeri Darbeler Tarihi”.
<http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=119530&Categoryid=4&wid=8>. 23 Şubat 2010.

³⁶ “Tüm Yönleriyle Askeri Darbeler;Neden Yapılır,Kimler Yapar?”.
<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212245>. 23 Şubat 2010.

Dünya genelinde gerçekleşen darbe ve müdahaleler de ekonomi faktörü temel ve belirleyici olan faktör olmuştur. Darbeler, ekonomik anlamda, daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir. Ekonomik geri kalmışlık, gelir düzeyini ve gelir dağılımı bozukluğunu oluşturur bu da toplumda ekonomik ve sosyal huzursuzluklara yol açarak, toplumsal kalkışlara ve baskı müdahalelere neden olur. Gelişmiş ülkelerde ise, gelişmiş ekonomiler de sağlanan yüksek gelir düzeyi, gelir dağılımında herhangi bir bozukluk olsa bile, toplumsal huzursuzlukların daha düşük seviyede tutulabilir ve sosyal kalkışları engelleyebilir. Bu durum da darbe olma olasılığını azaltır.³⁷

Darbeler genellikle, mevcut yönetimdeki radikal değişiklikleri önlemek amacıyla çoğu zaman tanımı gereği şiddet unsuru barındırır. Darbe ve devrim çoğu zaman birbirleri yerine kullanılsa da farklı kavramlardır. Darbe yapılırken geniş halk kitlelerinin desteğinin alınması gerekirken, devrimde buna gerek yoktur, halk devrimle gelen değişikliklere ayak uydurmaya zorlanır. Başka bir açıdan ise devrim de yapılan değişim kalıcı ve kökten bütün düzeni değiştirmeye yönelikken, darbe de geçici bir süre için, var olan düzen kısmı olarak değiştirilir, kökten ve kalıcı bir değişim söz konusu değildir. Sonuç olarak darbe ve devrim sözcükleri birbirlerinin yerine kullanılmamalıdır.³⁸

Dünya siyasi tarihinde darbeler önemli bir yer tutmaktadır. Roma İmparatoru Julius Caesar'dan iktidarı darbeye elinden alınmış ve bazı Roma İmparatorları da iktidarı ele geçirme yolu olarak darbe yapmayı tercih etmiştir. Fransa'da 1799 yılında Napolyon örneğinde olduğu gibi, Antik Yunan ve Hindistan'da da yöneticiler darbeye yönetimi ele geçirmiştir. 1960 Darbesi ile Türkiye' de Cemal Gürsel, 1968 Darbesi ile Irak'ta Saddam Hüseyin, 1969

³⁷ İzzettin Önder."12 Mart Darbesi Tartışmaları". <http://www.tumgazeteler.com/?a=2636733>. 23 Şubat 2010.

³⁸ <http://www.uzmanportal.com/darbe-nedir-askeri-darbe-tarihi-darbe-ile-basa-gecen-yoneticiler.html/>

Darbesi ile Libya'da Muammer Kaddafi, 1980 Darbesi ile Türkiye' de Kenan Evren,1999 Darbesi ile Pakistan'da iktidarı ele geçiren Pervez Müşerref gibi liderler 20.yy da darbe ile ülke yönetimlerine el koymuşlar, iktidarı ele geçirmişlerdir.³⁹

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde yöneticiler halk tarafından belirlenir. Yargı ve ordunun siyasete herhangi bir müdahalede bulunmaması temel esastır.⁴⁰ Askeri darbeler, demokrasiyi kesintiye uğratar, temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirir. Yönetim biçimi demokrasi olan ülkelerde hukukun üstünlüğü ilkesi temel alınarak insan hakları korunmalı halkın iradesi ön planda tutulmalıdır. Ordu geçici de olsa darbe yaparak özgürlüklere sınırlama getirmemelidir.⁴¹

2.1.1 Türk Siyasi Tarihinde Askeri Darbeler

Demokrasiyi kesintiye uğratan ve insan hakları büyük zarar veren Askeri Darbeler T.C' ne Osmanlı Devleti'nden kalan kötü bir gelenektir. Osmanlılarda aslında darbeleri eski Türk Devletlerinden miras olarak almıştır. Türk Hükümdarları tarih boyunca genelde askeri bir alt yapıdan gelmiştir. Orduların yönetime karşı ayaklanma nedenleri çıktıkları dönemlere göre farklılar göstermiştir.

İslam öncesinde amaç daha cengaver bir hükümdarı tahta geçirmekken, İslam'ın kabulünden sonra amaç dinin korunması olmuştur. Osmanlı'nın son üç yüzyılına damgasını vuran isyanların çoğu da "din" i korumak bahanesiyle yapılmıştır. Cumhuriyet sonrası ise darbeler ordunun

³⁹ <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212245>

⁴⁰ "90 Saniyede Demokrasi Tarihi".27 Şubat 2010. <http://tarihvedenediyet.org/2010/02/90-saniyede-demokrasi-tarihi/>

⁴¹ Yusuf Alataş."12 Mart Darbesi".12 Mart 2005, 27 Şubat 2010.

http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=406:12-mart-askeridarbes&catid=67:genel-merkez&Itemid=213

yönetime müdahalesin, meşrulaştırma aracı , "laiklik" ve "hukuk devleti" ni sözde korumak olmuştur. Yani ordu duruma göre bazen din, bazen laiklik bazen devletin bekasını koruduğunu öne sürerek darbeleri yapmış, bu şekilde darbeleri meşrulaştırmıştır.

Bugüne uyarlanacak olunursa eski Türk Devletleri'nde hükümdarlar hem başbakan, hem de Genel Kurmay Başkanı olmuş, ordunun alt kademelerinden bir generalin kışkırtmasıyla ayaklanmalarla karşılaşmışlardır. Kendi askerleri tarafından tahtan indirilen İlk Türk Hükümdarları, Teoman, Mete Han olmuştur. Ordunun baş generali Atilla'nın kardeşi orduyu abisine karşı ayaklandırmış hükümdar abisini öldürmüştü ve tahta kendisi geçmiştir.⁴²

T.C.' ne birçok miras bırakan Osmanlı Devleti, askerler tarafından yönetilen "askeri devlet" olmuştur. Yönetici sınıfa "askeriler" denilmiş, yöneticilikle askerlik iç içe geçen görevler olarak görülmüştür. Yani ordunun siyasete açık bir şekilde karışması ve müdahale etmesi gayet normal bir durum olarak görülmüştür. Askerler hem ülkeyi düşmanlara karşı korumuş ve hem de devleti idare etmişlerdir. Asker ve sivil irade arasındaki ayrışma ancak 19 yy.la geldiğinde sağlanmaya çalışılmış, yönetimde ulemaya mensup görevlilerin oluşturdukları din bürokrasisine, asker ve sivil bürokrasi de katılmıştır. Asker ve sivil bürokrasi çoğu zaman ulemaya karşı işbirliği yapmış, padişah ve siyasal iktidar arasında etkili olmuşlardır.⁴³

⁴² Bulut,a.g.e.://www.farklitarih.com/2009/06/turk-tarihinde-askeri-darbeler.html

⁴³ Davut Dursun.Demokratikleşemeyen Türkiye.İşaret Yayınları,İstanbul,1999,s.61

Osmanlı Devleti'nde devlet ve ordu ilişkisini kuruluş döneminde bağımsız olmuş, askeri otorite devlet yönetimine zarar vermeden işleyişini sürdürmüştür. Kuruluş döneminde ordu askeri ihtiyaca göre gönüllülerden oluşturulmuş,devletin büyümesi,sınırların geliştirilmesiyle daimi ordu kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Osmanlı ordusunun en önemli kısmını oluşturan Kapıkulu kuvvetleri asıl olarak yeniçeri ve sipahilerden oluşmuştur.Yeniçeriler Osmanlı ordusunun önde gelen askeri birliği olmuştur.⁴⁴

Osmanlı Devleti'nde isyanlar ve darbeler Fatih Sultan Mehmet'e dönemi 1446'te Buçuktepe İsyanı⁴⁵ ile başlayıp, 1913'te Bab_ı Ali Baskını⁴⁶ ile sona ermiştir. Osmanlı tarihi boyunca tahta geçen 36 padişahтан 12'si isyan ve darbeler sonucunda tahtını kaybetmiştir. Gerçekleştirilen isyanlar aylarca devam etmiş, günlük hayatı olumsuz bir şekilde etkilemiş, halka korku dolu günler yaşatmıştır. Son derece uç ve acımasız boyutlara ulaşan isyanlar sonunda öldürülen devlet adamlarının cesetleri köpeklere atılmış, sadrazamların kelleri kesilmiş ve padişahlar acımasızca katledilmiştir.

II. Beyazıt, II. Osman, I. Mustafa, Sultan İbrahim, IV. Mehmed, II. Mustafa, III. Ahmed, III. Selim, IV. Mustafa, Sultan Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid askeri bir isyan veya darbe sonucu tahtlarını kaybetmiştir. II.

⁴⁴ Erhan Afyoncu."İlk Darbe Girişimi Fatih'e yapıldı".' <http://www.stratejikboyut.com/haber/ilk-darbe-girisimi-fatihe-yapildi--27820.html>.27 Şubat 2010

⁴⁵ İkinci Mehmed'in ilk hükümdarlığı sırasında, yeniçeriler paranın değerinin düşürülmesini bahane ederek ayaklanmış, Şehabeddin Paşa'nın evini yağmalamış ve Edirne'nin doğusunda bir tepeye çekilmişlerdir. İsyan, yeniçerilerin maaşlarına yarım (buçuk) akçe zam yapılarak yatırılırsa da . ayaklanmanın asıl sebebi ise Çandarlı Halil Paşa'nın, İkinci Murad'ı tekrar tahta geçirmek istemesi olmuştur.

Afyoncu.a.g.e. <http://www.stratejikboyut.com/haber/ilk-darbe-girisimi-fatihe-yapildi--27820.html>.27 Şubat 2010

⁴⁶ İttihat ve Terakki Cemiyetini 23 Ocak 1913'te yaptıkları kanlı baskın ile orduya dayanarak, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra hükümeti ele geçirmesidir.Bab_ı Ali Baskını, <http://www.frmtr.com/tarih/470228-babiali-baskini.html>

Beyazıt, II. Osman, Sultan İbrahim, III. Selim, IV. Mustafa ve Sultan Abdülaziz ise isyan ve darbelerle tahttan indirilip, öldürülmüştür.⁴⁷

2.2.2. Babı Ali Baskını

Babı Ali Baskını, Osmanlı'dan günümüze kadar etkisini sürdüren Türk Siyasi Tarihi'nin ,en önemli olaylarından olup , 20. yüzyıl Türk tarihinin askeri darbelerinden biri olmuştur.

Babı Ali Baskını, iktidardaki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın dış politikada teslimiyetçi politikalar uyguladığı ve iç politikada başta İttihat ve Terakki olmak üzere kendisine karşı muhalif grupları bastırmaya çalıştığı gerekçesi ile yapılmıştır.

Osmanlı ordusu Lüleburgaz Meydan Savaşı'nı kaybetmiş,Bulgar ordusu Çatalca kapılarına kadar gelmiş,bu sorunlarla baş etmekte yetersiz kalan Ahmet Muhtar Paşa hükümeti devrilmiştir.Yeni hükümeti kurma görevi İngiliz Kamil Paşa'ya verilmiştir.Kamil Paşa hükümeti de, I.Dünya Savaşı'ndaki başarısızlığı devam ettirmiştir. Savaş Osmanlı için yenilgiden çok, bozgun ve facia halini almış, Osmanlı orduları Rumeli'de tamamen yok olurken, salgın hastalıklar ordu içinde önlemez biçimde yayılmaya başlamıştır. Kamil Paşa Hükümeti 23 Ocak 1913 tarihinde toplanmış, devletin kurtuluşu için bir karar vermeye hazırlanmıştır. Bu karara göre Batı Trakya elden çıkıp, Edirne'nin de Bulgarlara verileceği belirtilmiştir. Ordu bu durumda kendinde müdahale etme yetkisi görmüş ve Yarbay Enver Bey 12 Ocak 1912 tarihinde hükümete bir mektubunda;

“ Eğer Heyet-i vükela Edirne'yi hiçbir çaba göstermeden bırakırsa orduyu terk edeceğim, açıktan açığa harp çağrısında bulunacağım, ne

⁴⁷ “Osmanlı'da Askeri İsyenlar ve Darbeler”. http://www.haber50.com/245561_Osmali-da-Askeri-Isyanlar-Ve-Darbeler.html. 27 Şubat 2010.

yapacağımı bilmiyorum, daha ziyade söylemek istemiyorum. Tavsiyelerini düşüneneğim! Vatani kurtarmak ya da şerefimle ölmek için her şeyi alt üst edeceğim. Daha iyisini kurtarmak için yıkacağım[her şeyi]! Ama bu kadar uzağa gitmeye ihtiyacım olmayacağını ümit ederim”⁴⁸

Vurgusunu yapmıştır.

İttihat ve Terakki sebep olduğu sorunun çözüme kavuşturulması için iki toplantı yapmış, Enver Bey çözüm yolunu şu şekilde açıklamıştır.

“Bir baskınla bu işi halletmek en kestirme yoldur. Babıali zorla ele geçirilmelidir. Benim aklıma başkaca tedbir gelmiyor, çünkü başka çare yoktur. Eğer bunu yapmazsak bütün yaptıklarımız boşa gidecektir...Ya her şey elimizde olmalıdır ki, Edirne’yi alabilelim yahut da kaderi beklemeli...Ama ben beklenilmesinden yana değilim... Kötüsü gelmiştir. Bunu hep söylersiniz...O halde vaziyet kötüsünün üzerine gitmektir.”⁴⁹

Bu çözüm önerisi kabul edilmiş ve 23 Ocak 1913 tarihinde İttihat Terakki hükümeti zor kullanarak hükümet devirmiş ve iktidarı tamamen ele geçirmiştir. Ordu, 1918 yılının Ekim ayına kadar 5 yıl 9 ay gibi bir süre Osmanlı Devleti’nin iktidarı elinde tutmuştur⁵⁰

SONUÇ

Bir devletin başka devlet ve da devletler uluslar arası alanda izledikleri politikaya “dış politika” denilmektedir. Dış politika kavramı içinde, devletlerin uluslararası sistem içindeki hedefleri, tutum ve davranışları yer alır.

⁴⁸ İlyas Kara.Babıali Baskını ve Enver Bet.

(2http://www.enverpasadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:lyas-kara&catid=10:haber&Itemid=13 23 Ocak 2010

⁴⁹ İlyas Kara.Babıali Baskını ve Enver Bet.

(2http://www.enverpasadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:lyas-kara&catid=10:haber&Itemid=13 23 Ocak 2010

⁵⁰ İlyas Kara.Babıali Baskını ve Enver Bet.

(2http://www.enverpasadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:lyas-kara&catid=10:haber&Itemid=13 23 Ocak 2010

Türk Dış Politika'sı da bu tanım kapsamında ilerlemektedir. T.C dış politikası uygulamaları Osmanlı Devletinden miras olarak almış, temel yapısı Atatürk döneminde oluşturulmuştur. Bu dönem dış politikasının temel amacı yeni kurulan Türk Devleti'ni uluslar arası sisteme tanıttıp, gerçekçi, bağımsız, batıcı, akılcı güvenlik politikası esas alınarak diğer ülkelerle olan ilişkileri sürdürmek olmuştur. Atatürk'ün ölümünden sonra başa gelen İnönü dış politikada benzer uygulamalar yapmıştır.

Darbe dönemlerinde dış politikayı daha iyi anlayabilmek için darbenin , devletin emrindeki askeri kurumlarda görev alan kişilerin , gizli plan ve programlar dahilinde her hangi bir zaman bildirmeden, anayasal olmayan yollarla, iktidardaki mevcut sivil iradeyi devirmesi , yönetime el koyması olduğunu bilmek gerekir.

Türk Siyasi tarihinde darbeler kimi zaman dini, laikliği, hukuk devletin, sözde korumak adına yapılmıştır. Eski Türk Devletleri'nde ve Osmanlı Devleti'nde ordu ve sivil irade arasında tam bir ayrışmanın olmaması, ordunun sürekli siyasete karışmasına ve müdahale etmesine neden olmuştur. Örnek verilecek olunursa; Bab_ı Ali Baskı'nı Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen Türk Siyasi Tarihi'ni derinden etkileyen askeri darbedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

27 MAYIS DARBESİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

GİRİŞ

27 Mayıs darbesi T.C tarihinde demokrasiyi kesintiye uğratan ilk askeri darbedir. Bu darbe kendinden sonra gelen 12 Mart muhtırası ve 12 Eylül darbesine örnek teşkil etmiştir. Bu bölümde, 27 Mayıs darbesini ve bu dönemdeki Türk dış politikası açıklanmıştır. Amaç, 27 Mayıs darbesinin Türk dış politikasında meydana getirdiği değişimleri açıklamaktır.

Bu kapsamda ilk olarak, 27 Mayıs darbe ile iktidarına son verilen Demokrat Parti'nin dış politikasının genel hatları ve dış politika araçları üzerinde durulmuş ve 27 Mayıs darbesine giden yol anlatılmıştır.

İkinci olarak ise 27 Mayıs askeri darbesi anlatılmış, darbe yönetimin ülkeyi yönetirken nasıl bir tutum içinde olduğu, yönetimin işleyişi anlatılmıştır. Son olarak 27 Mayıs yönetiminin anayasası olan 1961 Anayasası'nın içeriğinden ve getirdiği değişikliklerden bahsedilmiştir.

Üçüncü olarak da, bu dönem dış politikası incelenmiş, uluslar arası sistemde diğer devletlerle olan ilişkiler anlatılmıştır. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri Türkiye ilişkileri, ikinci olarak Sovyetler Birliği Türkiye ilişkileri, üçüncü olarak Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Türkiye ilişkileri ve son olarak Kıbrıs sorunu kapsamında Türkiye'nin tutumu incelenmiştir.

3.1. 27 Mayıs Askeri Darbesine Giden Yolda Türk Dış Politikası

3.1.1 Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası Genel Hatları

Türkiye Cumhuriyeti, 12 Temmuz 1946' da yapılan ilk çok partili seçimlere kadar tek parti yönetimi ile yönetilmiştir.

7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti resmen kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde demokratikleşme yolunda önemli bir adım atılmıştır. DP'nin kurulmasından dört yıl sonra 14 Mayıs 1950'de, CHP ve DP arasında yapılan seçimler, DP'nin zaferiyle sonuçlanmıştır.¹

Milli Mücadele'nin, Kurtuluş Savaşı'nın ve devrimin değişmeyen siyasal örgütü CHP 27 yıl boyunca iktidarda kalmış, ülkeyi tek elden yönetmiş, ancak halkın oyuyla düşmüş, devletin idaresini Demokrat Partiye bırakmıştır.²

DP'liler seçimlerde kazandıkları bu zaferi "Beyaz Devrim" olarak nitelendirmişler,³DP'nin lider kadrosu da CHP'nin içinde çıkmıştır.⁴ DP Türkiye genelinde 408 milletvekili ile iktidara gelmiş Adnan Menderes DP genel başkanı ve Başbakan, Celal Bayar Cumhurbaşkanı ve Refik Koraltan da TBMM Başkanı olmuştur.

Beklenmedik bir zaferle başlayan 1954 ve 1953'de yapılan seçimlerle tekrar elde edilen, 10 yıllık DP iktidarı, 27 Mayıs Askeri Darbesi ile sonlanmıştır.⁵

Demokrat Parti iktidarı boyunca dış politikasını öncelikli olarak CHP karşı muhalefet yıllarında yaşanan, uluslararası sistemdeki ve ülke içindeki

¹ Melih Aktaş."Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Dış Politika Felsefesi",(der.)Haydar Çakmak,Türk Dış Politikası (1918-2008),s.432

² Suna Kili,"Türk Devrim Tarihi",Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001,İstanbul,s.255-256

³ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecince Türkiye (1945-1980),Hil Yayın,İstanbul,2007,s.60

⁴ Nuray Mert,*Merkez Sağın Kısa Tarihi*,Selis Kitaplar,İstanbul,2007,s.21

⁵ Aktaş,a.g.e,s.432

yaşanan gelişmelere göre şekillendirmiştir. Menderes başbakan olmadan önce İzmir Tepecik Köy’de 27 Ağustos 1948’ de yaptığı konuşmasında dış politika hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir;

”O tarihlere nazaran bugün Avrupa’da kuvvetler dengesi kökünden değişmiştir. Faşist yönetimler ortadan kalkmış,buna dayanan dünya sistemi yıkılmıştır.Almanya artık askeri bir kuvvet değildir, o devrin bağımsız hareketleri olan Romanya,Bulgaristan,Polonya,Çekoslovakya ve Macaristan da demir perdenin arkasında kalarak Sovyet Rusya’nın eline geçmiştir.Japonya’ da dünya siyasetinde oynadığı önemli rolden uzaklaşmıştır.ABD’nin ise dünya barışını korumak adına Avrupa’da ve Yakın Orta Doğu’daki rolü bir Avrupa Devleti’nden daha önemli hale gelmiş, bir zamanların Avrupa dengesi olan milletlerarası bir politika yerini tüm dünyayı içine alan ve ideolojik esaslara göre ayrılan bir güçler karşılaşmasına bırakmıştır.Yani dünya barışı artık bir bütün haline gelmiştir”.⁶

Başbakan Menderes, ABD ile aktif politikanın yürütmenin dış politikada önemli nokta teşkil ettiğini düşünmüş, diplomasisinin temelini de Batı ülkeleri ve Orta Doğu’da gelişen siyasi olaylara katılımın oluşturacağını belirtmiştir. Soğuk Savaş Döneminde de her iki bloğuda gerçek güç dengesi görmüş, bölgedeki güç boşluğunu Türkiye’nin yararı doğrultusunda kullanmaya çalışmıştır.⁷

10 yıllık DP iktidarı boyunca dış politikadaki belirleyici aktörler ,Adnan Menderes ve TBMM başkanı Fuat Köprülü ve 25 Kasım 1957’den itibaren kısa süreli de olsa dış işleri bakanlığı görevini yapan Fatih Rüştü Zorlu olmuştur.⁸

DP’nin ilk hükümet programında BM’ye bağlı kalınacağı, İngiliz, Fransız ittifakına ve ABD ile kurulmuş olan dost ve yakın ilişkiye devam edileceği belirtilmiştir.Bu programda SSCB ile ilişkilere ve Kıbrıs politikasına

⁶ Meltem Yetener, ”Adnan Menderes”.(der.).Ali Faik Demir. *Türk Dış Politikası’nda Liderler*,Bağlam Yayınları,Ankara,2007.s.50-51

⁷ Mehmet Seyfettin Erol,Batı İle İlişkiler (1950-1960), Haydar Çakmak(der.),Türk Dış Politikası 1918-2008),s.438

⁸ Aktaş,a.g.e,s.434

hiçbir şekilde yer verilmemesi eleştirilen bir durum olmuştur.1950-1960 arasındaki dönemde Sovyet tehdidine karşı batı yanlısı bir dış politika izlenmiştir. Batının desteğini alırken diğer bölgelerinde önemi üzerinde durulmuş Arap Devletleri, özellikle İran, Filistin, Hindistan ve Endonezya ile ilişkiler geliştirmeye çalıştırılmıştır. Akdeniz ülkeleri ile de dostluk ve barış ortamının Sadabat Paketi sonrasında olduğu gibi devam ettirilmek istenmiştir⁹.

Menderes Batı yanlısı bir dış politika izlenmiştir, çünkü; sermaye kazanımı ve teknolojik gelişmenin sağlanması için Batı'dan destek ve yardım almalıdır, bu sayede az gelişmiş bir ülke olan Türkiye kalkınma yoluna gidecektir. İzlenen batı yanlısı politikada güvenlik, öncelikli hedef olmuş , bu bağlamda dış politikada güvenlik arayışlarına gidilmiştir.¹⁰ 4 Nisan 1949 yılında Belçika, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD kurulan NATO'ya (North Atlantic Treaty Organization) üye olmak istenilmiştir.¹¹

ABD'nin NATO'ya üye olan Avrupalı müttefiklerinden beklentisi, değişen savaş teknolojisine uygun olarak NATO bölgesinin sorumluluğunun üstlenilmesi, güvenliğin sağlanması olmuştur. Avrupa ülkeleri de savaş tehdidi göze alınıyorsa ABD'nin vereceği ya da yapacağı nükleer silah kullanma hakkına sahip olma hakkını istemiştir.¹² Bu kapsamda kurulan ittifaka katılmak sağlam bir güvence olarak görülmüştür. ABD'nin tam desteğiyle, kurucu üyelerin karşı çıkmasına rağmen 21 Eylül 1951'de NATO konseyi Türkiye ve Yunanistan'ı üyelik için davet etmiş,19 Şubat 1952'de TBMM tarafından davet kabul edilmiş ve üyelik gerçekleşmiştir.¹³

1950'de gerçekleşen Kore Savaşı Türkiye'nin üyeliği ve NATO'nun oluşumu açısından oldukça önemli olmuş, Türkiye savaşa asker yollama şartı

⁹ Yetener, a.g.e.s.52

¹⁰ Erol, a.g.e, s.437

¹¹ Fahir Armoğlu, "20.Yüzyıl Siyasi Tarih", Alkım Yayınevi, 2007, İstanbul, s.448

¹² Oral Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", İmge Kitapevi, İstanbul, 2007, s.335-339

¹³ Ali, L. Karaosmanoğlu. "Türkiye'nin NATO'ya Girişi" Haydar Çakmak (der.)..., Türk Dış Politikası (1918-2008), s.503-504

ile ittifaka davet edilmiştir.¹⁴Türk dış politikasında NATO, ABD ile özdeş görülmüş, NATO'nun çıkarları ile Türkiye'nin çıkarları aynı kabul edilmiştir. Menderes hükümeti batıya ve ABD'ye yakın bir politika izleyip ekonomik ve askeri yardım almayı hedeflemiştir, bunun için NATO bünyesinde yer almak oldukça önemli görülmüştür¹⁵.

Menderes bu durumu Milliyet Gazetesi baş yazar Ali Naci Karacan' a verdiği mülakatta şu şekilde belirtmiştir;

Arzu etmesek de üçüncü bir Dünya Savaşı'nın çıkması halinde Türkiye'nin ne kadar nazik ve önemli bir durum arz edeceği asla gözden uzak tutulamaz.Dünyada öyle kilit noktaları vardır ki bunlar hem zayıf hem de güvensiz bırakıldığı takdirde tecavüz hem kolaylaştırılmış, hem tahrik edilmiş olur.Bu gerçeklerin dikkatle göz önünde bulundurulacağı ve tecavüze açık kapı bırakılmamak yolunda esaslı tedbirler alınacağına inanıyoruz.¹⁶

Dış politika belirlenirken Demokrat Parti programında en önemli ayrıntı ekonomik ilişkilere olmuş, uluslar arası ilişkilerde ülkelerle ekonomik ittifaklar kurmak için çalışmış, yabancı sermayenin iç piyasaya girmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda batı ittifakı dahilinde İtalya, Almanya ve İspanya ile ekonomik ittifaklar kurulmaya çalışılmıştır.

Bunun yanında Menderes iktidarının uluslar arası ilişkilerde üçüncü dünya ülkelerine gerektiği kadar değer vermemiş olması sıkça eleştirilmiştir çünkü Türkiye bu dönemde sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Afrika'nın kuzeyi ve Ortadoğu ülkelerinin karşısında batının yanında yer almıştır, bu durum Atatürkçü dış politikaya aykırı bir durumdur.¹⁷

Bağımsızlıklarını elde eden bu devletler,1955 Bandung Konferansı doğu ve batı bloğunun karşısında uluslar arası yeni bir hareketi başlatmışlardır."Bağlantısızlık"(Non-alignment) hareketinin temel felsefesi

¹⁴ Gözen,"Nato,ABD ve Türk Dış Politikası", a.g.e.s.164

¹⁵ Sönmezoğlu.a.g.e.s.48

¹⁶ Yetener,a.g.e. s.53

¹⁷ Yetener,a.g.e.s.54

hiçbir bloğa ya da askeri bir ittifaka bağlı olmamaktır.¹⁸Bağlantısızlar hareketi içindeki devletler oluşum sürecinde, kendi içlerinde ayrılıklara düşmeye başlamış,zaman zaman anlaşmazlıklar iş birliğini gölgede bırakmıştır ,bu yüzden de bloklar kadar uluslar arası sistemde etkin olamamışlardır. Doğu bloğunun yıkılmasından sonra da bu hareketin anlamı kalmamıştır.¹⁹

Demokrat parti hükümeti, uluslar arası sistem açısından önemli bir yere sahip olan bağlantısızlık hareketine karşı çıkmış, bağlantısızlık politikasını kesinlikle reddetmiş, batı bloğuna olan yakınlığını sürdürmüştür. Menderes hükümeti döneminde batıyla yakın ilişkilerin sinyalleri aslında önceden verilmiştir. DP daha kuruluş aşamasındayken Fuat köprülü Vatan ve Kuvvet Gazetesindeki yazılarında şu şekilde belirtmiştir;

Dünya ideoloji bakımından birbirine tamamiyle zıt iki büyük cepheye ayrılmıştır.Bunlar insanlık haysiyetinin ve milletlerin hürriyet ve istikbalini esas tutan hürriyet ve sulh cephesiyle , bu esaslara hiç kıymet vermeyerek her ne suretle olursa olsun , aşırı solcu bir dünya yaratmak isteyen karşı cephedir.Buna göre II.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmaya çalışılan insani boyut yeni uluslar arası siyasi düzeni tehdit eden Bolşevik emperyalizmidir"...."Komünizm karşısında dikilen ABD ,İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki siyasetiyle insanlığa hizmet etmektedir"...Türkler de bu davada kızıl emperyalizm karşısında kurulan demokrasi cephesinde yerini almalıdırlar.Türk milletinin demokratik milletler safında ,BM idealinin gerçekleşmesi yolunda kendisine düşen vazifeleri samimiyetle ifa edeceğinden bütün dünya emin olabilir.²⁰

Menderes hükümeti Sovyetler Birliği'ne hep temkinli bir şekilde yaklaşmıştır. Stalin'den sonra başa gelen Kruşçev Türkiye'ye yönelik toprak taleplerinden vazgeçtiğini belirten 1950 Beyanatını yayınlanmış, ancak bu beyan Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes tarafından samimi olarak algılanmamıştır.²¹

¹⁸ Armaoğlu,a.g.e.s.625

¹⁹ Sander,a.g.e.427-428

²⁰ Yetener,a.g.e.,s.63

²¹ Aktaş,a.g.es.435

Sovyetler Birliği de Türkiye aleyhine bir dış politika izlemiştir. Örneğin; 6 Ekim 1953'te Türkiye üye ülke devletleri tarafından verilen 40 oy ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine seçilmiştir, ancak Rus delegesi Vichinsky, bu mevkie Türkiye veya Filipinler' in BM'nin kuruluş anlaşmasında belirtilen coğrafi esasa aykırı olduğunu belirterek itiraz etmiştir. Bu itiraz reddedilmiş ve Rus delegesi genel kurul başkanı tarafından susturulmuştur.²²

İki ülke arasındaki bu durum, Menderes'in Amerika ziyareti sırasında 1958 yılında ABD'den talep ettiği 300 milyon dolarlık ek yardım reddedilip, kalkınma hızının %7-8 den %4'e düşürülmesi önerisini alıncaya dek devam etmiş ancak bu tarihten itibaren dış politikada alternatif değişim önerileri aranmış Sovyet seçeneği de değerlendirilmeye başlamıştır.9 Aralık 1959'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr.Lütfi Kırdar'ın Moskova'yı ziyareti ile SSCB ile olan 20 yıllık kesinti sona ermiştir. Menderes de 1960 yılının Temmuz ayında resmi bir ziyarette bulunacağını açıklamıştır.²³

Menderes dönemi dış politikasında önemli bir diğer nokta ise Ortadoğu'da izlenmek istenen aktif siyaset olmuştur.²⁴ Ortadoğu, II.Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Ortadoğu Türkiye'den İsrail'e ,Mısır'dan Suudi Arabistan'a kadar geniş bir coğrafyada tüm ülkeler üzerinde etkili olmuş,dünya politikasında "merkezi" bir rol oynamıştır.Bölge Asya,Afrika ve Avrupa kıtaları arasında geçiş yeri konumundadır.²⁵

II.Dünya Savaşından sonra ABD ve SSCB arasındaki rekabet gittikçe belirginleşmeye başlamıştır.Bu rekabet Yakın ve Ortadoğu'da etkin bir şekilde hissedilmiştir çünkü bu bölgeler sahip olduğu stratejik açı, petrol kaynakları ve doğal kaynaklar ile önem giderek artmıştır.Türkiye Avrupa ve

²² Türkiye Güvenlik Konseyine Seçildi.(1953,Ekim 6).Cumhuriyet,p.A1

²³ Aktaş,a.g.e.s.435

²⁴ Mehmet Hasgüler,"Dönemin Dış Politika Değerlendirmesi",Haydar Çakmak (der.), "Türk Dış Politikası (1918-2008)",s559

²⁵ Sander,a.g.e.s.294

Ortadoğu'yu birbirine bağlayan bölgede bulunması nedeniyle Batı'nın gözündeki değerini arttırmış, askeri ve siyasi pozisyonu açısından en fazla ihtiyaç duyulan ülke durumuna gelmiştir. Türkiye'nin üstlendiği bu politika da SSCB ile karşı karşıya getirmiştir.²⁶ Menderes hükümetinin Ortadoğu'da izlediği aktif siyaset 1954 yılından sonra bozulmaya başladı. Bunun nedeni DP hükümetinin ABD'den daha fazla yardım alabilmek için Ortadoğu'daki konumunu ve önemini pazarlanacak bir ürün gibi kullanmaya başlamasıdır. Ayrıca bu tarihlerde Türkiye'nin sınır komşusu olarak Batı karşıtı Arap ülkeleri kurulmaya başlamıştı, Türkiye Arap ülkeleri için sınırdaş, dindaş, aynı kültürel zeminden gelen bir ülkeydi ancak Batı yanlısı bir politika izlediği için Ortadoğu'da söz sahibi olamazdı. Türkiye 1955'de Ortadoğu'yu komünizmden korumaya yönelik bir ittifak olan Bağdat Paketi'ne imza atarak Ortadoğu'daki Batı yanlısı politikasını daha belirginleştirmiş, Arap ülkelerinin tepkisini iyice çekmiştir²⁷. Menderes'in Ortadoğu politikası dönemin şartlarına göre kaçınılmaz, hatta iyi niyetli bir politikaydı ancak Menderes'in sahip olduğu ideoloji, dünya görüşü ve vizyonu, bölgede uygulanan aktif ve atak dış politika başta ülkedeki muhalefetin olmak üzere çoğu çevrenin tepkisini çekmiştir.²⁸

1957 yılında üçüncü Menderes hükümetinin kurulmasından sonra dış politikada diğer önemli husus Kıbrıs sorunu olmuştur. Bunun nedeni; adadaki Türk halkına uygulanan kötü muamele ve uluslar arası sistemde kaybedilen prestij olmuştur. Kıbrıs sorunu bu tarihten sonra artık uluslar arası bir kimlik haline getirmiştir.²⁹ Menderes hükümeti Kıbrıs üzerinde söz sahibi olan ve korumacı politika izleyen İngiltere'nin politikasını dikkatle takip etmiş, Kıbrıs sorununun çözümü için iş birliği arayışlarına girmiştir. Hem Kıbrıs sorunu çözüp hem de İngiltere ile olan ilişkilerini sağlam tutmaya çalışmıştır. Menderes

²⁶ Sönmezoğlu, a.g.e.s.95

²⁷ Hasgüler, a.g.e.s.560

²⁸ Gözen, a.g.e.s.182

²⁹ Hasgüler, a.g.e.s.561

Hükümeti Yunanistan'ın Enosis³⁰ politikasına karşı resmi bir tez halini almış ve 5 istek ileri sürülmüştür bu istekler; İngilizler'in Kıbrıs'ta kalması ve Rumların çıkması halinde adanın Türkiye'ye verilmesi, bunlar olmazsa adanın taksim edilmesi, self government (özerlik) verilmesi ve Yunanistan'a verilmesi olmuştur. Bu istekler Londra ve Zürih Anlaşmaları'na kadar devam ettirilmiştir.³¹ Türkiye'nin bu taleplerine karşın Yunanistan adanın hakimiyetini ele geçirmek hususunda kararlı bir tutum sergilemiştir. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios Kıbrıs'ın istiklalinin temin edilmediği takdirde tek başına adada Cumhuriyet ilan edeceğini belirtmiş, ayrıca Kıbrıs halkını İngiliz iradesine davet ve teşvik etmeyeceğini belirterek tehdit etmiştir.³² Menderesin iktidarda olduğu yıllar hem Yunanistan hem de Türkiye de, Kıbrıs konusuyla beraber gündeme gelen ulusçu toprak kazanımlarının ideolojik, siyasi ve hukuksal temele oturtulmaya çalışıldığı yıllar olmuştur.³³

Menderes başbakanlığı süresince, dönemin şartlarına göre dış politika vizyonunu şekillendirmiş, kısmen de olsa Atatürk dönemi dış politikası doğrultusunda ilerlemeye çalışmış, bu doğrultuda istikrar paktları imzalamıştır. Ancak bir çok noktada 1950-1960 dönemi dış politika anlayışı farklılaşmıştır. Atatürkçü dış politikanın hedefi Türkiye sınırları çerçevesinde güvenlik çemberi kurmak olmuş, bu amaç için kurulan Balkan ve Sadabad Paktı ile SSCB ile dost ilişkiler kurulmuştur. Saldırmazlık ve Dostluk İttifakları ile yakın ilişkiler geliştirilmiştir. Menderes döneminde SSCB ile ilişkiler önceleri olumsuz şekilde ilerlese de daha sonra iyileştirme yoluna gidilmiştir.³⁴

³⁰ ("Birleşme anlamına gelmektedir. Kıbrıs Adası'nın Yunanistan ile birleşmesi dileğini belirtmekte kullanılan bir deyimdir. Yunanistan ve Kıbrıs Rumları arasında benimsenen Enosis, Megalo İdea düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır)Enosis Nedir?,(b.t),5 Ocak 2010, <http://www.turkcebilgi.com/enos%DDs/ansiklopedi>

³¹ Hüseyin Bağcı, "Kıbrıs Sorunu", Haydar Çakmak (der.) "Türk Dış Politikası 1918-2008, s.522-526

³² Makarios İngiltere'ye Dün Tehdit Savurdu.(1960, Nisan 3).Akşam.p.A1

³³ Fuat Aksu, "Türk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi 2, Ankara, 2001, s.156

³⁴ Yetener, a.g.e.s.55

3.2.1 Demokrat Parti Hükümeti Dış Politika Araçları

Atatürk ve İnönü döneminde de dış politika oluşumunda en önemli kurum olan Dış İşleri Bakanlığıdır. Menderes döneminde de (1950-1960) dış ekonomik ilişkilerin yürütülmesi Dış İşleri Bakanı ve Bakanlığı tarafından üstlenilmiştir. Dış İşleri Bakanlığı iç ekonomik politikaları dahi etkilemeye başlamış, iktidarın son yıllarında dış ticaret politikalarını tespit eder ve dış kredi ve hazine operasyonlarını yönetir olmuştur.³⁵

Menderes özellikle başbakanlığının ilk yıllarında Dış İşleri Bakanlığı'nın bilgi ve tecrübesinden yararlanmış ancak son söz inisiyatifi her zaman kendinde görmüştür. Bu bakanlık için göreve DP'nin kurucularından Fuat Köprülü getirilmiş, ancak yeterince yabancı dil bilmemesi, seyahat etmeyi sevmemesi, sakin ve durağan bir dış politikadan yana olması nedeniyle görevde olduğu süreçte çok da etkili olamamıştır. Dış İşleri Bakanı'ndan sonra dış politika oluşturmada Menderes en fazla genel sekreteri Muharrem Nuri Bilgi'ye danışmıştır. Uluslararası sistemde yapılacak görüşmeler öncesinde Menderes bakan ve genel sekreterinin yanı sıra genel müdürlükler ve meslek memurlarıyla da bağlantıda olmuştur. Yabancı ülkelerle ülke arasındaki ilişki yöntemi diplomasi, karşılıklı ziyaretler, ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık ve paktlar yoluyla işbirliği çabası olmuştur.³⁶

³⁵ Dış Politika Ve Dış Ekonomik İlişkilerin Yönetimi., <http://www.1bilgi.com/dis-ticaret/5505/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.html>.6 Ocak 2010

³⁶ Yetener,a.g.e s.56-62

3.1.3 27 Mayıs Darbesi'ne Giden Yol

Demokrat Parti iktidarda olduğu 10 yıllık süre boyunca kendinden önceki yönetimlerden farklı dış politika uygulamaları yapmıştır. DP iktidarının ilk yılları halka vaat edilen hizmetlerin ve yeniliklerin yapılmasıyla geçmiştir. Ekonomide liberalleşme ve modernleştirme, tarım kesiminde makineleştirmeye gidilmiş, köylüye önemli yardımlar yapılmıştır. ABD'den sağlanan yardımlarla çiftçiye destek verip, yeni yatırımlar, imar faaliyetleri, kara yolları inşaatlarıyla ekonomiye canlılık getirilmeye çalışılmıştır. Yatırımların yüzde elliye yakını devlet tarafından yapılmış ancak, Hem özel yatırımlar hem de yabancı yatırımcılar için özendirici tedbirler getirilmiştir. 1950 ile 1954 yılları arasında toplam yatırım oranı yüzde 256 kat artış göstermiştir.

Bu yıllardaki, ekonomik ve toplumsal gelişmeler siyasal hayatı önemli ölçüde etkilemiştir. Karayolları ağı ile şehirlere bağlanan köylüler, hükümetin desteği ile ürünlerini şehirlere kolaylıkla götürebilmişlerdir. Tarımdaki makineleşmenin ve toprak kullanımındaki hızlanmanın sonucu olarak emek fazlalığı ortaya çıkmış köyden şehre nüfus akışını arttırmıştır. DP'nin ilk yıllarındaki ekonomik büyüme, DP'nin iktidarını kuvvetlendirmiş DP karşıtı kesimlerin eleştirileri yapmalarını zorlaştırmıştır.

1955'li yıllara kadar devam eden olumlu hava giderek azalmaya başlamıştır. Ekonomik sıkıntılar ve DP karşıtı güçlerin sert eleştirileri ve saldırıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Dar gelirli kesim ekonomik daralma ve fiyat artışları sonrasında seslerini yükseltmeye başlamıştır.³⁷

³⁷ Davut Dursun, 27 Mayıs Darbesi, Şehir Yayınları, İstanbul, 2001. s.24-25

Demokrat Parti iktidarı yıllarında dış ticaretin seyri ve hayat pahalılığındaki artış aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.³⁸

Tablo.1.A

Ticaret Açığındaki Artış

Yıllar	İthalat	İhracat	Fark
1950	650.5	507.3	-143.2
1951	878.1	659.2	-218.9
1952	1279.9	795.7	-484.2
1953	1200.8	858.3	-342.5
1954	1111.6	704.2	-407.4
1955	1168.2	685.8	-482.4
1956	969.3	670.9	-298.4
1957	910.1	741.2	-168.9
1958	741.0	580.6	-160.4

³⁸ Ahmet Akif Mücek. "12 Mart Öncesinde Oligarşik Yapıda Parçalanmalar". *Türkiye'de Askeri Darbeler*. Gökkuşluğu Yayınları, Ankara, 2009s.37

TABLO.2.A³⁹**Hayat Pahalılığındaki Artış**

(1948 %)

Yıllar **Toptan Eşya Fiyatları** **Geçinme Endeksi**
(Ankara)

1950	96	103
1951	109	102
1952	107	107
1953	109	112
1954	119	122
1955	134	138
1956	183	172
1958	223	196
1959	268	243
1960	275	261

Ekonomide yaşanan sıkıntılı durum halkı olumsuz yönde etkilerken, manevi açıdan da ülke de bölünme, karmaşa ve iç huzursuzluk başlamıştır. Bu durumun en önemli örneği 1955 yılında yaşanan Türk tarihine “6-7 Eylül Olayları”⁴⁰ olarak geçen İstanbul’da yaşayan Rum halkına karşı yapılan

³⁹ Mücek.ag.e.s.47

⁴⁰ 6-7 Eylül olayları; DP’ye karşı darbeye götüren önemli olgulardan biridir. Hürriyet başlığında İstanbul’daki Rum azınlığın aralarında bağış toplayarak Kıbrıs Rumlarının ENOSİS çetelerine gönderdiğini yazılmış, Londra’da Kıbrıs temasları dışişleri yetkilileri tarafından sürdürülürken, Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalanmasıyla ilgili haber, 6 Eylül 1955 günü saat 13.00 haberlerinde radyoda yayımlanmıştır. Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin düzenlemeleriyle gençlik örgütleri, meslek kuruluşları, kontrgerilla ve diğer derin devlet teşkilatları, bazı resmi ve gayriresmî makamların telkin ve teşvikiyle yerel kalabalıklar ve şehre dışarıdan getirilmiş olan kitlelerce 6 Eylül akşamı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş

yağma, karmaşa ve yıkım olmuştur. Ancak bu olay DP'nin başarısızlığından çok halkı galeyana getirmeye çalışan bir operasyon olmuştur.⁴¹

1957 seçimlerini DP'nin zaferiyle sonuçlanmış, CHP meclise kalabalık milletvekili gurubunu meclise sokmayı başarmış, yükselişe geçmiştir.(CHP 178 milletvekili ile oyların %41'ni DP 424 milletvekili ile oyların %48 almıştır.).1958 yılında ekonomik bunalımı giderecek bir çözüm bulunamayınca hükümet IMF ve Dünya Bankası'ndan yardım almak zorunda kalmıştır.4 Ağustos 1958'de istikrar önlemleri alınmış ve Amerikan doları 2.80 TL'den 9 TL'ye çıkarılmıştır. Bu duruma takiben Milli Koruma Kanunu uygulamaları durdurulmuş, artışa geçen enflasyonun etkisini azaltabilmek için kamu kuruluşlarının ürünlerine zam yapılmıştır.⁴²

27 Mayıs Darbe'sine destek veren kesim; üniversite gençliği, öğretim üyeleri, memurlar ve eğitim düzeyi yüksek ancak, ellili yıllardaki ekonomik daralma ve fiyat artışından olumsuz etkilenen aydın kesim olduğu görülmüştür.

İktidardaki DP ve muhalefetteki CHP arasındaki sorunlar ciddi bir şekilde artmaya başlamıştır. DP iktidarı, CHP'nin sert muhalefetini önlemeye çalışmış,CHP'nin mallarına el konulması ve hazineye aktırılması ile ilgili kanunun (CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkındaki Kanun) 1953 yılında muhalefetin tüm itirazlarına rağmen kanunlaşmıştır.DP görünüşte haklı olsa da bu durum iktidar muhalefet ilişkilerine zarar vermiştir.DP iktidarı, CHP ile birlikte 1948 yılında kurulan Millet Partisi'nin de

biryagma ve yıkım eylemi gerçekleşmiştir.
Handan Acar Yıldız."Türkiye'nin Darbeler Almış Tarihi ",
<http://www.stratejikboyut.com/haber/turkiyenin-darbe-almis-tarihi-ii--28889.html>.16 Aralık 2009

⁴² Sina Akşin,"Kısa Türkiye Tarihi",Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,2007.s 253-255

sert muhalefeti önlenmeye çalışmış, MP içindeki bölünme ve tartışmalar sonucunda soruşturma açılmış ve kapatılmıştır.

27 Mayıs Darbesi'ne giden yolda diğer önemli bir gelişme ise, 27 Haziran 1956 yılında kabul edilen Toplantı ve Gösteri Kanunu ile muhalefete yeni sınırlandırmalar getirilmesi olmuştur. Bu kanun çerçevesinde muhalefet partilerinin gösteri düzenleyip, toplantı yapmaları yasaklanmıştır. Bu kanunla muhalefet köşeye sıkıştığını düşünümecis çalışmalarını protesto etmiştir. Muhalefeti bastırmaya yönelik çalışmalar zaman içinde DP iktidarının kendi içinde ayrışmalara yol açmıştır. DP'nin kurucusu ve Dış İşleri Bakanı olan Fuat Köprülü önce bakanlık daha sonra da partisindeki görevinden istifafa etmek durumunda kalmıştır.

DP karşıtı muhalefet, basın tarafında da desteklenmiştir. DP'nin muhalefet partisi olduğu yıllarda DP'yi destekleyen , onun yanında yer alan basın, DP iktidarı döneminde karşı safta yer almıştır. Basın bu tavrının nedenini, DP'nin muhalefet yıllarında basına ifade , sendika hürriyeti gibi haklar vaat etmesi, ancak iktidar olunca bu hakları gerçekleştirilemedi yavaş davrandığı düşüncesi olmuştur. Buna ek olarak 1954 yılı seçimleri öncesinde Basın Kanunu'na getirilen bir değişiklik ile basın ve radyo yoluyla işlenen suçlara ağır cezalar getirilmesi iktidar ve muhalefet arasında yeni sorunların oluşmasına neden olmuştur.

27 yıllık iktidarını kaybetmenin "psikolojik şokunu" üzerinden atamayan CHP, 1957 yılı seçimlerinde diğer yıllara oranla başarı elde etmiş , DP iktidarının mecliste daha çok sıkıştırmaya başlamıştır. DP de bu durumu engellemek için yeni yollar arayışına girmiştir. Meclis iç tüzüğünde muhalefete rağmen gerçekleştirilen değişikliklerle muhalefetin denetimini daraltılmıştır. Sözlü sorular sadece Cuma günleri ve bir saat için müzakere edilebilir hale getirilmiş, bakanların ise sorulara "kamu yararı" gerekçesiyle cevap vermememe hakkı verilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlıklarına da basit suçlamalarla kaldırılması mümkün hale getirilmiştir.

DP'nin muhalefete karşı iktidarını koruma çabaları , darbecilerin yaptığı darbe hazırlıklarını meşrulaştırmalarına sebep olmuştur.CHP 1957 seçimlerinden aldığı cesaretle muhalif tavrını da “sert” bir hale getirmiştir.DP iktidarını yıpratıp, başarısız hale getirmek, toplum gözünde zor durumda bırakmak için elinden geleni yapmaya başlamıştır.CHP bir yandan DP'yi yıpratmaya çalışırken, bir yandan da bir sonraki seçimlerde iktidarı elde edememenin korkusuyla DP ile olan ilişkilerini korumaya çalışmıştır.Bu duruma örnek, 1959 yılında Başbakan Menderes'in Londra yakınlarında uçağının düşmesinin ardından, ülkeye dönüşünde İsmet İnönü'nün istasyona kadar giderek karşılamaya katılması verilebilir.Uçak kazasından sonra Menderes'e karşı halkın menderese karşı olan tavrının olumlu seyirde olması, CHP'yi tedirginleştirmiş,iktidara karşı tavrını daha sertleştirmiş, muhalif tavrı, kullanılan sözcükler ve sembollerle adete bir savaşı çağırıştırır hale gelmiştir.İnönü yaptığı gezilere “taarruz”, “çıkarma” gibi kavramlarla adlandırmış,Batı Anadolu'ya yapacağı geziye “Büyük Taarruz “ adını vermiştir. Sözde, taarruz için ise, İstiklal Savaşı'nda Yunan Generali Trikopolis'in esir alındığı, halkın kolayca provake edilebileceği Uşak ili seçilmiştir.Düşünülen olmuş ve Uşak'da çatışmalar çıkmış, olaylar olmuştur.” Büyük Taarruz” halkın giderek bölünmesine, ciddi sorunlara ve çatışmalara yol açmıştır.Konu meclis de açıldığında CHP ve DP arasında şiddetli arbede yaşanmıştır.CHP gittiği her yerde olaylara neden olmuş, polis de halka karşı baskıyı ve şiddeti artırmıştır.⁴³ Üniversite gençliğini DP iktidarına karşı örgütlenmiş, öğrenci eylemleri başlatmıştır.Gençlik örgütleri İstanbul ve Ankara'da gösteriler düzenlemiştir. Hükümet yaşanan bu durum üzerine ,İstanbul ve Ankara'da sıkı yönetim ilan etmiştir .⁴⁴

CHP'nin yarattığı bu durumun darbe hazırlığı olduğu DP tarafından anlaşılır hale gelmiştir.Bu durumun en güçlü göstergesi, İnönü'nün on dört general ile İstanbul'da yaptığı görüşme olmuştur.DP Meclis Grubu yaklaşan muhtemel ihtilal olasılığına karşı çareyi “Tahkikat Komisyonu” kurmakta

⁴³ Dursun.a.g.e.25-29

⁴⁴ İshak Demir, “Türk Demokrasi Tarihi Ya Da Darbeler Tarihi”,2010.Ocak 6 , <http://ansar.de/tarih33.htm>

bulmuştur.⁴⁵ 15 DP milletvekillinden oluşan Tahkikat Komisyonu, kararı 18 Haziran 1960 'da meclisten geçmiştir. Komisyon kararlarına göre, partilerin tüm etkinlikleri, partilerin tüm etkinlikleri ile ilgili yayınlar, TBMM'de Komisyonla ilgili görüşmeler ve bunlar hakkında yayınlar yasaklanmıştır.⁴⁶

DP'nin bu komisyonu kurmasındaki amacı darbe hazırlıkları ve girişimlerine engel olabilmek olmuştur. İnönü ise bu komisyonun kurulmasından son derece rahatsız olduğunu belirten ve DP iktidarını darbe ile açıkça tehdit eden bir konuşma yapmıştır.

“ Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ihtilal olur. Böyle bir ihtilal, bizim dışımızda ve bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Bu yolda devam ederseniz bende sizi kurtaramam. (...) Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır. İhtilal. Meşru bir hak olarak kullanılacaktır. Bunda içtinap kabil değildir. Bir fevkalade idare kuracaksınız. Bu idareye verilen salahiyetler gayri meşrudur. Vatandaşların hepsine, bunun haksız olduğunu, buna mukavemet etmek lazım geldiğini söyleyeceğiz.”⁴⁷

İnönü bu sözleri ile yapılacak darbeyi meşrulaştırmaya ve haklı kılmaya çalışmış, darbeden kaçılmayacağını vurgulamıştır. Menderes ise olayların bu noktaya kadar gelmesinden son derece rahatsız bir halde önlemler alıp darbeyi önlemeyi çalışmıştır. Baskıları arttırmış, büyük şehirlerde sıkı yönetim ilan etmiştir ancak çabaları boşa gitmiştir. Bu duruma İnönü'nün yorumu ise şu şekildedir;

“ *Sizin elinizde ne ordu var, ne memur var, ne üniversite ve hatta ne de polis var. Olur mu böyle baskı rejimi? Muvaffak olur mu bu?*”

Gerçekten de DP iktidarı yalnızlığa itilmiş, ne ordu, ne polis, ne bürokrasi ne de aydın kesimi yanında olmuş sadece halkın bir bölümü tarafından desteklenmiştir. Başbakan Menderes muhalefetten gelen tehditleri ve tehlikeli gidişatı durdurmak için halka dönerek “milli irade” yi yüceltmeye,

⁴⁵ Dursun.a.g.e.30

⁴⁶ 27 Mayıs Darbesine Doğru.6 Ocak 2010. <http://mitoloji.info/tarih/tahkikat-komisyonu.nedir>

⁴⁷ Dursun.a.g.e.s.30

halkın kendi yanında olduğunu göstermeye çalışmış bu yolla güç toplayacağını düşünmüştür

DP hükümeti CHP, basın, üniversite, aydın kesimi muhalefetiyle uğraşırken bir yandan da ordu ile uğraşmıştır. DP döneminde sivil otorite ve ordu ilişkilerinde 1954'ten itibaren sorunlar belirginleşmiştir.⁴⁸ Menderes ilk etapta üst düzey yöneticileri değiştirip, bazı generalleri emekliye sevk etmiştir. Ordu DP iktidarını bu durumdan sonra içine sindirememiş ve sivil iradeye hep şüpheyle bakmıştır.⁴⁹ Menderes prensip olarak ordunun siyasetin dışında olduğuna ve Atatürk'ün ordusunun siyasete girmeyeceğine inanmıştır. Menderes'e göre ordu, milletin siyaset dışına çekilmiş bir parçasıdır, kayıtsız şartsız devletin içinde bulunmaktadır. Ancak muhalefette birleşen ordu CHP'nin teşvik ve telkinleri neticesinde darbeyi kaçınılmaz görmüştür.⁵⁰

DP yaklaşan darbeye karşı önlemler almaya devam etmiş, 29 Nisan 1960'da Ankara ve İstanbul'da Örf_i İdare ilan etmiş, Orgeneral Fahri Özbek İstanbul, Korgeneral Namık Argüç Örf_i İdare komutanlıklarına getirilmişlerdir. İstanbul ve Ankara'da toplantı yapma yasağı getirilmiş, İstanbul'da eğlence yerleri kapatılmış ve gece sokağa çıkma yasağı getirilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Dursun.a.g.e.30-31

⁴⁹ Davut Dursun.Demokratikleşemeyen Türkiye.s.63

⁵⁰ Dursun.a.g.e.s.31-36

⁵¹ İstanbul-Ankara Örf_i İdare İlan Edildi.(1960,Nisan 29).Hürriyet.pA.1

3.2. 27 Mayıs Darbe Yönetimi ve Türk Dış Politikası

3.2.1 27 Mayıs Askeri Darbesi

Askeri darbe demokratik süreci kesintiye uğratan, gelişmesinin ve halk içinde yerleşmesini engelleyen hareketlerdir. Darbeler, İnsan hakkı ihlalinin neden olan, halkın kendi iradesine dayanarak seçmiş olduğu sivil iradenin iktidarını devreden çıkararak demokrasi dışı hareketlerdir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan üçüncü dünya ülkelerinde, silahlı kuvvetlerin sık sık yönetime müdahalede bulunmaları, demokrasinin gelişim sürecini büyük ölçüde sekteye uğratmış, bu durumda üçüncü dünya ülkelerinin gelişmiş demokratik ülkeler karşısında geride kalmalarına neden olmuştur.⁵²

T.C' de askeri müdahaleler yolunu açan 27 Mayıs Darbesi'ni gerçekleştiren ordu, sözde "özgürlük ve demokrasiyi getirmek" ve "anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlara son vermek" amacıyla 27 Mayıs sabahı Ülke yönetimine hiçbir şekilde demokratik olmayan yollardan el koymuştur.⁵³

Bu durum 27 Mayıs 1960 Hürriyet Gazetesi manşetine şu şekilde yansımıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri sabaha karşı 3'den itibaren tüm yurttaki idareyi eline almış duruma hakim olmuştur.

Sabah 4.30'dan itibaren Türk radyoları ,kısa fasılalarla İstiklal Marşı çalarak şu tebliği yayınlamağa başlamışlardır:

Büyük Türk Milleti,Silahlı kuvvetlerimiz bütün yurttaki 27 Mayıs saat 3'den itibaren idareyi ele almış bulunmaktadır.Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerinin silahlı kuvvetlerle yakın iş birliği ile,bu hareket ,hiçbir can kaybı olmadan

⁵² Gözen,a.g.e.,s.147

⁵³ Çetin Yetkin.Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika.Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa_i Hukuk Yayınları,Antalya.2006.s.84

başarılmıştır.İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar silahlı kuvvet mensupları hariç,sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Vatandaşlarımızın silahlı kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmaya ve milletçe ümit edilen demokratik rejim tessüs etmesine yardımcı olmasını rica ederiz".⁵⁴

Türk Silahlı Kuvvetleri

Yazılı basında 27 Mayıs Darbesi bu şekilde halka duyurulurken 27 Mayıs sabahı tüm vatandaşlar radyolarının başına davet edilmiş, "Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetleri" nizin sesi , bir dakika sonra size hitap edecektir" denmiş ve Albay Alparslan Türkeş "ihtilalin kudretli albayı" olarak anons edildi.Türkeş konuşmasında 4 numaralı tebliği bildirmiş ve ihtilali halka şu şekilde duyurmuştur;

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini eline almıştır.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz,partileri, içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi, hangi tarafa mensup olursa olsun,seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir.İdareimiz hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkar bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir.Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.

Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görünmektedir.Kabineye mensup şahsiyetlerin ,Türk Silahlı Kuvvetlerimize sığınmalarını rica ederiz.Şahsi emniyetleri, kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz.Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh,Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır.Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sağdığımız.NATO'ya inanıyoruz ve

⁵⁴ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Millete Tebliğleri.(1960 Mayıs 27).Hürriyet.P.A.1

bağlıyız.CENTO'ya bağlıyız.Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz ,yurtta sulh, cihanda sulhtur.Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları,o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır. ⁵⁵

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren, çoğu genç subayların oluşturduğu Milli Birlik Komitesi , darbe yapma gerekçelerini belirten bu konuşma, amaçların belirtilmesi açısından da oldukça önemli olmuştur. Partileri çıkmazdan kurtarıp, partiler üstü bir yönetim kurup, şartlar olgunlaştığında halk iradesine dayanan serbest seçimleri gerçekleştirip, siyasi iktidarı halkın oylarıyla seçilen siyasi bir partiye bırakmak amacını taşımıştır. 38 subaydan oluşmuş olan MBK, ülke yönetimini üstlenmiş, anayasa ve TBMM'yi feshetmiş, siyasi faaliyetleri durdurmuş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes olmak üzere bir çok DP'liyi tutuklamıştır. ⁵⁶

Yassıada davaları, 14 Ekim 1960'ta başlamış 11 ay 1 gün sürmüştür. 203 gün davaya,872 oturum yapılmış, 1068 tanık dinlenmiş ve yargılamalar hükmün açıklandığı 15 Eylül 1961 tarihine kadar devam etmiştir.Yargılamalar, Ada'daki ağır şartlar altında gerçekleşmiş, hapsedilenler sadece Kabine üyeleri ve DP yöneticilerinden oluşmamıştır. CHP'liler tarafından gerçekleştirilen ihbarlar sonucunda Türkiye'nin her bölgesinde tutuklamalar başlamış, halk arasında birbirini ihbar etme ve bunun sonucunda derin bölünmeler başlamıştır. Celal Bayar'a göre 150 bin kişi hakkında ihbar yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda Yassıada'da yaşananların son derece insanlık dışı olduğu mahkemelerin adil, bağımsız ve tarafsız olmadığı, sözde bir yargılamanın yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ancak yaşananlar konusunda Ada komutanı ve MBK üyeleri daha sonraları sorumluluğu kabul etmemiş, birbirlerini suçlamışlardır.

⁵⁵ Hulusi Turgut,"Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar, Menderes,Zorlu ve Polatkan'ın Kendi El Yazılarından Savunmaları ",ABC Yayınları,İstanbul,1998.s.35-36

⁵⁶ Ahmad,a.g.e.s..207-208

Sivil ve askerlerden oluşan Yassıada mahkemelerinde adil olmayan bir şekilde yargılanan siyasilere; vatana ihanet, kamu fonlarının kötüye kullanımı, Kırşehir'in ilçe yapılması, meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklik, Meclis oturumlarının yayınlarına engel olunması, CHP'nin mallarına el konulması, Tahkikat komisyonu oluşturmak, hakim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali gibi konularla toplam 19 dava açılmış, davalar anayasayı ihlal davasıyla birleştirilmiştir.⁵⁷Davalar 18 Haziran 1960'da hazırlanan bir kanunla "özel mahkeme" niteliğindeki "Yüksek Adalet Divanı" ve Yüksek Soruşturma Kurulu" tarafından yürütülmüştür.⁵⁸

Mahkeme sonucunda Yüksek Adalet Divanı'ndan 15 sanık için idam cezası çıkmıştır. Celal Bayar, Adnan Menderes, eski Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan oybirliği ile, eski TBMM başkanı Refik Koraltan, eski Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun,Agah Erozan,İbrahim Kirazoğlu,Ahmet Hamdi Sancar,Nusre Kirişçioğlu,Bahadır Dülger,Emin Kalafat,Baha Akşit,Osman Kavrakoğlu,Zeki Eratman oy çokluğu ile ölüm cezasına çaptırılmıştır.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli idam cezalarından biri, eski Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'nun idam cezası olmuştur. Ordunun içinden çıkan cuntacılar, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Genel Kurmay Başkanı'nı idama mahkum etmişlerdir. Cunta ordu disiplinine son derece zarar vermiş, çok sayıda subay da darbeye birlikte ordudan uzaklaştırılmıştır.

Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idamından sonra İngiltere Kraliçesi II.Elizabeth başta olmak üzere bütün Avrupa ülkeleri idamların durdurulması için Türkiye'ye baskı yapmıştır.Menderes'in idamından sonra herhangi başka bir infaz gerçekleştirilmemiş, sanıkların cezaları hapis cezasına çevrilmiştir.Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun,İstiklal

⁵⁷ Cumhuriyet Haber Portalı,Belge Arşiv."27 Mayıs İhtilali",<http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&kid=30&hn=59104.11> Kasım 2009

⁵⁸ Turgut,a.g.e.,s.47

Savaşı kahramanlarından Ali Fuat Paşa ve Kore Gazisi Tahsin Yazıcı tutuklanalar arasında olmuştur.⁵⁹

27 Mayıs Türk siyaset tarihine bazı çevreler tarafından "devrim" olarak değerlendirilmiş olsa da, 27 Mayıs halkın katıldığı ve sosyo-ekonomik yapıyı dönüştüren ve değiştiren bir hareket olmaktan çok, DP hükümetine karşı yapılan bir darbe olmaktan öteye geçememiştir.

Alparslan Türkeş'in de içinde bulunduğu "14 'ler" adıyla anılan grup, parlamenter demokrasiyi yeniden kurup, siyasetçilere iktidarı teslim etmeden önce, yapısal reformları gerçekleştirebilmek için silahlı kuvvetlerin iktidarı elinde tutmasını isteyen grup olmuştur. Daha köklü reformları tasarlayan bu gurup kısa sürede cunta yönetiminden tasfiye edilmiştir.⁶⁰

Öte yandan Türk anayasa hukuku literatüründe, 27 Mayıs darbesi bazı çevreler tarafından olumlu karşılanmıştır.27 Mayıs Darbesini bir devrim olarak kabul edip, Türkiye'de Atatürk ve İnönü'nün kurmuş olduğu demokrasinin temellerini güçlendirdiğini belirtilmiştir. Bu durum Türkiye' de darbeci zihniyetin sadece ordu içinde olmadığını, bürokraside, üniversitelerde ve medya da var olduğunu göstermiştir⁶¹

Barlas'a göre; 27 Mayıs'ta medya son derece tek taraflı davranmıştır. Yargılananlara savunma hakkı verilmemiş, DP'lilere adeta "Demir Kafesteki Hayvanlar" gibi muamele yapılmıştır. DP'lilerin gizlice çekilen fotoğrafları her sabah Dolmabahçe Sarayı'ndaki irtibat bürosundan basına açık arttırma yoluyla verilmiştir. Basın da askerlerden çok korktuğu için asker ne söylese onu yazmıştır. 27 Mayıs müdahalesi sonrasında tam bir baskı dönemi başlamıştır.Yassıda mahkemelerinin başlamasıyla birlikte anlaşılmıştır ki, Türkiye'de çok sesli medya , olayların tartışıldığı bir medya yokmuş!...Basın

⁵⁹ Ali Necati Doğan."Yakın Tarihimizin Utanç Veren Olayları: 27 Mayıs Darbesi 1960".
<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212490>, 11 Kasım 2009

⁶⁰Firat.a.g.e.s.15-16

⁶¹ Akşin,a.g.e.,265

Yassıada'da kendisine ne empoze edildiyse onu yazmış, devletin tekelindeki radyoda, sabah akşam Yassıada Adalet Divanı Başkan'ı Selim Başol ve Başsavcı Ömer Egesel ne söylüyorsa durmadan tekrar edilmiştir.⁶²

Yani ,” 27 Mayıs 1960 darbesi, milli iradenin tezahürü olarak ortaya çıkan siyasi iktidarın bürokratik irade tarafından devrilmesidir”. Bu devirme, sadece askeri iradenin bir ürünü olmamıştır, bu darbede CHP ile birlikte medya ve Üniversitelerin derin bir etkisi olmuştur. Etkilerinin daha fazla olduğu bile söylenebilir, çünkü bu darbeye zemin oluşturan ve meşruiyet sağlamayı amaçlayan tüm hazırlıklar ve olgunlaştırma bu kesimler tarafından yerine getirilmiştir.⁶³

3.2.2. 27 Mayıs Yönetimi

27 Mayıs rejimi kurucu işlemleri ilk olarak 12 Haziran 1960 tarihli 1 sayılı yasa yer almıştır.27 Mayıs müdahalesi meşruiyet bildirimini,”*eski iktidarın anayasayı çiğnemesi*” biçiminde düzenlemiş, hukuk düzeni içinde yeniden üretilmiştir. Meşruiyet bildirimi düzenlenirken,”*Türk Milleti'nin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve masuniyetlerinin ortadan kaldırılması*” ve “*muhalefet murakabesi işlemez hale getirilerek tek parti diktatoryası kurulması*” suçları üzerinde durulmuştur.⁶⁴

27 Mayıs darbesi yönetimini Milli Birlik Komitesi adındaki kadro ele almıştır, ancak komitenin içinde bulunacağı hem halk hem de kadronun kendi içinde belirsizliğini korumuştur. Hareketin içindeki subaylar da darbe sabahına kadar gizlilik esasına göre örgütlendikleri için çekirdek kadro içinde kimlerin yer alacağı bilinmemiştir. Bu durum MBK üyesi olan her subayın

⁶² Dursun.a.g.e.s.60

⁶³ Adnan Küçük.”Demokrasimizin Devrilme Tarihi: 27 Mayıs 1960”.<http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>.15 Kasım 2009

⁶⁴ Osman Doğru.27 Mayıs Rejimi.imge Kitapevi Yayınları, Ankara,1998.s.52-53

Başbakanlık 'ta yetkili gibi dolaşabilmesine yol açmıştır. Yaşanan karmaşa, belirsizlik ve anarşi ortamının devlet mekanizmasının çalışmasını engellemesini önlemek için MBK isimleri 18 Haziran 1960'da açıklamıştır.⁶⁵

MBK' nin başına, yüksek kıdemli olması nedeniyle emekli Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiş, demokratik seçimlerin yapıldığı 15 Kasım 1961 yılına kadar iktidarda kalmıştır. MBK 27 Mayıs 1960'tan 6 Ocak 1961'e kadar ülkeyi tek başına yönetmiş, 6 Ocak 1961'den 29 Ekim 1961' e kadar ülkeyi Kurucu Meclis ile birlikte yönetmiştir.⁶⁶

12 Haziran 1960'da Anayasa Komisyonu MBK'nin yetkilerini tanımlayan ve sınırlarını belirten geçici Anayasayı kamuoyuna açıklamış, iki gün sonra da yürürlüğe girmiştir⁶⁷ MBK'nin yetkilerinin niteliğini gösteren maddelere göre komite, Teşkilat_ı Esasiye Kanununa göre TBMM'nin sahip olduğu tüm hak ve yetkilere sahip olmuştur.⁶⁸ Genel seçim yapıp, yeni anayasa yürürlüğe girip, TBMM tekrar yönetimi devralana kadar MBK'nin, Türk Milleti adına kullanması belirtilmiştir. Yasama yetkisi doğrudan MBK' ye bırakılmış, yürütme yetkisi ise Devlet Başkanı'nın atayıp, MBK'nin onayladığı bakanlar kurulu tarafından kullanılması belirlenmiştir. Bakanlar kurulu üyeleri Devlet Başkanı tarafından atanıp, MBK tarafından görevden alınabilmiştir. Yasama ve yürütme erkleri MBK' da toplanırken yargı yetkisi MBK' dan bağımsız bırakılmıştır. Ayrıca komite Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı üyelerini atayıp, idam cezasını onaylama ve veto etme yetkisine sahip olmuştur. MBK üyeleri rütbeleri ne olursa olsun eşittir, istedikleri zaman üyelikten çekilme yetkisine sahip olup, görevi her hangi bir şekilde ihlal ettikleri durumda ise mahkeme kararıyla da görevden alınabilmişlerdir. Komite üyelerinin beşte dördünün oyuyla herhangi bir üye

⁶⁵ Fırat.a.g.e,s.23-24

⁶⁶ Ali Necati Doğan."Yakın Tarihimizin Utanç Veren Olayları: 27 Mayıs Darbesi 1960".
<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212490.11> Kasım 2009

⁶⁷ Ahmad.a.g.e.207-212

⁶⁸ Doğru.a.g.e.s.80

hakkında dava açılabilmiş, komitenin toplantıları gizlilik içinde tutulup, yapılan tartışmalar hiçbir şekilde kamuoyuna yansıtılmamıştır.⁶⁹

MBK geniş yetki ve haklara sahip olurken, komitenin çalışma usulu ve kullanacağı yetkilerinin niteliği konusunda bir güvence olmamış, yani komitenin yetkilerini, hakimiyet hakkını ulus adına kullanacağını gösteren herhangi hukuki bir güvence yoktur.⁷⁰

MBK emir- komuta hiyerarşisinin dışında oluşturulmuş, bir cunta özelliği taşımaktadır.BU kapsamda da MBK içinde yer alan subaylar son derece farklı görüş ve düşünceleri temsil etmiştir.⁷¹

27 Mayıs Darbesi aslında, MBK' nin bile sonunun nereye gideceğini bilemediği bir darbedir. Darbeyi gerçekleştiren kadronun içinde bölünmeler olmuş, bir kısım DP iktidarını devirip iktidarı İnönü'ye teslim etmek isterken,diğer kısım demokratik yoldan halk iradesine dayanarak seçimleri gerçekleştirip, iktidarı tekrar siyasetçilere bırakmak istemiştir.⁷²

"İlımlılar" olarak adlandırılan bu grup için temel amaç, sözde varlığı tehlikeye girmiş olan demokratik rejimi kurtarmak olmuştur. Bu amaç uğruna kurulacak olan, demokratik rejimin tüm kural ve kurumlarıyla hukuki çerçeveyi oluşturacak bir anayasa oluşturulup, seçim kanunu hazırlatarak mümkün olan en kısa zamanda, iktidarı sivil iktidara teslim etmek, orduyu da gerçek görevine kışlalarına döndürmektir.⁷³

Alparslan Türkeş'in de içinde bulunduğu 14 kişilik başka bir kısım ise, parlamenter demokrasiyi yeniden kurup siyasetçilere iktidarı teslim etmeden

⁶⁹ Ahmad.a.g.e.207-212

⁷⁰ Doğru.a.g.e.s.80-81

⁷¹ Mücek.a.g.e.s.59

⁷² Ahmad.a.g.e.207-212

⁷³ Fırat.a.g.e.,s.24

önce yapısal reformları gerçekleştirebilmek için silahlı kuvvetlerin iktidarı elinde tutmasını istemiştir.⁷⁴ .”Radikaller” olarak adlandırılan bu gurup 27 Mayıs, “devrim” olarak nitelendirmiştir. Siyasi partilerin ülke yönetimini sadece kısır çekişmelere sonu gelmeyen tartışmalara ekonomik ve siyasal krizlere sürüklediğini belirtmiş, Atatürk devrimlerini tamamlamak, ülkede ekonomik reformları gerçekleştirmek ve gerçek anlamda demokratik bir rejim kurmak için dört ila beş yıl süresince askerlerin yönetimde kalması gerektiğini, bu şekilde de “İkinci Cumhuriyet”in temellerini sağlamlaştırılacağını ileri sürmüşlerdir.⁷⁵Radikaller başlangıçta güçlü bir konumda olup, grubun üyeleri politika alanında etkili bir tavır sergileyebilmişlerdir. Özellikle Alparslan Türkeş ülkenin geleceği konusundaki programlı vizyonun etkili bir şekilde belirtmiş, Cemal Gürsel’in müşaviri olmuştur.⁷⁶ Ayrıca radikaller DP’ye ne kadar tavır alınıyorsa, aynı oranda CHP’ye de tavır alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Radikaller kararlı bir şekilde görüşlerini bu şekilde belirtmiş olsa da kendi içinde bir birlik oluşturmak da çok zorlanmıştır. Hepsinin hem fikir olduğu nokta iktidarı sivil iradeye bırakmamak, iktidarda kalarak ekonomik ve siyasal reformları gerçekleştirme isteği olmuştur.Ancak reformların içeriği ve nasıl yapılacağı noktasında uzlaşmaya varılamamıştır.Radikal gruptakilerin bazıları sol içerikli planlar yaparken,diğer bir grup milliyetçi-ırkçı programlar yapma yoluna gitmiştir.⁷⁷

1960 Eylül’ünde *de facto* kesim, radikal gurubun lideri Alparslan Türkeş görevinden alınmış, yerine valilik yapmış olan sivil yönetici Hilmi Cesur getirmiştir. Bu zamanlarda MBK’ nın yasama yetkisini MBK’ dan devralacak Kurucu bir meclisin oluşturulması sorunu, tartışılmaya başlamıştır. MBK’ nın yönetimde tek söz sahibi olarak kalmasını isteyen grup bu öneriye şiddetle karşı çıkmış ve MBK içinde sağladıkları çoğunluğa dayanarak kurucu meclisin oluşturulmasını engelleyeceklerini

⁷⁴ Ahmad.a.g.e.s.207-208

⁷⁵ Melek.a.g.e.s,24-25

⁷⁶ Ahmad,a.g.e.,s.213

⁷⁷ Melek.a.g.e.s,24-25

düşünmüşlerdir. İlimli grup radikallerin ülke içinde ve orduda meydana getirdikleri ayrılıkçı durumu önleme çabası içine girmiştir.⁷⁸Bu çabanın sonucu olarak radikaller diğer adıyla 14'ler "13 Kasım 1960'da emekliliğe sevk edilip yurt dışındaki temsilciliklere danışman olarak atanmış, MBK' dan tasfiye edilmişlerdir. ⁷⁹ Gürsel tasfiye sebebi olarak " *Komitedeki fikir ayrılıklarının millette endişe ve itimatsızlık yaratmasını*" göstermiştir.⁸⁰ 14'lerin uzaklaştırılmasıyla MBK içinde birlik sağlanabilmiş, herkesin hem fikir olduğu ortak nokta demokratik yoldan halk iradesine dayanarak seçimleri gerçekleştirip, iktidarı tekrar siyasetçilere bırakılması düşüncesi olmuştur. Kurucu meclisin kurulmasıyla ilgili yasa ise 7 Aralık'ta kabul edilmiş, 16 Aralıkta yasalaşmıştır. ⁸¹

Kurucu mecliste Devlet başkanı tarafından seçilen 10,MBK tarafından seçilen 18 kişiden başka illerden 75,CHP'den 49, (CKMP)Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden 25, barolardan 6, basın kuruluşundan 12, eski Muharipler Birliği'nden 2, esnaf kuruluşlarından 6, işçi sendikalarından 6, meslek odalarından 10, öğretmen derneklerinden 6,tarım ve kooperatif kuruluşlarından 6,üniversitelerden 12,yargı organlarından 12, gençlik adına da 1 temsilci yer almıştır.⁸²

Kurucu meclis demokrasi ve hukuk devleti esaslarına uygun olarak uygun olarak, anayasaya bağlı kalarak,29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı yeni seçilen TBMM iradesine bırakacak, yürütme erkini denetleyecek bir yapıda hazırlanmıştır. Kurucu meclis ilk toplantısını 6 Ocak 1961'de yapmış olup, darbeden sonra yasaklanan siyasi partilerin seçimlere hazırlık yapması faaliyetine izin vermiştir.⁸³

⁷⁸ Ahmad.a.g.e.s.215

⁷⁹ Doğan,a.g.e. <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212490>

⁸⁰ Gürsel Tasfiye Sebebini Açıkladı.1960,Kasım 14,Milliyet.11 Kasım 2009.

⁸¹ Ahmad.a.g.e.s.207-208

⁸² Kili.a.g.e.,259

⁸³ Fırat,a.g.e.,s.27-28

27 Mayıs Darbesi Türk siyasi tarihine bıraktığı izler açısından incelenecek olunursa; ilk olarak bu darbe, ondan sonra gelen askeri darbeler için bir örnek teşkil etmiş, 1961 Anayasası'nda "*Türk milletinin direnme hakkını kullanması*" ile gerekçelendirmiş ve yeni darbelere bir meşruiyet formülü de bırakılmıştır.⁸⁴ 27 Mayıs ileriki dönemlerde gerçekleştirilen askeri darbe ve muhtıra geleneğini başlatması ve bunları meşrulaştırmasıyla son derece zararlı olan bir hareket olmuştur.⁸⁵

İkinci olarak; Yassıada'da yapılan hiçbir şekilde adil olmayan yargılamaların ardından Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmesi, bu kararı onaylayanların bile artık savunamadığı yanlış verilmiş, hem dış hem de iç politikada Türkiye'nin kötü bir hal almasına neden olan, özellikle dış politikada Türkiye'nin uluslar arası sistem içinde büyük ölçüde prestij kaybetmesine neden olan bir olay olmuştur.

Son olarak ; 27 Mayıs yönetimi, kendi topladığı Bilim Kurulu'nun oluşturduğu taslağı kısıtlayıcı bularak "Kurucu Meclis" oluşturan MBK'nın belirleyici olduğu 1961 Anayasası'nda "temel hakların özüne dokunma yasağı" getirilmiş ve ilk kez 1961 Anayasa'sında "*sosyal haklar*" dan söz edilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesini yapan askerin Anayasa'da öngördüğü özgürlükler 12 Mart 1971 muhtırasını veren askerin liderliğinde daraltılmış, 12 Eylül 1980 darbesini yapanlar, kendilerini Türk siyasi tarihine geçirecek bir anayasa hazırlamıştır.⁸⁶ Sadece askeri iradenin ürünü olmayan bu devirmede; CHP ile birlikte medyanın ve üniversitelerin de etkisi oldukça önemlidir.⁸⁷

⁸⁴ Doğan Akın." 1960, 1971, 1980 ve 1997 orduları aynı mı?.2009, Mayıs 26, <http://www.bandirmahaber.net/2009/05/26/1960-1971-1980-ve-1997-ordulari-ayni-midogan-akin/>

⁸⁵ Küçük.a.g.e."Demokrasimizin Devrilme Tarihi: 27 Mayıs 1960".2008 ,Haziran 2, <http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>

⁸⁶ Akın,a.g.e., <http://www.bandirmahaber.net/2009/05/26/1960-1971-1980-ve-1997-ordulari-ayni-midogan-akin/>

⁸⁷ Küçük.a.g.e. <http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>

3.2.3 1961 Anayasası

27 Mayıs meşruiyet bildirimi 1961 Anayasası başlangıcında “*Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrim’ini yapan Türk Milleti...*” biçiminde bir ifade kullanılmıştır.⁸⁸

Ordu, yönetimi daha meşru kılmak için geçici anayasayı bırakıp daimi bir anayasada yapma hazırlıklarına girmiştir.⁸⁹

İlk başta geleneksel devrim mantığına aykırı biçimde, meşruluk ve hukuka uygunluk ilkeleriyle ortaya çıkan MBK’ nın hukuki temellere sahip olması ve meşruiyet kazanması için anayasanın yapılması oldukça önemli görülmüştür.⁹⁰

Anayasanın için İki tane “ön tasarı” oluşturulmuştur. Bir tasarı (İstanbul Tasarısı) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından hazırlanırken, ikincisi tasarı (Ankara Tasarısı) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi tarafından hazırlanmıştır. İstanbul tasarısı bir grup öğretim üyesi (Sıddık Sami Onar, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Hüseyin Nail Kubalı, Ragıp Sarıca, Naci Şensoy, Tarık Zafer Tunaya ve İsmet Giritli) tarafından hazırlanmış olup, komisyona daha sonra Ankara Üniversitesi’nden de üç öğretim üyesi (İlhan Arsel, Bahri Savcı ve Muammer Aksoy) katılmıştır. İstanbul tasarısı, 191 maddeden oluşan çok ayrıntılı bir anayasadır, hazırlayanlar, genel oya ve siyasal partilere güvenmeyip, siyasal partiler kısmen de olsa etkisiz kılınmaya çalışılmıştır. Devlet iktidarı, Devlet Şurası, Millî Savunma Şurası, Millî İktisat Şurası, Türkiye Millî Bankası, üniversiteler, TRT, müzeler, millî kütüphane, devlet konservatuarı, opera ve tiyatrolar gibi bir çok farklı özerk kurum ve kuruluşa bölünmüştür. Böylelikle yürütme organı büyük oranla zayıflatılmıştır. Ankara tasarısında, İstanbul tasarısından farklı

⁸⁸ Doğru.a.g.e.s.55

⁸⁹ Kili,a.g.e.,259

⁹⁰ Fırat.a.g.e.,25

olarak, genel oya ve siyasal partilere şüpheli gözle bakılmamış, İstanbul tasarısının tam tersine yürütme organının zayıflatılmamasına özen gösterilmiş, güçlendirilmeye çalışılmıştır. İstanbul, Ankara tasarıları ile Fransız, İtalyan ve Federal Alman Anayasalarından yararlanılarak bir tasarı hazırlandı, hazırlanan bu tasarı Temsilciler Meclisinde tartışılıp, daha sonra Millî Birlik Komitesinde de görüşülmüş 27 Mayıs 1961’de yapılan Kurucu Meclis birleşik toplantısında 260 kabul ve 2 çekimser oyla tasarının son metni kabul edilmiş ve halk oylamasına sunulmuştur. Halk oylamasının ne kadar şeffaf ve demokratik olduğu hala tartışmaya açık bir konu olarak kalırken, anayasa tasarısı % 61.5’i “evet”, % 38.5 “hayır” oyuna karşı kabul edilmiştir. 15 Ekim 1961’de genel seçimler darbeden sonra ilk kez seçimler yapılmıştır.⁹¹

Yedinci dönem TBMM 25 Ekim 1961 günü devrimden 225 gün sonra toplanmış, “İkinci Cumhuriyetin” temelleri atılmış ve demokratik rejime tekrar geçilmiştir.⁹² TBMM’nin tekrar açılması üzerine 12 Şubat 1961’de (AP) Adalet Partisi, (ÇP) Çalışma Partisi, (MP) Memleketçi Parti, (TİÇP) Türk İşçi ve Çiftçi Partisi ve (MLP) Mutedil Liberal Partisi kuruluş müracaatlarını yapmışlardır.⁹³ Müracaatlarını yapan bir çok parti bir süre sonra uygun olmadıkları gerekçesiyle kapatılmıştır. Siyasi partilerin kurumsallaşması engellenmiş, toplumsal bütünleşme büyük ölçüde zarar görmüştür.

1961 Anayasa’sında “Öz” güvencesi “sınırlamanın sınırı” Alman anayasasından aktarılmıştır. Öz güvencesi; mümkün olan yasal sınırlama yapılırken bile temel haklara “çekirdek çerçevesine” dokunmamak yükümlülüğünü belirtir.⁹⁴ Anayasa da sosyal devlet anlayışını, toplu sözleşme ve grev hakkını, çoğulcu anlayışı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Devlet Planlama teşkilatı, TRT, Cumhuriyet Senatosu gibi kurumları

⁹¹ Gözler.a.g.e., <http://www.anayasa.gen.tr/1961anayasasi.htm>, 15 Ocak 2010

⁹² 2.Cumhuriyet’in Temeli Dün Atıldı. 1961, Ocak 7. Akşam.

⁹³ Ankara’da 6 Siyasi Parti Kuruluş Müracaatlarını Yaptılar. 1961, Şubat 12.

⁹⁴ Zühtü Arslan. “Anayasa Teorisi”. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.s.153

yer almıştır. TRT özerkleştirilerek iktidarın çıkarı için çalışması önlenmiş, Devlet Planlama Teşkilatı ile de keyfi harcamaların önü kesilmek istenmiştir⁹⁵

1961 Anayasa'sı genel olarak değerlendirildiğinde; hazırlanışı ve yapılışı açısından halkın demokratik yollardan seçmediği kurucu meclis tarafından hazırlanmıştır. Anayasanın halkoyuna sunulması ve kabulü sırasında tartışmalar yeterince demokratik bir ortamda değerlendirilmemiş, muhalif kesim oyların "hayırlı olması" nı dileyerek, eleştirilerini belirtmiş ancak bu kesim üzerinde baskı uygulanmıştır. Öte yandan 1961 Anayasasında, egemenliğin TBMM'de toplanması esnasından vazgeçilmiş; egemenlik çeşitli organlar arasında paylaştırılmış bu durumun nedeni, 1924 Anayasası döneminde ortaya çıkan çoğunluğun iradesinin bazı durumlarda anti-demokratik yönere kaymasına tepki duyulması olmuştur. Yargı ve TRT, Üniversite, DPT halkın iradesi ile yakından ilgisi bulunmayan bu organlar ile çoğunluğun iradesi, demokratik temsil niteliği olmayan bürokratik irade ile sınırlandırılmak istenmiştir.⁹⁶

3.2.4 27 Mayıs Yönetimi Dış Politika Prensipleri

27 Mayıs darbesini yapan grup içinde ideolojik bir birlik söz konusu olmamış, radikaller ve ılımlılar olarak ikiye ayrılan yönetimde darbeden bir süre sonra ülkenin geleceği konusundaki fikirler farklılaşmaya başlamış, bu durum da halk üzerinde ve yönetim içinde huzursuzluğa yol açınca, radikaller olarak adlandırılan Alparslan Türkeş önderliğindeki grup yönetimden tasfiye edilmişlerdir. İç politikada yaşanan ayrılıkçı düşünce yapısı dış politikaya da yansımıştır. 27 Mayıs yönetimi ilke ve uygulama düzeyinde geleneksel Türk dış politikasına bağlı kalacaklarını belirtirken, bir yandan da Türkiye'nin yaşadığı tarih gereği Bağlantısızlar Hareketi'ne yakın olması gerektiğini belirtmiş, Bağlantısızlara duydukları sempatiyi söylemekten geri

⁹⁵ Akşin.a.g.e.,s.266

⁹⁶ Küçük.a.g.e., <http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>.15 Ocak 2010

kalmamışlardır.⁹⁷Duyulan bu sempatinin yanında geleneksel dış politika bağlılığın vurgulanması 27 Yönetimi açısından oldukça önemliydi, bu önem darbenin halka duyurulduğu radyo konuşmasında;

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz.Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh,Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır.Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sağdığımız.NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız.CENTO'ya bağlıyız.Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz ,yurtta sulh, cihanda sulhtur.

şeklinde belirtilmiştir. Batıyla yakın ilişkiler içinde, profesyonel bir diplomat olan Selim Sarper⁹⁸ 27 Mayıs yönetiminin dış işleri bakanı olarak atandığında,dış politikada devamlılık sözü vermiş, 1 Haziran 1960'taki ilk basın toplantısında bu sözünü teyit etmiştir.⁹⁹Dış işleri Bakanlığı'na öncelikle Fahri Korutürk'ün getirileceği kamuoyuna duyurulmuş, ancak Selim Sarper'in Batıyla iyi ilişkiler içinde olması ve askerler tarafından politikaya karışmayan biri olarak görülmesi nedeniyle getirilmiştir...Sarper, 27 Mayıs'ın ilk saatlerinde evine gönderilen askeri bir ciple alınıp sıkı yönetim komutanlığına getirildiğinde ABD,NATO ve CENTO'ya bağlı kalınacağıının belirtilmesini takdirle karşıladığını belirtmiştir¹⁰⁰. Türkiye'nin geleneksel dış politikasını 27 Mayıs yönetiminin ABD'ye ve NATO'ya olan bağlılığını belirtmesinin en büyük nedeni ABD'nin 5 Mart 1959 tarihinde imzalanan Türk Amerikan Güvenlik İşbirliği Anlaşması¹⁰¹'na dayanarak bir müdahalede bulunması

⁹⁷ Fırat.a.g.e.,29

⁹⁸ "Türk siyaset adamı. İstanbulda doğmuştur. Amerikan Kolejinde lise öğrenimini gördükten sonra, Almanya'da hukuk öğrenimi yapmıştır. Memuriyet hayatına öğretmenlikle başlamış, sonradan Dışişleri Bakanlığına girerek, çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Matbuat Umum Müdürlüğü yapmış, Moskova büyükelçisi olmuş, Birleşmiş Milletlerdeki devamlı delegeliğimize getirilmiştir. 27 Mayıs, 1960 hareketinde Dışişleri Bakanlığına getirilmiş, 15 Ekim 1961 genel seçimlerinde C.H.P. adayı olarak İstanbuldan milletvekili seçilmiştir"Bkz."Selim Sarper". [http://www.bibilgi.com/Selim-Sarper-\(1899--?\)](http://www.bibilgi.com/Selim-Sarper-(1899--?))

⁹⁹ Ahmad.a.g.e.512

¹⁰⁰ Fırat.a.g.e.,s.30-31

¹⁰¹ 5 Mart 1959'da imzalanan Türk Amerikan Güvenlik İşbirliği Anlaşmasına göre; Türk-ABD ilişkileri Eisenhower Doktrini temelinde en üst düzeye çıkarılmıştır. Bu doktrin özetle; ABD'nin dolaylı ya da dolaysız bir şekilde komünizmin saldırısına hedef olacak Ortadoğu ülkelerine, gerekirse silahlı kuvvetlerini de kullanarak yardım etmesini öngörülmüştür.ABD

olasılığıdır. MBK bu durumdan duyduğu korku neticesinde bağılılığını bir çok defa belirtmiştir.¹⁰²

MBK yönetimi dış politikada, geleneksel dış politikaya bağlı kalıp, daha bağımsız bir politika izlemek istediği bir çok defa teyit etmiştir ancak, hem mevcut anlaşmalara bağlı kalıp hem de daha bağımsız bir dış politika izleneceği konusunda her hangi bir çözüm yolu önerilmemiştir.

MBK yönetiminin dış politikada sağlamak istediği öncelikli hedef darbeye kurulan rejimin batı tarafından bir an önce tanınması olmuştur. Sarper'in çalışmaları sonucunda 30 Mayıs'ta ilk olarak İngiltere ve ABD MBK yönetiminin darbeye kurduğu yeni rejimi tanıdıkları belirttiler, bu sayı 3 Haziran 'a gelindiğinde Sovyetler Birliği de dahil 31 ' çıkmıştır. Bu dönemde yayınlanan bildirimler, uygulanan politikalar ve programlar incelendiğinde "bağımsız, bağlantısız" dış politika isteklerinin olduğunu ancak bu isteklerinin gerçekleşmesinin olanak bulmadığı görülmüştür.¹⁰³

MBK' nın dış ilişkilerin tabanını genişletme ve bağımsız hale getirme gereksinimi isteği doğrultusundaki ilk girişimi, 11 Temmuz 1960 hükümet programının kamuoyuna duyurulmuştur. Bu duyuruda Cemal Gürsel programın dış politika ilgili bölümlerinde "*Türkiye'nin kimseye karşı düşmanlık beslemediğini, uzatılan her dost elini sıkacağı ve kendisine karşı gösterilen hakiki ve samimi dostluğa, aynen mukabele edeceğini*" açıklamıştır.¹⁰⁴ Bu program 4 Aralık 1957'de TBMM'de okunan hükümet programı ile karşılaştırıldığında, hem iç hem de dış politikada önemli sayılabilecek değişiklikler olmuştur.

anayasasına uygun olarak Türkiye'ye herhangi bir saldırı olması durumunda Türk hükümetinin de isteği ile her türlü uygun harekette bulunabilecektir. Bkz. "Atatürk Sonrası Türkiye", <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>

¹⁰² Müge Aknur. "27 Mayıs Darbesi ve Dış Politika". (der.) Haydar Çakmak. Türk Dış Politikası (1918-2008). s. 549-551

¹⁰³ Fırat. a.g.e., s. 29-33

¹⁰⁴ Aknur. a.g.e., s. 550

İlk olarak; Menderes hükümeti uluslar arası sistemin tanımlamasını yaparken barışın sağlanmasını temel dış politika amacı olarak belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yıllar geçmiş olmasına rağmen ülkeler arasında uluslar arası sistem içinde kalıcı barışın tam olarak sağlamadığını belirtmiş ve *"Hür milletlerin adil bir sulh nizamı bulmak ve bunu kabul ettirebilmek hususunda ki bunca gayretlerin, teessürle ifade edelim ki henüz neticesi alınmamıştır. Buna mükabil harp giderek şiddetini arttırmakta ve her gün biraz daha tehlikeli bir hal almaktadır"* açıklamasını yaparak dünyanın bloklaşmış yapısını ve barışı sağlamak için gösterilen çabanın Batılı ülkeler tarafından geldiğini vurgulamıştır. Sovyetler Birliği'ne karşı Batı desteklenmiştir. Ayrıca; Menderes hükümeti" bağlantısızlar hareketi" ni savununa ülkelere tepki ile bakmış NATO ve Bağdat Paketi'na bağlılığı belirterek Türkiye'nin daha açık olması gerektiğini belirtmişlerdir.

27 Mayıs hükümetinin dış politika vurgusunda en önemli sorun barışın sağlanması olarak belirtilmiş, bloklaşma ve Soğuk Savaş üzerine herhangi bir vurgu yapılmamış, sosyalist blok Sovyetler Birliği barışı bozan taraf olarak gösterilmemiştir. Soğuk Savaş döneminde bir bloğa kesin taraf olduğunu belirtilmesi yerine Türk milletinin çıkarları ön planda tutulmuş buna göre hareket edilmiştir. DP hükümeti dış politika uygulamalarının da bu yönde olduğu,27 Mayıs hükümetinin dış politika uygulamalarında herhangi bir farklılık getirmediği açıkça belli olmuştur.

Dış siyasetin temelleri bu şekilde belirtildikten sonra, BM, NATO ve CENTO barışı sağlamanın bir aracı olarak görülmüştür. Ancak, Menderes hükümetindeki NATO'ya bakış değişime uğramıştır. Eşitlik ve egemenlik ilkelerine vurgu yaparak, *"dost ve müttefik memleketlerle münasebetlerimizi her sahada eşitlik ve egemenlik esasları dairesinde yürütmek ve geliştirmek siyasetimizin başlıca prensiplerindendir"* şeklinde belirtilmiştir.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Fırat.a.g.e.s,32-33

İkinci olarak; Menderes hükümetinin dış politika programında Sovyetler Birliği' ne bakış NATO'nun bir üyesi olarak temkinli bir şekilde sürdürülmüştür.¹⁰⁶ Bu durum Menderes programında;

“Sovyetler ile münasebetlerimize gelince; Bu münasebetlerin mensup bulunduğumuz müdafaa topluluklarından tecrit edilerek mütalaasına imkan yoktur.NATO ve Bağdat teşekkülleri azası olarak vaziyeti mütalaa edip hissedeceğimiz emniyet nispetinde ve müttefiklerimizle aynı seviyede olmak üzere Rusya ile olan münasebetlerimizi devam ettirmek kararındayız”¹⁰⁷ şeklide belirtilmiştir. Sovyetler Birliği ile kolektif bir ilişki kurma yolu tercih edilmiştir.

27 Mayıs hükümeti ise hükümet programında Sovyetler ile kuracağı ilişkilerin esasını ; ”Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizi karşılıklı saygı esasına müstenit iyi komşuluk çerçevesinde ilerletmeyi samimiyetle arzu etmekteyiz” vurgusunu yaparak belirtmiştir. NATO dışında da komşuluk temellerinin oluşturulmak istenmiştir.¹⁰⁸Sovyetler Birliği ile genel anlamda bakıldığında dış politika da 27 Mayıs hükümetinin getirdiği ciddi bir fark olmamıştır. Eğer 27 Darbesi gerçekleşmeyip,DP hükümeti iktidarda olsaydı, Başbakan Menderes Temmuz 1960'da SSCB ile ilişkilerin daha iyi noktaya gelmesini sağlayacak bir gezide bulunmayı planlamıştır.

Üçüncü olarak; Menderes hükümeti Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin Ortadoğu'daki coğrafyası nedeniyle stratejik önemini arttırmış, askeri ve siyasi pozisyonu açısından en fazla ihtiyaç duyulan ülke durumuna gelmiştir. ¹⁰⁹

Başbakan Menderes, Ortadoğu'da Suriye ile olan sorunlara dikkat çekmiş ve bu bölgede bölge dışındaki bir devletin emniyeti ve istikrarı

¹⁰⁶ Aknur.a.g.e.,s.551

¹⁰⁷ Fırat.a.g.e.,s.34

¹⁰⁸ Fırat.a.g.e.,s.34

¹⁰⁹ Sönmezoğlu.a.g.e.s,95

tehlikeye düşürmesi sadece bu Ortadoğu'daki barışı değil tüm dünya barışını tehlikeye düşüreceğini belirtmiş ve daha dar kapsamlı Ortadoğu politikası izlemeyi tercih etmiştir.¹¹⁰ 27 Mayıs yönetimi dış politika programında Arap ülkeleriyle, özellikle de Birleşik Arap Cumhuriyet'i ve Irak ile uluslar arası sistem düzeyinde ilişkilerinin önemi vurgulanmış daha küresel Ortadoğu politikası benimsemiştir.¹¹¹ Soğuk Savaş konjonktür, başta Ortadoğu bölgesi olmak üzere Balkanlar, Yugoslavya, Afrika ve Latin Amerika ile yakın ilişkiler içinde olunması verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Son olarak Menderes hükümeti ve 27 Mayıs hükümetlerin dış politikaları arasındaki farklılık Avrupa ile olan ilişkiler noktasında olmuştur. DP hükümeti 1957 yılında kamuoyuna sunduğu dış politika programında Avrupa'nın bütünleşme yolunda bir örgütlenme içinde olduğunu, bu bütünleşme içinde az gelişmiş ülkelere yapılan yardımlardan Türkiye'nin yararlanması, payını alması gerektiğini belirtilmiştir.27 Mayıs hükümeti Avrupa ile olan ilişkiler de Avrupa Konseyi'ne yer vermiş,konseyin çalışmalarına her bireyin insan hakları ve hürriyetlerinden faydalanmasını sağlamak amacıyla aktif bir şekilde katılmak gerektiğini belirtmiştir.Ancak 27 Mayıs hükümeti, Avrupa Konseyi demokrasiyi rafa kaldırdığı gerekçesi ile Türkiye'yi dışlamış,Türkiye için temel sorun kaybettiği bu imajı yeniden kazanıp,ilişkileri normal seviyeye getirmek için çaba sarf etmiştir.¹¹²

27 Mayıs darbesi uluslar arası sistemde büyük yankı uyandırmış, darbe öncesinde ve sonrasında Türkiye'nin iç ve dış politika uygulamaları yabancı ülkeler tarafından dikkatle incelenmiştir. Örneğin; Türk siyasetini ve devletin durumunu iyi bir şekilde çözen, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Burrows, ülkesini Türkiye'de yaşanan tüm olaylar hakkında bilgilendirmiştir. 22 Nisan 1960 tarihli raporunda Menderes'in kendisine karşı oluşan muhalefete ve basına karşı bir önlem aldığını alınan bu önlemin son derece

¹¹⁰ Fırat.a.g.e.,s.34.

¹¹¹ Ahmad.a.g.e.s.512

¹¹² Fırat.a.g.e.,s.34-36

hatalı olduğunu belirtmiş, ülke içinde taşrada çıkan olayları, ordu içindeki kaynakları ve oluşan genel havayı birebir ülkesine iletmiştir. Büyükelçi Burrows, darbeden bir ay önce de darbe ortamının var olabileceğini öngörmüş, ancak yapılabilecek her hangi bir müdahalenin de Türkiye'nin bir iç meselesi olarak görmüş, onları ilgilendiren konunun Türkiye'de yaşayan İngiliz vatandaşlarının ve Kıbrıs'ın durumunun olduğunu vurgulamıştır. İngiliz dış politikasında Kıbrıs meselesinin çözümü Türkiye'nin siyasi ortamından daha önemli olmuştur. Darbe gerçekleşikten bir hafta sonra İngiliz makamlarına ulaştırdığı genel durumu belirten raporunda; Menderes hükümetinin, 1955-1960 yılları arasında özellikle entelektüel kesimin desteğini geniş ölçüde yitirdiğini, DP iktidarından hoşlanmayan kesimlerin darbeden önce var olduğunu bildirmiştir.¹¹³

Genel olarak bakıldığında;

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra da yeni yönetimin dış politikası eskiye göre kayda değer herhangi bir değişiklik göstermemiştir. Zaten 27 Mayıs yönetimi, darbenin ertesi günü yayınladığı bildiri de, Türkiye'nin bütün ittifaklarına ve taahhütlerine sadık kalacağını NATO'ya ve CENTO'ya bağlı olduğunu bildirmiştir. Yani, dış politikada herhangi bir değişikliğin olmayacağı darbenin ilk günün de açıklamıştır. Dış politika da Türkiye'yi ileriye taşıyacak bir değişiklik olmazken, *1960'lı yılların ortasında Soğuk Savaş* dönemindeki yumuşamayla birlikte Türkiye iki blok arasındaki önemini kaybetmeye ve uluslar arası sistemde yalnızlaşmaya başlamıştır.¹¹⁴

¹¹³ İngiliz Kaynaklarına Göre 27 Mayıs Darbesi, <http://www.vaziyet.net/ingiliz-kaynaklarina-gore-27-mayis-darbesi/>.20 Ocak 2010

¹¹⁴ Sadık Can.Atatürk Sonrası Dış Politika. <http://www.sadikcan.com/13-konu-ataturk-sonrasi-dis-politika.html>.20 Ocak 2010

3.3. Uluslar arası Sistemde Diğer Devletlerle Olan İlişkiler

27 Mayıs darbesinin dış işleri bakanı Selim Sarper 11 Temmuz 1960'taki ilk basın toplantısında dış politikada, NATO, CENTO, VE BM'ye bağlı kalacağını birdirmiş, batıya bu yolla devamlılık sözü vererek batı karşısında Türkiye'nin durumunu garantiye almıştır.¹¹⁵

Dış politika konusunda son derece duyarlı olan İsmet İnönü, Selim Sarper'le yaptığı görüşmede Batı Bloğunda kalmanın Türkiye açısından son derece yararlı olacağını, NATO, CENTO ve BM'ye olan devamlılık ve bağlılığın bildirilmesinin çok doğru ve yerinde bir açıklama olduğunu belirtmiş, bu birliklerde olan üye ülkeler arasında istenmeyen bir üye konumunda olmanın Türkiye için çok olumsuz sonuçlar doğuracağını bu yüzden uyumlu bir üyelik sürdürülmesi gerektiğini eklemiştir.

27 Mayıs hükümeti genel olarak dış politikada içe ve dışa dönük davranışlar içinde olmuştur. İç politikada ve dış politikada radikal değişiklikler yapmaktan kaçınmıştır. Yani dış politikada darbe ile gelen hiçbir değişiklik olmamıştır.¹¹⁶

3.3.1 Amerika Birleşik Devletleri- Türkiye İlişkileri

Yakın tarihe bakıldığında ABD'nin askeri rejimlerle daha içli dışlı ilişkiler içinde olduğu, daha iyi ilişkiler kurduğu görülmüştür. DP milletvekillerinden Adnan Selekler, 27 Mayıs müdahalesinin ertesi gününde, harp okulunda tutuklu oldukları sırada Fatin Rüştü Zorlu'ya:

“Beyefendi Amerika askeri müdahaleye ne der?” şeklinde bir soru yöneltmiştir. Zorlu'nun yanıtı ise :

*“...Amerika askeri rejimleri tercih eder. Amerikalılar askerlerle daha kolay anlaşılırlar.”*Şeklinde olmuştur.

¹¹⁵ Ahmad,a.g.e.,s.512

¹¹⁶ Fırat.a.g.e.,s.42-43

Amerika'nın askeri rejimlerle anlaşmasının en önemli nedeni; askeri rejimle yönetilen ülkedeki subayların Amerikan eğitimi almaları ve genelde dünyayı Amerikan perspektifinden bakmaya koşullandırılmış olmaları olmuştur.¹¹⁷ Örnek olarak 2009 yılında Honduras'ta Cumhurbaşkanı Manuel Zelaya karşı darbe yapan Romeo Vasquez, Amerika'da ABD Okulu'nda eğitim almıştır. ABD Honduras'daki darbeyi yakından izlemiş, olup biteni dikkatle takip etmiştir.¹¹⁸

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 17 Nisan 1961 günlü 8453 sayılı , *"Türk Siyasetinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü"* adındaki gizli raporunda 27 Mayıs darbesi şu şekilde değerlendirilmiştir:

27 Mayıs 1960 tarihinde başbakan Adnan Menderes hükümetini deviren Türkiye Silahlı Kuvvetlerince yapılan darbe Türkiye dışında genellikle ağırlık taşıyan ,Türk Silahlı Kuvvetleri'nin apolitik olduğu ve ciddi bir siyasi bunalımda müdahale etmeyeceği yolundaki inancı yıkılmıştır...Ordunun Türk Siyasi hayatı üzerindeki etkisi,bu nedenle hiç şüphe yok ki ,devam edecektir ve ordu, yeni bir siyasi bunalım ortaya çıkması halinde ,eskiye oranla müdahale etmeye daha hazır olacaktır."¹¹⁹

Washington büyükelçisi Melih Esenbel Türkiye'nin bütün uluslar arası yükümlülüklerine bağlı kalacağını Amerikan hükümetine bildirmiş, darbe sonrasında Türk- ABD ilişkilerinin geleceğini garantiye almaya çalışmıştır. Amerikan Büyükelçisi Fletcher Warren darbenin iç politikadan kaynaklandığını, bu durumda Amerikan karşıtı bir politika olmadığını belirten bir mesaj göndererek 27 Mayıs Darbesi hakkında ABD'nin görüşünü bildirmiştir. Büyükelçi Warren daha sonra darbe hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak istemiş ve darbenin ertesi günü 28 Mayıs 1960'da Cemal Gürsel ile bir görüşme yapmıştır.¹²⁰ Bu görüşme sırasında Warren Gürsel'e ;

"Şimdiye kadar şahit olduğum en kesin, etkili ve çabuk darbe. Ankara halkının sonuçtan memnun olduğunu gösteriyor" demiştir¹²¹

¹¹⁷ Yetkin.a.g.e.s.76

¹¹⁸ "Generals Who Led Honduras Military Coup Trained at the School of the Americas.http://www.democracynow.org/2009/7/1/generals_who_led_honduras_military_cou p.23 Ocak 2011.

¹¹⁹ Yetkin.a.g.e.s.83

¹²⁰ Fırat.a.g.e.,s.42-43

¹²¹ Kamil Karavelioğlu.Bir Devrim İki Darbe.Gürer Yayınları,İstanbul,2007,s.89

Görüşmede, Türkiye'nin mali açıdan ABD yardımına ihtiyacı olduğu açık bir dille Cemal Gürsel tarafından bildirilmiş, ABD hükümeti bu görüşmeden kısa bir süre sonra 27 Mayıs yönetimine istediği krediyi vermiştir. Ayrıca ABD hükümeti 30 Mayıs 1960'da 27 Mayıs hükümetini tanığını belirtmiş, bu durum diğer Avrupa ülkelerinin Türkiye'de darbe sonrasında kurulan yeni hükümeti tanımaları açısından örnek teşkil etmiş ve etkili olmuştur.¹²²

ABD, MBK yönetimini tanıdığını ilan etmiş ancak Menderes hükümeti döneminde yapılmış olan ve büyük bir kısmı TBMM'ye getirilmeden yürürlüğe girmiş olan ikili anlaşmaların geçerli olup olmayacağı ABD tarafından merak edilen bir konu olmuştur. 27 Mayıs hükümeti dış işleri bakanı Selim Sarper 1 Haziran 1960, Türkiye'nin eski dönemlerde yapılan anlaşmalarının hepsinin geçerli olduğunu ve yükümlülüklerine bağlı kalınacağını belirtmiştir. Bu durum ABD tarafından son derece olumlu bir şekilde karşılanmıştır.¹²³

11 Haziran 1960 tarihinde ABD başkanı Dwight D. Eisenhower MBK hükümetinin başkanına gönderdiği iyi niyet mektubunda Gürsel hükümetinin seçimlerin yapılması ve hükümeti iradesinin sivil idareye devredilmesi hususunda gösterdiği azmi takdir ettiğini ayrıca, Türkiye'nin NATO, CENTO ve BM olan bağlılığını devam ettireceğinin açıklanmasını memnuniyetle karşıladığını, bundan sonraki süreçte de iki ülke arasındaki ilişkilerin dostluk ve işbirliği içinde devam edeceğini belirtmiştir. ABD başkanı tarafından gönderilen bu iyi niyet mektubuna cevaben Gürsel, ABD ve Türkiye arasındaki sağlam temellere dayanan ilişkilerin hiçbir şekilde sekteye uğramadan dostluk ve barış içinde devam edeceğini dile getiren bir mesaj göndermiştir.¹²⁴

Bu durum akla 27 Mayıs darbesinden, ABD'nin önceden haberi olup olmadığı, darbenin ABD desteği ile yapıp yapılmadığı sorusunu getirmiştir.

¹²² Aknur.a.g.e.,s.551

¹²³ Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.s.681

¹²⁴ Aknur.a.g.e.,s.551

Bu sorunun ortaya çıkması ve bir çok çevre tarafından tartışılmasının nedeni; Büyükelçi Warren'in Washington'a yollamış olduğu raporda Türkiye' de ordunun müdahalesinin söz konusu olmadığını, Menderes hükümeti ile iyi ilişkiler içinde bulunan Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun' nun hükümet ile olan ilişkilerinin dengeli olduğunu, Genelkurmay'ın herhangi bir müdahale olursa destekte bulunmayacağını bildirmiştir. Ancak bir taraftan da CIA' nın ve MİT ile ordu içinde yakın haber alma kaynaklarını kullanarak aslında darbenin tüm hazırlıklarından haberdar olduğunu ve bu konuda merkezi uyardığının düşünülmesi olmuştur.¹²⁵

Menderes hükümetinin on yıllık iktidarı boyunca ABD siyasetini sorgusuz bir şekilde desteklemiş, ABD'ye karşı eksiksiz sadakat göstermiştir.¹²⁶ Ordunun yönetime el koymasıyla birlikte dış politika devamlılık için söz verirken bir yandan da Arap ülkeleri ve bağlantısızlar hareketi ile ilişkileri geliştirmek istediğini belirtmiştir.¹²⁷

27 Mayıs hükümetinin her fırsatta batıya bağlılığını belirtmesinin en büyük nedeni, dışarıdan gelebilecek herhangi bir müdahaleye karşı yanında batıyı destek olarak görmek istemesi olduğu kadar, ekonomik sorunlar içinde olup, ülkenin istikrara kavuşması ve kalkınmasını sağlamak için almak istediği acil ekonomik yardımlarında etkisi önemli olmuştur.¹²⁸ İhtiyaç duyulan ekonomik yardımlar için ABD ve Batı dünyasının desteğinin alınması gerektiği düşüncesi MBK 'nın radikal ve ılımlı kanadının da hemfikir olduğu bir düşünce olmuştur.¹²⁹

Ekonomiyi iyi bir noktaya taşımak isteyen 27 Mayıs hükümeti, Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırlıklarına başlamış, ordu içindeki gereksiz

¹²⁵ Fırat.a.ge.,s.43-44

¹²⁶ Burcu Bostanoğlu."Türk Dış Politikasında Çok Odaklılık Arayışı". *Türkiye-ABD ilişkilerinin Politikası*. İmge Kitapevi,Ankara,2008.

¹²⁷ Yakup Beriş, Aslı Gürkan."Türk Amerikan İlişkilerine Bakış Ana Temalar ve Güncellemeler".Temmuz 2002, http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF.24 Ocak 2010.

¹²⁸ Fırat.a.g.e.,45

¹²⁹ Aknur.a.g.e.s,652

fazlalıkları azaltmak için tasfiyeler yapmıştır. Amaç, ordu içindeki muhalif kesimi çıkarmaktır. ABD'nin verdiği 12 milyon dolarlık yardım ile tasfiye gerçekleştirilmiş, DP döneminin sonlarında uygulanan ekonomik yardım kesintilerine son verilmiştir. ABD Büyükelçisi Warren Türkiye'ye yapılan yardımların devam edeceğini belirtmiştir. 1960 yılı içinde Türkiye dış yardımının %75'ni ABD'den almıştır. Menderes hükümeti zamanında bozulmaya başlayan Türk-Amerikan ilişkileri MBK yönetimi döneminde tekrar canlanmaya başlamıştır.¹³⁰

1960'lar boyunca Amerikancı, ABD destekli dış politika çizgisinden vazgeçilmesinin gerektiği kamuoyunda giderek artan bir şekilde dile getirilmeye ve talep edilmeye başlamıştır. ABD'ye bağımlı dış politika istemeyen kamuoyu içinde anti-Amerikancı hareketlerin yayılmaya başlaması, uluslar arası sistemdeki ülkeler arasındaki bloklaşmanın azalması, Türkiye'nin bağlantısızlar hareketine olan yakınlığının artması gibi durumlardan dolayı bu dönemde Türk –Amerikan ilişkilerinde sarsıntılar yaşanmaya başlamıştır.¹³¹

2.3.2 Sovyetler Birliği -Türkiye İlişkileri

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki 1953 yılında Stalin'in ölümüne kadar devam eden gerginlik, 30 Mayıs 1953 Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği tarihinde Türkiye'den toprak talebinde bulunmaktan vazgeçtiğini açıklamasıyla Türkiye ile yeniden dostluk ilişkilerini tekrar sağlayabilmek için girişimlerde bulunmuştur. Buna karşın, Türkiye Sovyetler Birliği'nin bu davranışlarını yeni bir taktik olarak değerlendirmiş ve bu girişimlere olumlu yanıt vermemiştir.¹³²

¹³⁰ Fırat.a.g.e.,s.45-46

¹³¹ Bostancıoğlu,a.g.e.,s.373-374

¹³² Atatürk Sonrası Türkiye.Dış Politika.

<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>.24 Ocak 2010

31 Mayıs 1960 günü Büyükelçi Rijov Cemal Gürsel'i ziyaret etmiş, SSCB'nin yeni hükümeti tanığını resmen bildirmiş, yeni yönetimin SSCB ile ilişkilerini iyileştirecek güçte olmasını dilemiştir. Bu dilek sonrasında SSCB hiç beklemeden Başbakan Rijov'un da çabalarıyla ilişkileri geliştirmek amacıyla, öncelikle Menderes'in gerçekleştireceği, başbakan düzeyinde yapılması planlanmış olan ziyaretin ertelenmemesi hususunda ısrar etmiştir. Cemal Gürsel' de bu ısrar karşısında, 28 Mayıs 1960'ta yaptığı açıklamada *"önemli materyal gelişme sağlamış bu büyük komşumuza"* önceden planlanmış olan geziyi gerçekleştiremeyeceğini, gezinin daha ileriki bir tarihte yapılacağını belirtmiştir.

SSCB'nin 27 Mayıs yönetimi ile iyi ilişkiler içinde olma girişimlerini yüksek düzeyde sürdürmüş, bu doğrultuda Kruşçev 28 Haziran 1960 günü Cemal Gürsel'e bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Türkiye'de yaşanan sıkıntıları ittifaklarıyla olan ilişkileriyle bağdaştırmış, Türkiye'nin bağımsız bir dış politika izlemesini dilediklerini, Türkiye'nin Amerika ve diğer Batı devletleriyle olan ilişkilerinin kötüye gitmesini istemediklerini, böyle bir durumun SSCB için aykırı olduğunu, SSCB'nin de Amerika ve Batı devletleri ile iyi ilişkiler içinde olmak istediğini vurgulamıştır.¹³³

8 Temmuz 1960'da Cemal Gürsel Sovyet liderinin gönderdiği bu mesaja karşılık vererek, Kruşçev'in samimi dileklerine aynı şekilde katıldığını, NATO ve CENTO'nun BM Antlaşması'na uygun birer birlik olduklarını Türkiye'nin bu birliklere olan üyeliğinin iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde herhangi bir engel oluşturmayacağını belirtmiştir. Ekonomik açıdan da Türkiye tarafsız politika izlerse daha az askeri harcama yapacağı düşüncesinin yanlış olduğunu, Hindistan, İsveç, İsviçre gibi ülkelerin tarafsız politika izlemelerine rağmen ağır ve yüklü askeri harcamalar yaptıklarını belirtmiştir.¹³⁴

¹³³ Oran.a.g.e.s.773-774

¹³⁴ Fırat.a.g.e.s.47

Kısa vadede bakıldığında, 27 Mayıs yönetiminin dış politikada ve SSCB ile olan ilişkilerde her hangi bir değişiklik görülmemiştir. Orta vadede Menderes yönetiminin son dönemlerinde başlayan SSCB Türkiye ilişkileri arasındaki normalleşme devam ettirilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilere olumlu katkı yapan teknik anlaşmalar imzalanmıştır. 27 Nisan 1961 SSCB Türkiye arasında direk demiryolu ulaşımı sağlayan sözleşme,9 Haziran 1962 Türkiye'nin Bulgaristan ve Romanya ile olan telefon hattını Moskova'ya bağlayan " *Telli – Telefon İrtibatı Kurulmasına ve Mevcut Radyo –Telgraf Servisine Dair Antlaşma* " imzalanmıştır.¹³⁵

Sovyet Büyükelçisi Rojiov, 27 Mayıs yönetimi kendi içinde de demokrasiye bir an önce geçmek isteyen ılımlılar kanadı ve askerinin iktidarda kalmasını tercih eden radikaller arasındaki çatışmayı Sovyetler Birliği'nin lehine kullanabilmek için radikal kanadı desteklemek istemiş ancak radikal kanadın ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmesi üzerine bu istek karşılıksız kalmıştır.

Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki mesajlaşmalar bir süre daha devam etmiş, 1962 yılı başında Küba yaşanan füze krizi¹³⁶ ile tekrar olumsuz yola sapmıştır.¹³⁷ İki ülke arasındaki ilişkilerin iyi bir noktaya getirilemeyeceği bu olay ile kesinlik kazanmıştır. Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir nota göndermiş, Türk topraklarında NATO ve ABD füze üslerinin kurulmasının kendisi için tehdit unsuru oluşturduğunu belirtmiştir. Türkiye de gönderdiği yanıtta egemen ve bağımsız bir ülke olan Türkiye'nin güvenliğini sağlamak

¹³⁵ Oran.a.g.e.s.774

¹³⁶ Küba Füze Krizi.1 Mayıs 1960'da yaşanan U2 Krizi, ABD - SSCB ilişkilerini daha da gerginleştirirken Küba ile SSCB'yi daha yakınlaştırmış ve Küba'da SSCB füzeleri konuşlandırılmaya başlamıştır. ABD olayın üstüne gittiğinde füzeler sökülecek ve ABD'den tavizler koparılacaktır.Küba'ya yerleştirilen füzeler Amerika tarafından fotoğraflanınca bunalım şiddetlenmiştir. Küba, ABD ,NATO ve Birleşmiş Milletlere danışmadan savaş gemileri tarafından abluka altına alınmıştır.Füzelerin ateşleme parçalarının Küba'ya ulaşmaması için ABD ve SSCB liderleri Kennedy ve Khrushchev arasında mektuplaşmalar başladı. Küba ve Türkiye'deki füzelerin sökülmesi ile olay sonuçlanmıştır "Küba Ekim Füzeleri Bunalımı".

http://www.tarihportali.net/tarih/kuba_krizi_kuba_fuze_krizi_cuban_missile_crisis-t9435.0.html..30 Ocak 2010.

¹³⁷ Aknur.a.g.e.,s.553

için her türlü önlemi alabileceğini belirtmiştir. Bu durum 27 Mayıs yönetiminin SSCB ile daha ilişkiler içinde olmadığını, Menderes hükümetinin SSCB ile olan ilişkilerini devam ettirdiğini, bir fark yaratamadığını göstermiştir.¹³⁸

3.3.3 Üçüncü Dünya Ülkeleri –Türkiye İlişkileri

Gürsel hükümeti 11 Temmuz 1960'ta açıkladığı hükümet programında dış politikada Orta ve Yakınoğu ülkelerine karşı ilgi ve yakınlığın duyulduğunu, Arap ülkelerinin özgürlük ve refah içinde yaşaması gerektiğini, sınır komşularımız Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Irak ile dostluk ve barış ilişkilerinin güçlendirilmesinin arzulandığını, Afrika, Uzak Doğu ve Latin Amerika ülkeleriyle olan siyasi ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³⁹

27 Mayıs yönetiminin üçüncü dünya ülkelerini desteklemek doğrultusunda gösterdiği ilk çaba Cezayir'in bağımsızlık Savaşı'nı desteklemesi noktasında ortaya çıkmıştır. MBK 'nın bir grup üyesi bir bildiri yayınlamış, bu bildiride Türkiye'nin gelecekteki ulusal bağımsızlık savaşlarını ve özellikle de Cezayir'i Fransa'ya karşı destekleyecekleri belirtilmiştir.¹⁴⁰

MBK hükümeti Cezayir'in desteklenmesi konusunda ayrılığa düşmüştür. Aydınların desteklediği radikaller tarihin belli bir döneminde bağımsızlık mücadelesi vermiş olan Türkiye'nin bu durumda olan diğer devletleri desteklemesi ve bunun bir ilke haline getirilmesi gerektiğini belirtmiş ve şu şekilde bir açıklama yapmışlardır

Buna karşın ,Dış işleri Bakanlığı NATO içinde müttefikimiz olan Fransa'ya karşı Cezayir'i desteklemenin Türkiye için Ortak pazara üye olarak alınmaması gibi bir çok soruna yol açabileceğini belirtmiştir.MBK yönetimi

¹³⁸ Fırat.a.g.e.,s.46-47

¹³⁹ Aknur.a.g.e.,s.554

¹⁴⁰ Fırat.a.g.e.s.48

içindeki bu ikilemden dolayı Cezayir konusunda bir eyleme geçilememiş, sözle destek vermekle yetinilmiş ancak üçüncü dünya ülkeleri üzerinde eskisine nazaran daha etkili bir dış politika izlemiştir.¹⁴¹

Cezayir'in yanı sıra Temmuz 1961'de Irak Kuveyt'i işgal edince doğrudan müttefiki olan İngiltere'yi desteklememiş iki ülke arasında arabuluculuk girişimlerinde bulunmuştur.¹⁴²

3.3.4 Kıbrıs

Geleneksel Türk dış politikasında çok yönlü dış politika arayışları 1960'lı yıllarda Kıbrıs olayları sonrasında başlamıştır.¹⁴³ MBK darbenin ertesi günü yaptığı açıklamada Londra Antlaşmasına bağlı kalacağını açıklamış, Cemal Gürsel 11 Haziran 1960 tarihli konuşmasında *"Kıbrıs'taki halkımızın haklarının ve çıkarlarının korunması ve onların geleceği garanti altına alınmasını sağlayacak Londra ve Zürih Antlaşmaları'na"¹⁴⁴ bağlı kalacağını belirtmiştir*. Bu durumda Kıbrıs konusunda DP döneminin uygulamalarından farklı bir dış politika uygulaması yapılmayacağı belirtilmiştir.¹⁴⁵ 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiş, Kıbrıs üzerindeki 82 yıllık İngiliz sömürgesi ortadan kalkmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından

¹⁴¹ Fırat.a.g.e.,s.49

¹⁴² Aknur.a.g.e.,s.555

¹⁴³ Fırat.a.g.e.,s.56

¹⁴⁴ Türkiye ile Yunanistan arasında 6-11 Şubat 1959 tarihlerinde Zürih'te yapıldı. Görüşmeler sonunda Kıbrıs Antlaşmalarının temelini oluşturacak metinler üzerinde anlaşmaya varıldı.

11 Şubat'ta Zürih'te üzerinde anlaşmaya varılan metinler, 19 Şubat'ta Londra'da İngiltere Başbakanı Macmillan, Yunanistan Başbakanı Karamanlis, Türkiye Başbakanı Menderes ile beraber Kıbrıs Rum toplumu adına Makarios ve Kıbrıs Türk toplumu adına Fazıl Küçük da antlaşmayı imzalamıştır. Londra Antlaşmasında; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna ilişkin Temel Antlaşma, İngiltere, Yunanistan, Türkiye ile Cumhuriyeti arasında Garanti Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan -Türkiye arasında ittifak Antlaşması, İngiltere Hükümetinin bu belgeleri üsle ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat 1959 bildirisi, Yunan ve Türk dışişleri bakanlarının İngiliz hükümet bildirisini kabul ettiklerine ilişkin bildirimleri, Makarios'un Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine ilişkin bildirisi, Küçük'ün Londra'da imzalanan belgeleri kabul ettiğine ilişkin bildirisi, Kıbrıs Anayasası ve ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak geçici önlemlerle ilgili sözleşmesi belgelerinden oluşmaktadır.

Arşiv belgeler,"Kıbrıs Belgeleri",25 Aralık 2001,

http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html.2 Şubat 2010.

¹⁴⁵ Aknur.a.g.e.,s.555

imzalanan, Türk ve Rum liderlerinin de bir bildirimle katıldıkları Londra Antlaşmaları, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından yeniden imzalanmış bu antlaşmaların hepsi bütünlük kazanarak Lefkoşa Antlaşmaları adını almıştır.¹⁴⁶ Londra Antlaşmasına bağlılığını belirten MBK yönetimi “bekle gör” politikası izleyerek devlet yapısının örgütlenme sürecinin bu anlaşmalara uygun bir şekilde kurulmasını beklemiştir. MBK yönetimi için Türk –Yunan ilişkilerinin de sorunların çözümü Kıbrıs politikasının doğru ve planlı şekilde işleyip çözüme kavuşturulmasından geçmiştir. Bülent Ecevit Kurucu Meclis’in Dışişleri Bakanlığı’nın bütçe görüşmesindeki yaptığı konuşmada Kıbrıs konusunu şu şekilde vurgulamıştır.

“... nasıl Kıbrıs’ta sulh ve sükunun idamesi Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk münasebetlerinin devamına bağlı ise, Kıbrıs’taki huzur ve sükununa bağlıdır. Kıbrıs’ta bulunan soydaşlarımızın huzur ve sükun içinde yaşamalarını temin etmek, Türk Yunan dostluğunun devamını sağlamak için bize düşen bir vazifedir.”

Bu vurgu 27 Mayıs darbe yönetiminin Kıbrıs üzerindeki dış politika uygulamalarını en güzel şekilde özetlemiştir.¹⁴⁷

Genel olarak değerlendirildiğinde 15 aylık MBK yönetimi süresince Kıbrıs politikası sakin bir şekilde ilerlemiştir. MBK yönetimi her ne kadar çok yönlü dış politikayı destekleyecek girişimlerde bulunmayıp, pasif bir politika izlediyse de ileriki dönemlerde Kıbrıs’ın geleceği açısından faydalı adımlar atmaya çalışmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Kıbrıs Belgeleri.a.g.e., http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html.2 Şubat 2010.

¹⁴⁷ Fırat.a.g.e.,s.74-75

¹⁴⁸ Aknur.a.g.e.,555

SONUÇ

27 Mayıs Darbesi, Türk demokrasisini sekteye uğratan, Türk halkına sosyal, kültürel ve psikolojik zararlar veren Türk siyasi tarihinin ilk darbesidir. Darbeyle yönetim demokratik açıdan temsil yeteneği olmayan MBK mensuplarına geçerken, darbe sonrasında sivil irade ürkek ve çekingen bir tavır içine girmiş, önemli bir özgüven kaybına uğramıştır. Darbeyi meşru kılmak için hazırlanan 1961 Anayasa'sı içerik olarak özgürlükçü bir çizgide olsa da, halk tarafından seçilmeyen Kurucu Meclis tarafından hazırlanmış, halk oylamasına sunulduğu sırada karmaşa ortamı yaşanmış ve anayasanın onaylanması için halka dolaylı yoldan baskı uygulanmıştır.¹⁴⁹

MBK yönetimi, 27 Mayıs 1960'tan 15 Ekim 1961'e kadar ülke idaresini elinde tutmuş, iç ve dış politikayı kendi prensiplerine göre yönlendirmiştir. MBK yönetimi süresince dış politika, iç politikanın gölgesinde kalmış, iç politikada yaşanan bunalım dış politikayı ikinci plana atmıştır. Darbe Türkiye'nin uluslar arası sistemde yabancı ülkelerin gözünde ülkenin prestij kaybetmesine neden olmuştur. Bu durumun düzelmesi, uluslar arası kamuoyunun tepkisini çekmemek için büyük bir titizlik gösterilmiştir. Darbe sonrasında Türkiye'nin dış politikasının değişmediği, darbenin hiçbir şekilde dış ilişkilerin etkilemeyeceği belirtilmiştir. DP dönemi sonrası hayatın her alanında reform çalışmaları yapılırken bu durum dış politika uygulamalarına yansıtılmamıştır.¹⁵⁰

Askerlerin hakim olduğu yönetimde şüphesiz ki askeri harcamalar artmış, askerlerin maaşlarını artıran yasa meclisten geçirilmiştir DP yönetiminin dış politika uygulamaları, batıya ve ABD'ye ile olan bağımlı dış politika uygulamaları eleştirilmiş ancak, MBK yönetimi daha bağımlı hale gelmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁹ Küçük.a.g.e., <http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>.2 Şubat 2010.

¹⁵⁰ Fırat.a.g.e.,s.75-76

¹⁵¹ Ahmad.a.g.e.,s.515

27 Mayıs Darbesi ile demokrasi gibi dış politika da kısmen askıya alınmıştır ancak özellikle Kıbrıs politikasında uygulanmaya çalışılan çok yönlü dış politika uygulamalarının temeli atılmıştır.¹⁵²

¹⁵² Fırat.a.g.e.,s.76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

12 MART MUHTIRASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

GİRİŞ

12 Mart 1971 muhtırası, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Türk demokrasisine vurulan ikinci darbedir. Bu müdahale daha önceki darbeden farklı olarak sivil iktidarı tamamen ortadan kaldırmamış, bu yüzden muhtıra adını almıştır. Müdahale öncesindeki Demirel hükümeti zorla istifaya zorlanmış, ardından ordunun isteği ve emirleri doğrultusunda bir hükümet kurulmuştur. Hükümetin başbakanlığına da ordunun güvendiği isimler getirilmiştir.2 yıl süresince ülke yönetimini elinde bulunduran 12 Mart yönetimi, Türk dış politikasını, ileri götürecektir herhangi bir tutum sergileyememiştir.

Bu bölümde amaç 12 Mart müdahalesi sonrasında dış politikasının seyrini incelemektir. Konunun daha net anlaşılabilmesi için müdahale öncesi dış politika, 12 Mart yönetimi dönemindeki dış politika ile karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır.

Bu amaç kapsamında ilk olarak 12 Mart müdahalesine giden yol anlatılmış, ordunun müdahaleyi yapma gerekçeleri belirtilmiştir. Daha sonra 12 Mart muhtırasının yapılışı ve bu dönem yönetimi üzerinde durulmuştur. Bölümün asıl amacı olan bu dönem dış politikasını anlatmak için, uluslararası sistemde diğer devletlerle olan ilişkiler incelenmiştir. İlk olarak SSCB – Türkiye ilişkileri, ikinci olarak ABD- Türkiye ilişkileri, üçüncü olarak Avrupa – Türkiye ilişkileri ve son olarak Ortadoğu devletleri – Türkiye ilişkileri incelenmiştir.

4.1 12 Mart Muhtırasına Giden Yol

27 Mayıs Darbesi ile yönetimi eline alan MBK yönetimi 15 ay süresince ülke idaresini elinde tutmuştur.1961 Anayasası bireyin devlete karşı haklarının savunulması ilkesi üzerine kurulmuş, hukuk devletinin gereklerini yerine getirmek için hazırlanmıştır. Bu kapsamda devlet otoritesini tek bir elde tutulması yerine otorite Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türkiye Bilimsel Teknik Araştırma kurumu gibi bürokratik kurumlar arasında dağıtılmıştır.¹Aslında yapılan, olan bireyin haklarının savunulması ve garanti altına alınması değil, halkın belirli bir kesimini küçük gören ve halkın kendini yönetmesi noktasında yetersiz olduğunu düşünen zihniyetin, oluşturduğu bürokrasi ile iktidarı ve ülke yönetimini devamlı elde tutma arayışı olmuştur.

Bununla birlikte 27 Mayıs sonrasında sol düşünce etkinliğini arttırmaya çalışmış bu kapsamda 12 sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi "Emekten yana planlı devletçilik "sloganıyla kurulmuş,1962 'de Türkiye Sosyalist Partisi ile birleşmiş "sol ideolojinin" yükselişini başlatmıştır.²

Darbe sonrasında hazırlanan anayasa uyarınca demokratik seçimler 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmış, askeri idare yerini sivil idareye bırakmak istemiştir.³

Seçim sonuçları herkes tarafından merakla beklenmiş, seçim herhangi bir olumsuzluk yaşanmadan, güvenlik içinde yapılmıştır. Yapılan seçimlerden CHP 188, AP 155, (YTP)Yeni Türkiye Partisi 60,CMKP 45,

¹ "12 Mart 1971 darbesi bugün başlamıştı".12 Mart 2007, <http://www.kenthaber.com/Haber/siyaset/Normal/12-mart-1971-darbesi-bugun-baslamisti/4a97d1b2-ffba-4df5-af99-c1bb2d20f979>.13 Ocak 2010

² Akşin.a.g.e.,s.266

³ <http://www.kenthaber.com/Haber/siyaset/Normal/12-mart-1971-darbesi-bugun-baslamisti/4a97d1b2-ffba-4df5-af99-c1bb2d20f979>.14 Ocak 2010

milletvekili çıkarmıştır.⁴ Seçim sonuçları özellikle 27 Mayıs destekçilerini tatmin etmemiş, Halk Partisi açısından daha tatminkar olmuştur. Seçim birden fazla seçeneğe imkan vermiş, hükümetin nasıl kurulacağı tartışmalarını gündeme getirmiştir. CHP 'nin tek başına iktidar olması aldığı milletvekili ile yeterli olmadığı için DP'nin uzantısı olarak kurulan AP ile koalisyon hükümeti kurulmuştur.⁵

Bu hükümetten sonra dört yıl boyunca kurulan koalisyon hükümetleri başarıyı yakalayamamış, iç ve dış politikada etkin bir politika izleyememiştir.1965 seçimlerinde iktidarı Türk siyasi hayatına damgasını vuran Süleyman Demirel liderliğindeki AP eline almıştır.⁶

1960 öncesinde egemen olan ve siyasi otoriteyi elinde tutan siyasi güçler yeniden tek başına iktidara gelmiştir. Parlamentoda karşıt ideolojiler bir araya gelebilmiş, demokratik tartışma ortamı doğmuştur.Aynı zamanda yapısal sorunlar giderek artmaya başlamış,ekonomik kalkınma beklenen hıza ulaşamamış ve geniş kitlelere yayılamamıştır.Bu durum toplum içinde dengesizliklere neden olmuş zengin ve yoksul kesim arasındaki uçurum artmış, bu durum da siyasal ortam üzerinde gergin bir hava yaratmıştır.⁷

Ekim 1965 ile iktidara gelen birinci Demirel hükümeti, ekonomik kalkınmayı sağlamak için enflasyonlu kalkınma politikasını izlemiştir. Bu politika iş adamlarının yararına olmuş, ancak işçilerin yükünü arttırmış, hızlı ve dengesiz büyümeye neden olmuştur. Bu durum sosyal adaletin zarar görüp, toplumsal barışın zedelenmesine neden olmuş, işçiler emeklerinin

⁴ Milletvekili seçimleri oy tasnifi neticeleri.(1961,Ekim 17).Cumhuriyet.P.A1

⁵ Karavelioğlu.a.g.e.166

⁶ 12 Mart 1971 darbesi bugün başlamıştı".12 Mart 2007, <http://www.kenthaber.com/Haber/siyaset/Normal/12-mart-1971-darbesi-bugun-baslamisti/4a97d1b2-ffba-4df5-af99-c1bb2d20f979>.14 Ocak 2010

⁷Mücek.a.g.e.s.83-84.

karşılıklarını alabilmek için grev yapma yoluna gitmiş, grevlerin sayısı gitgide artmıştır.⁸

Toplum içinde yönetimin yarattığı boşluk ve dünyada gelişen olayların neticesinde öğrenci eylemleri başlamış,1968 yılında başta Fransa olmak üzere, Avrupa ülkeleri ve ABD’de deki üniversite gençliği kurulu düzen aleyhine ayaklanmaya başlamıştır.⁹ Başlarda ayaklanmalar üniversitelerdeki öğretim biçimine ve sınav sistemine başkaldırı niteliğindeyken kısa süre sonra siyasal ve ideolojik içerik de kazanmıştır.¹⁰ Bu durum hızlı bir şekilde Türkiye’de üniversite gençleri arasında yayılıp, gittikçe yerleşmiş ve giderek sol görüşe doğru kaymıştır.¹¹Üniversite gençleri arasında başlayan boykotlar, işçilere ve toplumun başka katmanlarına da farklı boyutlarda sıçramış, kısa sürede başka kesimlerin de kendilerini ifade etmelerinin de bir aracı haline gelmiştir. Üniversite gençlerinin ile boykotlar“Eğitimde Devrim” ,sloganı ile başlamış, toplumun diğer kesimlerinin de sorunlarını dile getirmeye başlaması ile “Toplumsal Devrim” sloganıyla “devrimci” öğrencilerin önderliğinde kısa sürede kitlesel bir patlamaya dönüşmüştür.¹²

1969 Şubat’ ında Amerika Altıncı Filosu’na bağlı savaş gemisi protesto edilmiş, polis ve öğrenciler arasında şiddetli bir çatışma çıkmıştır. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel “6.Filo’ya gelmeyin diyemeyiz, birkaç bin kişi istiyor diye dış politikayı sokağın eline bırakamayız “demecini vermiştir.¹³6. Filo’nun protestosunda, öğrencilerin toplumsal değişimde büyük rol oynayabilecekleri görülmüştür.1970’ten itibaren yaşanacak acıların

⁸ Ahmad.a.g.e.,s.348-349

⁹ Akşin.a.g.e.,s.267

¹⁰ Özcan Bortepe.”Hareketli 60’lı Yıllar ve Adalet Partisi Yönetimi”.

<http://www.ozcanbortepe.com/hareketli-1960li-yillar-ve-adalet-partisi-yonetimi.htm>

¹¹ Akşin.a.g.e.,s.267.24 Ocak 2010.

¹² Zeynel Lüle.”Kızıl Dany Artık Uçamıyor”.7 Mayıs 1998,

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/05/07/42239.asp> .24 Ocak 2010

¹³ 6.FİLO Bugün Geliyor.(1969,Şubat 10).Akşam.P.A1

zeminini hazırlamıştır. Polisle şiddetli çatışmalar ve öğrenciler arasındaki saldırılar gündelik hayatın sıradan olayları haline gelmiştir.¹⁴

AP 1969 seçimleri süresince, devlet organlarının yeniden düzenlenmesini amaçlayan “Anayasayı İslah Programı”nı gündeme getirmiş, bu sayede yoğun siyasal ve sosyal olaylar karşısında politik bir tutum sergilemiştir. Toplumda gün geçtikçe artan şiddet olaylarına karşı herhangi bir önlem alınmamış, bazı görüşlere göre şiddeti desteklenmiştir.¹⁵

AP 'nin bu tutumunun sebeplerine bakıldığında ilk olarak; AP iktidarı Menderes hükümetinin başına gelenlerden korkmuştur. Üniversite profesörleri, yargıçlar, doktorlar, mühendisler, mimarlar ve işçilerin hükümete karşı gösterdikleri tepkiler ve basının yürüttüğü karşıt eylem karşısında karşısında kendini şiddeti durduracak kadar güçlü görememiş ve etkili önlemler almamıştır.

İkinci olarak; Kargaşa ve şiddeti hükümetin yetkisizliğine bağlayıp anayasayı istediği şekilde değiştirebilmeye çalışmıştır. Son olarak da; AP gittikçe yitirilen dinamizmini yeniden kazanabilmek için sağda destek arama ihtiyacı içine girmiştir.¹⁶

1960'lardan 70'lere miras tırmanan şiddet eylemleri, öğrenci olayları ve müdahale söylentileri kalmıştır. Bu durum karşısında Başbakan Demirel sokaktaki şiddeti önlemeye çalışıp, bir yandan da giderek huzursuzlaşan orduyu sakinleştirmeye çalışmıştır. 1969 seçimlerine bu havada girilmiş sandıktan yine AP iktidar olarak çıkmıştır. İktidara geldikten sonra Demirel, CHP muhalefetinden, basından ve kabineye giremeyen AP' lilerden gelen yoğun baskı ve eleştiri oklarına hedef olmuş, deyim yerindeyse köşeye sıkışmıştır.

¹⁴ Lüle.a.g.e.s , <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/05/07/42239.asp>. 24 Ocak 2010

¹⁵ Mücek.a.g.e.88

¹⁶ Mücek.a.g.e.,s.88-97

1970 yazında gelindiğinde kargaşa ve şiddet tırmanışa geçmiş Türkiye tarihinin en büyük işçi ayaklanması yaşanmıştır,15- 16 Haziran'da Devrimci İşçi Sendikaları (DİSK) nın etkinliğini kırmaya yönelik yasayı protesto eden işçiler, İstanbul'da gösteriler yapmış,yüzlerce işçi ve onlarla mücadeleye katılan öğrencilerden 150 kişi tutuklanmış olaylar biri polis dört ölü ile sonuçlanmıştır. Demirel istemeye istemeye sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmış,27 Mayıs öncesinde olduğu gibi asker sahneye davet edilmiştir.¹⁷

Ülke içinde bunlar yaşanırken dışarıda ABD tarafından Demirel hükümetine karşı olumsuz görüşler gitgide artmıştır. Bu gerginliğin nedeni Haşhaş Sorunu'dur.¹⁸ABD Nixon yönetimi gençlerin uyuşturucu alışkanlığına karşı başlattığı mücadelede, Amerikan eroininin yüzde seksen oranında kaynağını Türkiye'de üretilen haşhaşa bağlamış, üretiminin durdurulmasını istemiştir. Bu durum 20 Temmuz 1970'de Amerikan Kongresinde gündeme getirilmiş, Türkiye'ye ekonomik yaptırım uygulanması gerektiği belirtilmiştir. AP hükümeti haşhaş üretimi konusunda bir çok önlem almış, üretimin yasaklanamayacağını belirtmiştir. Bu durum üzerine Demirel Beyaz Saray'da istenmeyen adam durumuna düşmüş, ABD için hükümetin ikna edilmesi öncelikli bir hal almıştır.¹⁹

Türkiye'nin dış ticareti tıkanma noktasına gelmiş, 1958'den sonra ilk defa devalüasyon yapılması kararı alınmış, 1 doların karşılığı 9 TL'den 15 TL'ye yükselmiştir²⁰

Türkiye 1970 sonbaharına boykottaki işçiler, artan pahalılık, eylemler yapan işçiler ve askere davetiye çıkaranların ayak sesleri ile girmiştir. Bu

¹⁷ Mart Belgeseli.Mehmet Ali Birand(Haz.).28 Ocak 2010 alınmıştır, <http://video.google.com/videoplay?docid=-7741225183772252425>

¹⁸ 12 Mart Belgeseli.Mehmet Ali Birand(Haz.).28 Ocak 2010 alınmıştır, <http://video.google.com/videoplay?docid=-7741225183772252425#>

¹⁹ Nasuh Uslu."Türkiye ABD İlişkileri".Haydar Çakmak.(der.).Türk Dış Politikası(1918-2008).s.691

²⁰ Akşin.a.g.e.s.268

olaylar subayları harekete geçirmiş ve toplantılara başlamışlardır. Washginton Post gazetesi “Ordu huzursuz Demirel’in günleri sayılı” diye yazmış, müdahale için geriye sayım başlamış her yerde ihtilal söylemleri yayılmıştır. Demirel herşeyden haberdar olmuş, ancak yapacak bir çözüm bulamamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri müdahalenin yapılmasını artık mecburi görmüş, ancak müdahalenin doğrudan yönetime el koyarak mı yoksa dolaylı olarak mı yapılması gerektiği konusunda fikir ayrılığı içine düşmüştür. Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç yönetimi uyarı ile dolaylı şekilde müdahale etmenin uygun olacağını belirtirken, diğer generaller doğrudan yönetime el koymak istemiştir.²¹

Banka soygunları ve Amerikalılara yönelik eylemlerle, öğrenci olayları giderek “şehir gerillası” tipine doğru kaymaya başlamıştır. Üniversitelerde oldukça büyük olaylar çıkmaya başlamış, olaylar önü kesilemez bir hal almıştır. Deniz Gezmiş’in de içinde yer aldığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordu’su 3 Mart 1971’de 4 ABD’li subayı kaçırmış, subaylar ODTÜ’de aranınca üniversitede çatışma olmuş, ortalık savaş alanına dönmüştür.²²

Bu olaylar sonunda ordu kendinde müdahale etme yetkisini görmüş, 9 Mart akşamı Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nda darbe zirvesi düzenlenmiştir. 10 Mart günü Cüneyt Arcayürek yazısında; ordunun Muhtıra vererek hükümetin çekilmesini isteyeceğini belirtmiş, ancak hükümeti uyarma düşüncesi ordunun her kesimde onay görmemiştir. Müdahalenin yönetiminin belirlenmesi noktasında fikir ayrılıkları hala devam etmiştir²³

²¹ 12 Mart Belgeseli. Mehmet Ali Birand. (Haz). 28 Ocak 2010 alınmıştır, <http://video.google.com/videoplay?docid=-7741225183772252425#>

²² Akşin. a.g.e., s.268

²³ 12 Mart Belgeseli. Mehmet Ali Birand. (Haz). 28 Ocak 2010 alınmıştır, <http://video.google.com/videoplay?docid=1980929581335145052#>

4.2. 12 Mart Muhtırası

Ülkede yaşanan kargaşa, anarşi ortamına ve temsil krizine dayanarak 12 Mart 1971 tarihinde hükümete muhtıra vermiştir. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Org.Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu'nun imzasını taşıyan muhtıra şu maddelerden oluşmuştur.

(1) Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatlarıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

(2) Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliğini giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

(3) Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya karardır. Bilgilerinize.²⁴

Muhtıra TRT radyosundan tüm ülkeye, bir kopyası da TBMM genel kurulundan okunmuş meclis genelinden herhangi tepki gelmemiştir.

27 Mayıs'tan 11 yıl sonra asker bir kez daha deveye girmiştir. Bu kez hükümeti doğrudan görevden almamış sadece, uyarmış Demirel'in çekilmesini istemiştir eğer bu sağlamazsa muhtıranın üçüncü tebliğinde belirtildiği gibi ordu idareyi doğrudan üzerine alacaktır. Demirel 12 Mart sabahı Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından da yönetimden çekilmesi gerektiğine dair bir telefon almış, ancak Demirel bu duruma meclisten

²⁴ Ahmad.a.g.e.,s.353-354

güvenoyu aldığı takdirde istifa etmeyeceği yanıtını vermiştir. Ordu Demirel'e rest çekmiş ve kararını beklemeye başlamıştır. Demirel ya istifa etmeyecek ordunun yönetime el koymasına davet gönderecekti ya da muhtırayı dikkate alıp istifa etmiş olacaktı. Demirel 12 Mart Belgeseli'nde;

“ Arkamda güç yok güven oyuna nasıl giderim, güvensizlik oyunu muhatap alıp kendimi muhtıranın hedefi olmaktan çıkarayım mı?”

Demecini vermiş, istifa yolunu seçerek meclisin kapısını açık tutmaya çalıştığını belirtmiştir. Bir beyaz kağıda;

“ Muhtırayı anayasa ve hukuk devleti anlayışıyla bağdaştırmak mümkün değildir bu durum muhaceresinde hükümetimin istifasını saygıyla arz ederim yazmıştır.”²⁵

12 Mart Muhtırası 27 Mayıs'tan sonra Türk Demokrasi'sine indirilen ikinci darbedir. 12 Mart darbesiyle oluşan olağanüstü yönetim biçimi, parlamenter yönetimi tamamen ortadan kaldırmayan yarı-askeri diktatörlük rejimi olmuştur. Amaç toplum içindeki kargaşa ve şiddet ortamını daha ileri boyutlara yükselmeden önlemek olmuşsa da şiddet ve kargaşa ortamı daha artmıştır.Yönetim işçi mücadelesine ve devrimci harekete karşı açık bir savaş yürütmüştür.²⁶

4.3. 12 Mart Yönetimi

12 Mart 1971 günü Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanı beş generali gerçekleştirdikleri muhtıra darbesi ile başlayan Türkiye siyasetinde 12 Mart Rejimi diye adlandırılan dönem, Faruk Güler'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde saf dışı bırakılmasıyla sona ermiş Nisan 1973'te yapılan

²⁵ 12 Mart Belgeseli.Mehmet Ali Birand.(Haz).28 Ocak 2010 alınmıştır, <http://video.google.com/videoplay?docid=1980929581335145052#>

²⁶ Türkiye'deki Darbeler ve Nedenleri.7 Eylül 2008.<http://www.wardom.org/turkiye-deki-darbeler-ve-nedenleri-t218923.html?t=218923>.28 Ocak 2010.

demokratik seçimlerle özgür parlamenter sistem özgür kılınmıştır.12 Mart'tan en az zararlı çıkan parti aslında pek de şaşırtıcı olmayan bir sonuçla AP olmuştur.1961 Anayasası'nın yıllarca karşısında yer almış ve sonunda istedikleri yerleri değiştirme şansına kavuşmuş, ekonomik ve siyasal görüşlere şiddetle karşı çıkan ve CHP'den ayrı biçimde örgütlenmeye çalışan aydın, işçi, öğrenci ve subay kesimi arasında oluşan muhalefetten uzakta kalmıştır.²⁷

Dönemin Demokrat Parti lideri Ferruh Bozbeyli 12 Mart muhtırası'nın Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet komutanlarının elbirliği ile demokrasiye yaptıkları bir müdahale olduğunu, 12 Eylül darbesi de dahil bir çok antidemokratik uygulamaya zemin hazırladığını belirtmiştir. Bozbeyli;

“Ülke, 1973 seçimlerine kadar birçok çalkantılı dönem yaşadı. Sistem yürüyemez hale geldi. Partiler içinde muhtıraya iştirak edenlerle etmeyenler arasında büyük sürtüşmeler oldu. Nihat Erim'in de üyesi olduğu CHP'de Bülent Ecevit bu durumu kabullenemeyerek istifa etti. Yani ülkeyi daha iyi hale getireceğim diyenler, mevcut halden daha kötü bir duruma soktu.” İfadesinde bulunmuştur²⁸

Muhtıra sonrası ilk partiler üstü hükümeti kurma görevi CHP'li Nihat Erim'e verilmiştir. Kabine de beş AP 'li,üç CHP 'li,bir MGP 'li ve MBK üyesi ile 14 teknokrat ve bürokrat yer almıştır.Kabinenin kurulmasından kısa bir süre sonra ,ilk tepki CHP genel sekreteri Bülent Ecevit'ten gelmiş ve 12 Mart Muhtırası 'nı,Yunanistan'daki askeri cuntaya²⁹ benzeterek ,CHP'nin bu

²⁷ İnkılap Tarihi.”Demokrasi'nin Üstüne Örtülen Şal: 12 Mart Muhtırası”,10 Ağustos 2007,28 Ocak 2010. <http://www.inkilap.info/ataturk-sonrasi-turkiye/sancili-yillar/demokrasi%E2%80%99nin-ustune-ortulen-sal-12-mart-muhtirasi.html>

²⁸12 Mart Muhtırası'nın şahidi Ferruh Bozbeyli Anlatıyor.12 Mart 2009,28 Ocak 2010. <http://www.porttakal.com/haber-12-mart-muhtirasi-nin-sahidi-ferruh-bozbeyli-anlatiyor-256949.html>

²⁹21 Nisan 1967 günü Yunanistan'da ordu yönetime el koymuş,çok sayıda kişi tutuklanmış,hapse atılmış ve iskence görmüştür.Askeri yönetim yedi yıl süresinde ülke idaresini hakim olmuş olmuştur.

hükümete bakan vermemesi gerektiğini vurgulamıştır.Yaptığı bu konuşma ile büyük tepki çeken Ecevit daha sonraki yıllarda büyük takdir görmüştür.

Muhtıra verilip hükümet kurulduktan sonra ilk iş olarak,amaçları kökten darbe yapmak olan beş general, bir amiral ve 356 albay ordudan tasfiye edilmiştir.³⁰ Tasfiyenin nedeni eğer 12 Mart 1971 de müdahale olmasaydı, ordudaki komuta zinciri dışındaki bazı general, amiral, ve subayların AP hükümetini tamamen ortadan kaldırıp, kökten reform programı uygulamaya hazırlanmış olmalarıdır.³¹

Cumhurbaşkanı Sunay, 15 Mart'ta hükümeti kurmak için görüşmelere başlamış ancak MNP, MHP, TİP, BP gibi partiler yerine Milli Birlik Grubu ve Senato tarafından onay verilebilecek CHP, DP, MGP, AP ile görüşmüştür. Nihat Erim en uygun aday olarak görülmüş, 19 Mart'ta hükümeti kurması için görevlendirilmiştir. Erim 1931'de İngiltere'deki Ramsay Macdonald ³²hükümetini araştırmış, tıpkı onun gibi görevini bitirir bitirmez bir kenara atılıp, esas muhafazakar rejimin bir ürünü olacağını, kendinin ordu tarafından kullanılan bir maşa olduğunu düşünmüştür. Erim 2 Nisan' da hükümet programını meclise sunmuş, 7 Nisan'da partilere, özellikle de AP 'ye danışılacağını vurgulayarak güven oyu almıştır.³³ Nihat Erim başkanlığındaki birinci Erim hükümetinde 5 AP'li, 3 CHP'li 1 Milli birlik üyesi ile parlamento dışından 14 teknokrat yer almış ancak 8 ay görevde kalabilmiştir.³⁴

AB Haber."Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın 40. yıl dönümü".21 Nisan 2007,28 Ocak 2010. <http://www.abhaber.com/haber.php?id=16923>.31 Ocak 2010

³⁰ Türkiye: 1960'tan 1980'e .(1993)."12 Mart Muhtırası".Thema Larousse.(1.Baskı)çininde.(1,293).İstanbul:Milliyet Gazetecilik

³¹ İnkılap Tarihi."Demokrasi'nin Üstüne Örtülen Şal: 12 Mart Muhtırası",10 Ağustos 2007,28 Ocak 2010. <http://www.inkilap.info/aturk-sonrasi-turkiye/sancili-yillar/demokrasi%E2%80%99nin-ustune-ortulen-sal-12-mart-muhtirasi.html>.1 Şubat 2010

³³ Ahmad.a.g.e.,s.357-359.1 Şubat 2010

³⁴A.g.e., <http://www.inkilap.info/aturk-sonrasi-turkiye/sancili-yillar/demokrasi%E2%80%99nin-ustune-ortulen-sal-12-mart-muhtirasi.html>.1 Şubat 2010

Reform sözü, muhtıra sonrası rejimin en çok kullanılan sözü olmuş, ancak yeni rejimin kanun, düzen ve istikrar sorunlarıyla daha çok ilgilenmiştir. Özellikle kabinedeki teknokrat bakanların reform paketini parlamentodan geçirerek yürürlüğe koymaları beklenirken, uygulamada reformlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1971 Nisan'ında şehir gerillası faaliyetlerindeki artış, baskıcı rejim için gerekçe olmuştur, öncelik reformlardan önce kanun ve düzene verilmiştir. Anayasa değişikliğine karşı çıkan hükümet 22 Nisan 'da çökmüştür. Laik Cumhuriyet'e karşı faaliyetleri kontrol etmek, ideolojik ve kanlı olaylara son vermek, doğu illerindeki bölücü faaliyetlere son verebilmek, Kıbrıs'da olası bir hareket için uygun ortam sağlamak gerekçeleriyle Milli Güvenlik Kurulu 27 Nisan'da 11 ilde sıkıyönetim ilan etmiştir. Sıkı yönetimle birlikte meclis dışındaki siyasi faaliyetlerin önü kesilmek istenmiş, sol muhalefeti tamamen bastırmak amacıyla, siyasi gençlik örgütleri kapatılmış, meslek gruplarının ve sendikalarının siyasi toplantıları ve seminerleri yasaklanmış, Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri 10 ar gün süreyle kapatılmış, kitapevleri yasak yayın sattıklarında ceza alacakları konusunda uyarılmıştır. İşçilerin militanlığını tüketmek amacıyla grev ve lokavt yasaklanmıştır.

17 Mayıs'ta İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom Mahir Çayan'ın önderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi adlı yasadışı örgüt tarafından kaçırılmış, örgüt, tutuklu arkadaşları serbest bırakılmazsa Elrom'un öldürüleceğini belirtmiştir. Hükümet Elrom'un öldürülmesi halinde adam kaçırmaya suçuna ölüm cezasını öngören yasanın meclisten geçireceğine dair uyarıda bulunmuş, ancak böyle bir yasanın anayasaya uygun olup olmadığı tartışma konusu olmuş, kabinedeki reformist sivil kanat yasanın çıkmasını şiddetle karşı çıkmışsa da aslında asıl söz sıkıyönetim komutanları ve istihbarat servislerinde olmuştur. Bu olay üzerine ülke çapında gazeteci, sendikacı ve öğretim görevlisinin de bulunduğu sol görüşlü olduğu düşünülen 427 kişi göz altına alınmış, Elrom'un geçen bir haftaya rağmen

bulunamaması üzerine 23 Mayıs'ta İstanbul'da 15 saat süreyle sokağa çıkma yasağı konmuştur.

Nihat Erim bunların yapılmasından hiç hoşnut olmasa bile yapabileceği bir şey olmaması istifayı aklına hiç getirmemesi nedeniyle etkisiz kalmıştır. Erim;"hiç kimse unutmamalıdır ki,12 Mart öncesine geri dönüş yoktur" diyerek Türkiye'yi yeni bir liberalleşme dönemi yaşamasını önlemek,1961 Anayasa'sının ülke için bir lüks olduğu için daraltılması gerektiğini vurgulamıştır. ³⁵ Elrom , 23 Mayıs'ta Nişantaşı'nda bir evde öldürülmüş halde bulunmuş, Suçlu oldukları gerekçesiyle aranan Mahir Çayan ve Hüseyin Cevahir'in bir binbaşının kızını rehin alarak İstanbul Maltepe'deki eve jandarma tarafından bir operasyon düzenlenmiştir.Operasyon sonucunda Hüseyin Cevahir öldürülmüş, Mahir Çayan yaralı olarak yakalanmıştır. 16 Temmuz'da Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının, 16 Ağustos'ta da Mahir Çayan ve arkadaşlarının yargılanmasına başlanmıştır. Ekim'de Deniz Gezmiş ve 17 arkadaşı idama mahkum olurken, 30 Kasım'da Mahir Çayan ve 4 arkadaşı tutuklu buldukları Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevi'nden tünel kazarak firar etmiştir. Ordu'nun Ünye ilçesindeki NATO Hava Üssü'nde görevli 3 İngiliz teknisyen 27 Mart günü Mahir Çayan ve arkadaşları tarafından kaçırılmış, düzenlenen operasyonla Çayan'ın da bulunduğu 10 eylemciyi ile kaçırılan İngiliz teknisyenler ölü, Ertuğrul Kürkçü'yü de sağ olarak ele geçirilmiştir. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan 6 Mayıs'ta idam edilmiştir.

1961 Anayasasını pasifleştiren ve geri götüren değişikliler, verilen idam kararlarını önlemeye çalışmak yerine destek veren Erim hükümeti, Türkiye ekonomisinin sanayi kesimi yararına düzenleyip, bir nebze de olsa refahı sağlamak için yapılan toprak, eğitim, maliye, adalet, yönetim, enerji ve maden reformlarına karşı aynı desteği vermemiştir. Parlamento içinde reformist yaklaşım içinde olan teknokrat ve bürokrat kesim

³⁵ Ahmad.a.g.e.,s.363

dolayısıyla Erim hükümeti başarısız olmuş,8 ay sonra umutsuzca yenilgiyi kabul etmiştir.

12 Mart ara rejimi, Erim'den sonra Ferit Melen hükümetiyle devam etmiştir ³⁶ Melen göreve geldiği gün ilk olarak ülkedeki kargaşayı, gerilla faaliyetlerini önleyip, ekonomik, kültürel ve yasal reformları uygulayacağını belirtmiştir.

1973'e girerken Cumhurbaşkanlığı seçimleri gündeme gelmiştir. Komutanlar kendi adayları desteklemiş, Gürler, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, Genelkurmay Başkanlığı görevinden istifa etmiştir, ancak Cumhurbaşkanı seçilememiş ve teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yeni Cumhurbaşkanı TBMM'den gelen öneri, komutanların da kabulüyle emekli Amiral Fahri Korutürk seçilmiştir. 4 Ekim 1973 seçimlerinin yapılmasıyla birlikte, ordunun dayatmasıyla kurulan partiler üstü hükümetlerin kurulduğu dönem sona ermiş, halkın iradesiyle yapılan seçimlerle 12 Mart rejimi sona ermiştir.³⁷

4.4.12 Mart Yönetimi ve Türk Dış Politikası

12 Mart muhtırasından sonra kurulan Erim hükümeti hem iç politikada hem de dış politika da herhangi bir değişiklik sağlayamamıştır. Bu dönemdeki Türk dış politikasını incelemeden öncelikle 12 Mart öncesindeki dış politika incelenmelidir.

Muhtıra verilen Demirel,12 Mart 1971 müdahalesinde ABD'nin etkili olduğu belirtmiştir. Demirel hükümeti ABD ve SSCB'ye karşı izlediği siyaset ve SSCB ile geliştirilen ilişkiler Türkiye'nin ekonomisinde etkili olmuştur. Bu dönem dış politikası bazı çevreler tarafından eleştirilmiştir.

³⁶ 12 Mart Muhtırası.12 Mart 2009, <http://www.nuveforum.net/1390-cografya-tarih/83407-12-mart-muhtirasi/>. 5 Şubat 2010.

³⁷ Ahmad.a.g.e.,s.379-384

İsmail Cem'e göre;

*“1965-1970 ‘in AP iktidarı, öncelikle temsil ettiği sınıf ve zümrelerin o dönemdeki özellikleri ve yararlarını yansıtan bir dış politika uygulamıştır.Dönem iktidarı açısından , hızlı ekonomik büyümenin ön koşulları neyse, bunlar temel dış ideolojik seçmeden sapılmaksızın yerine getirilmektedir.Başka bir deyişle,aranan uzun vadeli dış krediler , yeni pazarlar, komşularla iyi ilişkilerse, bunların gereği yapılmalıdır.Bu yapılırken de NATO’dan ayrılmak ,tarafsızlık gibi bir mesele yoktur ortada .Sadece , mevcut dış siyaset çizgisini kısa süreli ekonomik yararlar gereğince bir ölçüde alışılmışın dışına taşımak vardır.Ancak bu bile,Ortadoğu konjktürünün kritik 1965- 1970 dönemi için “ihtilal” anlamındadır, ekonomik büyümenin gerektirdiği çok yönlü dış ilişkiler ve açılış , bir dengeyi önemli ölçüde rahatsız edebilmiştir ”.*³⁸

4.4.1.Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri

Demirel dış politikada ABD’den alamadığı desteği SSCB’de aramıştır. Bu kapsamda ilk kez bir SSCB Başbakanı 20-27 Aralık 1966 tarihinde Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyareti 25 Mart 1967’de yapılan TC ile SSCB arasında yapılan Türkiye ‘de kurulacak olan yedi sanayi birimi için yapılan teknik ve parasal yardım antlaşması izlemiştir.1967 yılında da Demirel SSCB’yi ziyaret etmiş ilişkiler muhtıranın verilmesine kadar olumlu bir seyirde ilerlemiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler sanayileşmeye büyük yarar sağlamıştır. Aliağa Petrol Rafinerisi, Üçüncü Demir- Çelik Sanayi ve Seydişehir Alüminyum İşletmeleri Sovyet yardımı ile yapılmıştır. Gönlübol ve Kürkçüoğlu’na göre;

*“12 Mart müdahalesinden sonra Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ekonomik ilişkilerde önemli sayılabilecek gelişmeler olmamıştır.”*³⁹

³⁸ Yetkin.a.g.e.s.116-118.

³⁹ Yetkin.a.g.e.s.118-120

12 Mart 1971 müdahalesinin ardından Nihat Erim tarafından kurulan ilk hükümetin dış işleri bakanlığına eski NATO temsilcisi Osman Olcay'ın getirilmesi, Türkiye'nin tekrar ABD'ye yakınlaştığı ve ilişkilere önem verildiğini düşündürmüştü, SSCB , Türkiye'ye karşı temkinli bir tutum içine girmiştir. Erim tarafından kurulan ikinci hükümetin dış işleri bakanı da Olcay gibi Batı yanlısı politikayı benimseyen Bayülken getirilmiştir. Moskova 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin sonra izlediği “bekle ve gör” politikasını 12 Mart müdahalesinden sonra da izlemiş, Türkiye'nin bu dönemdeki dış politika uygulamalarına göre hareket etmiştir. ⁴⁰

1968 yılına kadar devam eden ilişkilerdeki yumuşama bu dönemde Sovyet kontrolü altındaki sosyalist ülkelerin basın aracılığıyla Türkiye'deki rejim aleyhine yayınlar yapması, ülkedeki anarşi ve terörün kışkırtıcısı olarak görülmesi nedeniyle bozulmuş tekrar olumsuz bir hava içine girmiştir. Ülkede sol kanadı bastırmaya çalışan 12 Mart rejimi bu yüzden SSCB'ye karşı cephe almış, şüphe ve güvensizlik yeniden artmıştır.⁴¹

Türkiye'de sol akımlara karşı uygulanan bastırma politikası SSCB basını tarafından eleştirildiyse de iki ülke arasındaki ilişkiler durma noktasına gelmemiştir. Sol akımlara baskılar sürerken SSCB devlet adamı Podgorni'nin ziyareti ile iki ülke arasında ikili bir belge imzalanmıştır. Bu durum ikili ilişkilerde “iç işlerine karışmama” ilkesine bağlı kalındığının bir göstergesi olmuştur.⁴²

⁴⁰ Yetkin.a.g.e.s.118-120

⁴¹Armaoğlu.a.g.e.,s.831

⁴²Oran.a.g.e.s.778

4.4.2. ABD-Türkiye İlişkileri

12 Mart müdahalesinin ABD destekli olup olmadığı müdahale sonrasında sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Müdahalenin altında imzası bulunan Org. Muhsin Batur'un 12 Mart'tan hemen önce Amerika'ya gidip gelmiş olması tartışma konusu olmuştur.⁴³

Demirel zamanında hükümeti zamanında ABD Dışişleri Bakanı Eliot Richardson, ABD'ye giren uyuşturucunun yüzde 80'nin Türkiye'den geldiği iddiasında bulunmuş, üretimin bir an önce durdurulmasını aksi takdirde Türkiye'ye uygulanan yardımın kesilebileceğini belirtmiştir. Demirel öncelikle üretimin devam etmesi konusunda taviz vermemiş daha sonra, hükümetine uygulanan yoğun baskılar neticesinde 1970 Ekim ayında sorun Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüş ve ekim alanları sınırlandırılmıştır. Ancak bu karar ABD hükümetini memnun etmemiş, yardımın kesilmesi ana konulardan biri haline gelmiştir.⁴⁴

12 Mart müdahalesinden sonra kurulan hükümetin Başbakanı olan Erim, Haşhaş konusunda Demirel'den daha ılımlı bir tavır takınmıştır. İlimli tavrının sebebi seçimlere gitmek, halktan oy istemek gibi bir kaygısının olmamasıdır. Ayrıca Erim Türkiye'de kurulan bir ara rejim hükümetinin ABD desteği olmadan ayakta kalmasının mümkün olamayacağını düşünmüş, bu nedenlerden dolayı da göreve başladıktan kısa bir süre sonra haşhaş krizinin sonlanması için ABD ile müzakerelere başlamıştır.⁴⁵

İlk olarak ABD'nin Ankara Büyükelçisi William Handley Erim hükümetine Başkan Nixon'un konuyla ilgili ricasını bildirmiş ardından konu Bakanlar Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Konsey'inde görüşülmüş, Nisan 1971'de ABD Dışişleri Bakanı William Rogers Ankara'yı ziyaret etmiş ve

⁴³ Yetkin.a.g.e.134

⁴⁴ Oran.a.g.e.s.703

⁴⁵ Oran.a.g.e.s.703

kararın ABD'nin istekleri doğrultusunda alınması için dolaylı da olsa bir çeşit baskı oluşturmuştur.⁴⁶

ABD Türkiye'nin haşhaş üretiminin yasaklanmasından dolayı üreticilerin uğrayacağı zararın karşılanması için Türkiye'ye 30.000.000 dolar vermeyi önermiş, Erim hükümeti de bu öneriyi kabul etmiş Haziran 1971 tarihinden itibaren haşhaş ve afyon üretim ve ekimi yasaklanmıştır. ABD istediğini yaptırmış, ancak yardım sözünü tutmamıştır. Söz verdiği yardımın sadece üçte birini yollamış, afyon üretimiyle geçimini sağlayan yaklaşık 100.000 köylü ailesi büyük zarara uğramıştır.⁴⁷

ABD muhtıradan önce kabul ettiremediği isteğini Muhtıra sonrası kurulan rejime kabul ettirmiş amacına ulaşmıştır. Erim hükümetinden sonra kurulan Melen hükümeti sırasında Türk kamuoyundan yasağın kaldırılmasına yönelik baskılar giderek artmıştır.⁴⁸

Ahmet Akif Mücek 'e göre ;"12 Mart Darbesi 1947 sonrası ABD ile girilen ilişkiler sonucunda kurumsallaştırılan ilişkiler üzerinden gerçekleşmiştir. Genel Kurmay Başkanı Tağmaç "ekonomik gelişme ile sosyal gelişme arasındaki dengesizliğin yarattığı karşıtlıkların düzeni demokratik araçlarla sürdürmeye elverecek anayasa değişikliği ile önlenmesi" gerektiğini açıkladığında darbenin rengi belli olmuştur."

Genel olarak bu dönemde Türkiye'nin hem iç politikada hem de ülkede yaşanan anarşi, terör olayları ve iç çalkantılarla nedeniyle Türk – Amerikan ilişkilerin de Türkiye'nin lehine hiçbir gelişme olmamıştır. ABD'nin isteği üzerine haşhaş ve afyon ekiminin yasaklanması, Türk üreticisini olumsuz yönde etkilemiştir.Sivil hükümet döneminde kabul edilmeyen ABD

⁴⁶ Sönmezoğlu.a.g.e.,s.233-235

⁴⁷ Oran.a.g.e.s.703

⁴⁸ Sönmezoğlu.a.g.e.,s.233-235

istekleri, ordu tarafından kurulan hükümet tarafından kolayca kabul edilmiş dış politikada büyük taviz verilmiştir.⁴⁹

4.4.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu - Türkiye İlişkileri

12 Mart müdahalesi sonrasında kurulan Erim hükümeti, Demirel hükümeti döneminde AET ile başlatılan ilişkilerin devam ettirilmesinden yana olmuş, AET ile olan ilişkilerde bir ilerleme kaydedememiştir.⁵⁰

Avrupa ile olan ilişkilere bakıldığında; Erim hükümeti açıkladığı hükümet programında 12 Eylül 1963'te üye olunan AET ile olan ilişkileri şu şekilde değerlendirmiştir. :

“ Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklığımız yeni bir dönemin eşiğine varmış bulunmaktadır. Ekonomik, sosyal ve politik önemi gün geçtikçe kıymet kazanan bu ortaklığın, menfaatlerimize en uygun şekilde geliştirilmesinin gayreti içindeyiz. Bu anlayışla yürütmekte olduğumuz Geçiş Dönemine giriş müzakerelerini müspet sonuçlara bağlamayı ümit ediyoruz ve ulaşacağımız bu ileri merhalenin olumlu şartlar içinde ekonomimizin kazanacağı yeni dinamizmin kalkınma gayretlerimize önemli katkılarda bulunacağına inanıyoruz. Ülkemizin geleceğini büyük ölçüde ilgilendiren ortaklığımızı tam bir başarıya ulaştırmak üzere İktidar olarak göstere geldiğimiz her türlü gayrete devamla, Kalkınma Planımız çerçevesinde, sanayimizin ve tarımımızın geçiş döneminin şartlarına süratle ve kolaylıkla intibakını sağlamak için, ekonomik, mali ve idari alanlarda gerekli olan tedbirleri almaya kararlıyız.”

12 Mart'ın ardından Türk –Avrupa ilişkileri sekteye uğramıştır.⁵¹ Türkiye ile AET arasında Bruxelles'de geçici bir anlaşma imzalanmış, Katma

⁴⁹ Armaoğlu.a.g.e.,s.824

⁵⁰ Oran.a.g.e.s.843

⁵¹Türkiye Avrupa Vakfı.1971.(b.t).

<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupabirligi/tarihce/1587-1971.html>. 11 Şubat 2010

Protokolü⁵² yürürlüğe girişine kadar uygulanacak olan ticari hükümler belirlenmiştir. Geçici anlaşmaların yürürlüğe gireceği 1 Eylül 1971 ' de Türkiye gümrük oranlarını yüzde 120 arttırmıştır. Bu yolla Türkiye anlaşma yürürlüğe girdiğindeki Türk gümrük hadleri son derece yüksek gösterilmiş, Türkiye'de taahhüt ettiği indirimleri bu yüksek hadler üzerinden yapma hakkını elde etmiştir. Ankara'nın bu girişimi AET komisyonu tarafından "kötü niyet göstergesi " olarak yorumlanmıştır.Yapılan müzakereler sonucunda Katma Protokol 1 Ocak 1973'de yürürlüğe girmiştir.

4.4.4.Türkiye- Orta Doğu Devletleri İlişkileri

Türkiye 12 Mart 197 müdahalesi öncesinde Arap ülkeleri ile yakın ilişkiler içinde olmuştur. "1965 -1971 yılları arasında iç ve dış etkenler yüzünden Türk dış politikası, Cumhuriyet tarihinde eşine az rastlanan bir

⁵² "Tam üyelik başvurumuza o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmişti. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. Ankara Anlaşmasının önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise, "Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir. Bundan da görüleceği üzere Ankara Anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir. Anlaşma, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaşmak gerekir. Ülkemiz 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır."

Türkiye'nin Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi,<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>. 11 Şubat 2010

dinamizm içine girmiştir. Bu dönem ,uluslar arası koşullar bugünkü durumunu koruduğu sürece(1977) ,Türkiye'nin batıdan ne denli uzaklaşabileceğini, doğuya ise nedenli yakınlaşabileceğini ortaya çıkarmıştır.”⁵³

1965-1971 yılları arasında Arap Devletleri ile yakınlaşma başlamıştır. 1965 seçimlerinden sonra iktidara gelen AP, DP'nin 1950'lerde Batı'nın sözcüsü olarak Arap Devletleri ile kurulan ilişkiler sonucunda Türkiye'nin uluslar arası platformda yalnız kaldığını görmüş, kendi iktidarı döneminde Arap Ülkeleri ile kurulacak ilişkileri daha sağlam temellere dayandırmayı hedeflemiştir. AP içindeki muhafazakar tabanda da desteği alan Demirel 1965 hükümet programında, başta Ortadoğu ve Magrip'te bulunan Müslüman ve Arap “kardeş” ülkeler olmak üzere, Asya ve Afrika ülkeleriyle çok yönlü dış politika izleneceğini belirtmiştir. Bu durum 27 Mayıs sonrası ABD'ye dayalı yürütülen tek yönlü dış politikayı değiştirmiştir. AP hükümetinin önceki hükümetlerden temel farkı, Ortadoğu politikasını sadece Batı politikasının bir uzantısı olarak görmemek ve bölgedeki “ilerici” hükümetlerle de ilişki kurmak olmuştur. Üçüncü dünyanın bağlantısız ülkelerinin Türkiye hakkında düşündükleri tutumun ortadan kaldırılması için, tarihsel ve kültürel ortaklıklar bulunan Arap ülkeleri ile siyasal, ekonomik ve kültürel yakınlaşmanın ilk adımları atılmıştır.⁵⁴

ABD Türkiye'nin bu davranışları karşısında endişe duymuş Demirel iktidarını güven vermeyen, belirsiz hatta tehlikeli bir iktidar olarak nitelendirmiştir.⁵⁵

12 Mart 1971 ara rejimi 1965'ten beri Demirel hükümeti tarafından sürdürülen çok yönlü dış politika anlayışından uzaklaşmış ABD'nin Haşhaş ekimindeki isteklerini kabul ederek yüzünü tekrar ABD'ye çevirmiştir. Bu durum Türkiye'nin Arap ülkeleri ile arasına tekrar mesafe koymasına neden

⁵³ Yetkin.a.g.e.s.120

⁵⁴ Oran.a.g.e.s.788

⁵⁵ Yetkin.a.g.e.s.124

olmuştur. Türkiye'den uzaklaşmaya bağlayan başta Irak ve Suriye olmak üzere Ortadoğu ülkeleri SSCB'ye yakınlaşmaya başlamıştır.1972'de SSCB ve Irak arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması imzalanmış, bu durum ABD'nin müttefiki İran ve İsrail ile birlikte Türkiye'yi rahatsız etmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında 12 Mart Muhtırası 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Türkiye demokrasisine vurulan ikinci darbedir. 12 Mart darbesiyle oluşan olağanüstü yönetim biçimi, parlamenter sistemi kökünden ortadan kaldırmayan yarı-askeri diktatörlüktür rejimi olmuştur. Ordu kurduğu partiler üstü hükümetle muhtıra öncesi meydana gelen anarşi halini çözmek, toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda reformlar gerçekleştireceğini belirtse de, reformların yerini anayasanın bir çok maddesinin değişip ortamın daha gerilmiştir.

Hem iç hem de dış politika da istikrarsızlığının, gerilimin ve karmaşanın olduğu 12 Mart rejimi,1961 anayasasının getirmiş olduğu özgürlüklere yapılan kısıtlayıcı bir müdahale olarak kabul edilmiş,12 Mart Muhtırası sonrasında yapılan anayasa değişiklikleri ile, yürütme yetkisi meclis karşısında gücünü artıran 'kanun hükmünde kararname' çıkarma yetkisinin hükümete verilmesi ve 'Devlet Güvenlik mahkemelerinin' kurulması gibi değişiklikler nedeniyle, siyasi tarihçiler 12 Mart'la gelen rejimin 1961 Anayasası'nın demokratik niteliğini azalttığını vurgulamıştır.⁵⁷

12 Mart yönetiminin iktidarda olduğu sürece boyunca, kalkınma girişimleri duraksamış, ekonomide sıkıntılar başlamış, SSCB ile ekonomik iş birliğinde iki ülke arasındaki ilişkileri ileri bir noktaya taşıyacak her hangi bir adım atılmamıştır. Dış politika da ABD'nin etkisi müdahale

⁵⁶ Oran.a.g.e.s.794

⁵⁷ Mustafa Eroğlu."Nihat Erim'in Ağzından 12 Mart".22 Haziran 2007, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=6501. 14 Şubat 2010

öncesi döneme göre daha hissedilir hale gelmiş, haşhaş ekiminin yasaklanması başta olmak üzere ABD'nin istekleri yerine getirilmiş, 12 Mart yönetiminin tüm uygulamaları ABD'nin isteklerini uyum içinde olmuştur.⁵⁸

⁵⁸ Yetkin.a.g.e.s.145

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL DARBESİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

GİRİŞ

Türkiye, 12 Mart 1971 darbesinden sadece 9 yıl sonra tekrar bir darbeye maruz kalmış, tüm dengeleri sarsılmıştır. Darbe öncesinde ordu ülke içindeki terör ve anarşi ortamının engellenmesi için hiçbir çabada bulunmamış, darbenin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

Bu bölümde 12 Eylül darbesi ve bu dönemdeki Türk dış politikası anlatılmıştır. Amaç, darbe öncesinde ve sonrasında dış politikada gerçekleşen değişimleri belirtilmesidir. Karşılaştırma yöntemi ile dış politika uygulamaları incelenmiştir.

Bu kapsamda ilk bölümde 12 Eylül askeri darbesine giden yol üzerinde durulmuş, darbenin gerekçeleri bildirilmiş ve 12 Eylül darbesi anlatılmıştır. Bir sonraki bölümde 12 Eylül yönetimi, darbe döneminin anayasası olan 1982 Anayasası ve 12 Eylül yönetiminin dış politikası anlatılmıştır. İkinci bölümde Türkiye'nin uluslar arası sistemde diğer devletlerle olan ilişkileri anlatılmıştır. Bu amaçla, ilk olarak ABD- Türkiye ilişkileri ve Rogers Planı, ikinci olarak Ortadoğu'daki gelişmeler ve Çevik Kuvvet, üçüncü olarak Sovyetler Birliği- Türkiye ilişkileri, dördüncü olarak Avrupa Topluluğu Türkiye ilişkileri ve son olarak da bu dönemki Kıbrıs sorunu üzerinde durulmuştur.

5.1. 12 Eylül Darbesine Giden Yol

Türk demokrasisi 27 Mayıs ve 12 Mart darbeleriyle büyük yaralar almıştır. T.C. tarihinin son darbesi olarak bilinen 12 Eylül 1980 darbesi, demokrasiye, hukuk devletine ve özgür Türk toplumuna vurulan son darbedir. Çoğu görüşe göre 12 Eylül öncesinde ülkede oluşturulan anarşi ve terör ortamı, darbeyi gerçekleştiren generallerin bilerek ve isteyerek, hatta planlayarak oluşturdukları bir ortam olmuştur. Bu sayede kamuoyunca darbeyi “ meşru “ gösterebilmeyi düşünmüşlerdir.12 Eylül öncesinde ülkedeki anarşi ve terör ortamı 12 Eylül’lü gerçekleştiren generaller tarafından bilerek engellenmemiş, beklide körüklenmiştir. Demokratik, parlamenter sistemin bu ortamı engellemekte yetersiz kalacağını vurgulamışlardır. Bunun sonucu olarak da halk anarşi ve terörden bunalmış, darbeyi kısmen ister hale getirilmiştir.¹

70’li yılların ortasına gelindiğinde devlet içinde gizli örgütler oluşmaya başlamıştır. Bunların başında Bülent Ecevit’in gündeme getirdiği “Kontrgerilla” örgütü diğer bir adıyla “ Özel Harp Dairesi” gelmiştir. Ecevit’e göre; örgütün finansmanı ABD iken, maddi desteği kesmiş ve örgüt zor durumda kaldığı için başbakanlıktan ekonomik destek istemiştir. Ecevit’in örgütün amacı işlevinin ne olduğuna dair dönemin Genel Kurmay Başkanı’na soru yönelmiş cevap olarak ;

“Türkiye’nin bazı bölgelerinin işgale uğraması durumunda, bir yer altı faaliyeti başlatabilmek için bazı vatan severler ömür boyu görevlendirilir ve bir takım gizli silah depoları bulunur” olmuştur.²

¹ Yetkin.a.g.e.s.171-172

² 12 Eylül Belgeseli 4.Bölüm”.Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa Ünlü. (Yön.).18 Şubat 2010,alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-4-Bolum/375271/>

Yetkine göre,”

Özel Harp Dairesi, Yurt savunması için kurulmuş, yarı askeri bir örgüttür. Kuruluş amaçlarının başında da, olası bir savaşta Türkiye'nin belli bir bölgesinin ya da tümünün düşman tarafından işgal edilmesi durumunda halkın bir direnme savaşı yapabilmesini planlamak geliyordu.”³

Genel olarak bakıldığında, örgüt olası bir Sovyet tehdidine karşı NATO tarafından kurulmuştur. Örgütün her ülkedeki adı farklı olmuştur. Yönetenler de Genel Kurmaya bağlı olan özel harp dairesinin sivil uzantıları olmuştur. Örgütün 1960 ve 1971 müdahalelerinde de var olduğu bilinmiş ama , etkisi 1980 darbesinden daha hissedilir hale gelmiştir.

Türk siyasetinde yetmişli yıllara damgasını vuran temel gelişmeler soldaki yükseliş ile sağdaki bölünme olmuştur. Soldaki bölünme ilk olarak CHP'nin kendi içinde başlamıştır. 1973 seçimlerinde CHP genel başkanı Bülent Ecevit seçim öncesi başarılı bir seçim kampanyası yürütmüştür. 1973 seçimleri sonrasında CHP oyların %33'ne sahip olup, Türkiye'nin en büyük partisi haline gelmiştir. Ecevit'le birlikte CHP'de yeni bir dönem, farklı bir boyut başlamıştır. "Ortanın Solu" politikasıyla tartışma ve ideolojik yeniden yapılanma sürecinde iki kez bölünme yaşanmıştır. Sağdaki bölünme ise sağ siyasetin hakim olduğu AP kuruluşundan beri bünyesinde farklı toplumsal kesimlerin çatışmasına neden olmuş, Demirel hükümeti yıllarında hükümetin izlediği politikalar partiye destek veren burjuvazi arasında çatışmalara neden olmuştur. Sağdaki bir diğer parti olan "Milli Nizam Partisi" Erbakan ve arkadaşları tarafından kurulmuş küçük ticaret burjuvazisinin ithal ikameci sanayileşme politikalarıyla gelişen büyük burjuvazinin gücünü kırmaya yönelik siyasal bir refleks olarak sağ seçmenin toplumsal tabanını bölmeye çalışmıştır.⁴

³ Yetkin.a.g.e.s.180

⁴ Davut Dursun.12 Eylül Darbesi.Şehir Yayınları, İstanbul,2005.s.19-24

1974-1975 Türkiye'sinde "sağ" ve "sol" arasındaki kamplaşmanın ve çatışmanın arttığı dönem olmuş, devletin, kontrgerilla örgütünün ve onun sokaktaki sivil uzantısının hedefi , "sol"u durdurmak önünü kesebilmek olmuştur⁵.Parlamentoda Demirel, sokakta Demirel sloganları dönemin cephe partilerini destekleyen gazeteler tarafından yaygınlaştırılmış,1975'in başından itibaren MHP'nin sözde komandolarının sokaklardaki sağ şiddet vaka_i addiye halini almış, MHP sola karşı meclisteki gücüyle orantısı güç kullanmaya başlamıştır.⁶

12 Mart sonrasında yaşanan ilk cinayet Aralık 1974'te İstanbul'da Mühendislik fakültesinde sol görüşlü bir gencin bıçaklanmasıyla meydana gelmiş, bunu kendini savunduklarını söyleyen, ortak amaçları Türkiye'yi kurtarmak olan solcu ve ülkücülerin işlediği cinayetler izlemiştir. Üniversiteler iki tarafın kaleleri haline gelmiş, öğrencilerin can güvenliği kalmamıştır."Sol"un kalesi olarak bilinen ODTÜ'yü ele geçirmek için önce rektör görevden alınmış, çatışmalar meydana gelmiştir.

Bu sıralarda "Apocular" adında amaçları bağımsız bir kürt devleti kurmak olan Abdullah Öcalan liderliğinde silahlı bir örgüt ülkedeki terör ortamından yararlanarak kurulmuştur. "Asala" adındaki amaçları sözde ermeni soy kırımının intikamını almak olan Ermenilerin kurulduğu örgüt Türk diplomatlarını öldürmeye başlamıştır.⁷

Hürriyet Gazetesi'nin 26 Temmuz 1975 tarihli haberine göre; Türk Dış Politikası'nda yeni bir dönem başlamıştır. Amerika'nın ikili anlaşmaları tek taraflı olarak feshetmesi ve Kıbrıs harekatı sonrasında koyduğu silah ambargosunu devam ettirmesi üzerine Genel Kurmay ve Dış İşleri

⁵ "12 Eylül Belgeseli 4.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa Ünlü. (Yön.).18 Şubat 2010, alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-4-Bolum/375271/>

⁶ Ahmad.a.g.e.,427

⁷ 12 Eylül Belgeseli 4.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa Ünlü.(Yön.)18 Şubat 2010, alınmıştır. http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-4-Bolum/375271

Bakanlığı'nın temsilcileri feshedilmiş anlaşmalardaki maddeleri gözden geçirmiş, tanınan imtiyazlar kaldırılmıştır. Buna göre Amerikalılar Türkiye'ye hiçbir şekilde gümrüksüz olarak giremeyecek, Amerikalıların Ankara, İstanbul ve İzmir'de "P.X" adlı satış mağazaları sattıkları mallar için gümrük ödeyecek, Amerikan askeri personeline tanınan posta ve gümrük kolaylığı ve Türkiye'ye silah taşıma imtiyazları kaldırılacak, Şehirde ve kırsalda telsiz alıcı verici taşıma ve kullanmaları yasaklanacak, iki ülke arasındaki vize anlaşması kalkmış sayılıp, vize mecburiyeti getirilecek, Türkiye'de suç işleyen Amerikalılar Türk mahkemelerinde yargılanacak, NATO ortak tesisi sayılan İncirlik Üssü'nden uçakların iniş ve kalkışları Türkiye'nin iznine bağlanacak ve üslerdeki radyo istasyonlarının çalışmalarına son verilecektir. Hürriyet Gazetesi yazarı Doğan Uluç'a göre; Truman Doktrini ve Marshall yardımının sonucu olarak, ABD Edirne'den Rize'ye bir çok stratejik noktada askeri tesisler kurmuş Türk –Amerikan Dostluğu başlamıştır , ancak bu dostluk ABD Temsilciler Meclisi'nde alınan bir kararla 15 dakika içinde bozulmuştur.⁸

Bozulan Türk –Amerikan, Türk –Sovyet ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuş, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası da bu doğrultuda yeniden şekillenmeye başlamıştır.⁹

Dış baskının, içteki terör, olaylarının artışı, enflasyonun tavan yaptığı, ülkede kısır döngünün meydana geldiği bir dönemde, ordu rahatsızlığını belirtmiş ,teröre karşı "Devlet Güvenlik Mahkemeleriyle" devletin yeni bir mekanizma kurmasını istemiş, ancak buna DİSK ve CHP karşı çıkmıştır. CHP ve DİSK'in meclisteki direnişi sonucu DGM yasası meclisten geçememiştir.¹⁰

⁸ Üslere El Koyduk.(1975, Temmuz 27).Hürriyet.pA.1

⁹ Armoğlu.a.g.e.,s.819

¹⁰ 12 Eylül Belgeseli 5.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa Ünlü.(Yön.).18 Şubat 2010, alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-5-Bolum/375315/>

Cumhuriyet tarihinin en uzun hükümet krizi 1975 31 Mart'ta Demirel tarafından ilan edilen Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasıyla son bulmuştur. Ecevit liderliğinde kurulan CHP-MSP hükümeti ise 5 Mayıs 1977 seçimlerine kadar 8 ay görevde kalabilmiştir.¹¹

Türk solunun kader yılı 1977 olarak kabul edilmiş CHP şemsiyesi altında DİSK ile yapılan bütünleşme ile MCP koalisyonuna karşı savaş açılmıştır. Bu yıl karmaşa içinde erken seçimlerin yapıldığı, ordunun huzursuzluğunun arttığı bir yıl olmuştur. Ayrıca döviz de kıtlık, Merkez Bankası'nın çekleri karşılıksız çıkmaya başlamış, Bulgaristan parasının ödenmediği gerekçesiyle elektriği kesmiş, Irak da ödeme olmadığını öne sürerek petrolü kesmiş, köyden kente göç hızla artmaya başlamıştır.¹²

5 Mayıs 1977 seçimlerine doğru gelinen günlerde ülkede çok önemli provokatif saldırılar gerçekleşmiştir. Bunların en önemlileri; yüz binlerce insanın DİSK'in önderliğinde " İşçi Bayramı"nı kutlamak üzere Taksim Meydanı'nda toplandığı 34 kişinin öldüğü 1 Mayıs 1977 Katliamı, 5 ölünün olduğu 29 Mayıs 1977'de Sirkeci Garı ve Yeşilköy Havaalanına yapılan bombalı saldırı olmuştur.¹³

1 Mayıs Katliamının ardından hükümet olağanüstü toplanmış Başbakan Demirel bu olayı;

"Maalesef memleketin huzuruna musallat olanlar seçime tuzak kurmakla meşguldürler.İstanbul hadiseleri çok vahimdir.Üzüntü duymamak mümkün değildir.Hadise toplantı dağılmak üzere iken çıkmıştır.Güvenlik kuvvetlerince bütün tedbirler alınmasına rağmen durumun ortaya çıkması önlenememiştir." şekilde değerlendirmiştir.¹⁴

¹¹ Dursun.a.g.e.s.36

¹² 12 Eylül Belgeseli 5.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa Ünlü.(Yön.).18 Şubat 2010, alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-5-Bolum/375315/>

¹³ Mücek.a.g.e., 151-152

¹⁴ 1 Mayıs Kanlı Bitti: 33 Ölü.(1977, Mayıs 2).Cumhuriyet.pA1.

Bazı görüşlere göre de 1 Mayıs katliamının arkasında ABD vardır. ABD ülkede istikrarsızlığı ve çatışmayı arttırarak ülkeyi askeri darbeye sürüklemek istemiştir. Ecevit'e göre de bu olayın arkasında Özel Harp Dairesi'nin sivil uzantısı olan Kontrgerilla vardır. Demirel böyle bir şeyin söz konusu olmadığını böyle bir örgütün ancak hayal ürünü olabileceğini belirtmiştir.¹⁵

Üniversitelerdeki şiddetin gün geçtikçe tırmanışa geçmesi, sokaklarda şiddetin artması ve ülkedeki ekonomik krizin derinleşmeye başlaması, yıllardır çözülemeyen Kıbrıs, Batıyla ilişkiler ve Ege Sorunu gibi sorunlar yüzünden erken seçim kaçınılmaz olmuştur.

5 Haziran 1977'de yapılan erken seçimler halk tarafında olumlu karşılanmıştır. Bu memnuniyetin sebebi 21 aydır iktidarda olan Milliyetçi Cephe yönetiminin değişmesi olmuştur, çünkü 21 aylık iktidar sürecinde ekonomi dibe vurmuş, yaşanan olaylar neticesinde 170 kişi hayatını kaybetmişti. Yapılan seçimlerde CHP oyların %41 AP %36.9'unu almıştır. CHP Türkiye'nin ilk azınlık hükümetini kurmuş fakat meclisten güven oyu alamamıştır.

Demirel 12 Temmuz 1977 günü AP, MSP ve MHP koalisyonundan oluşan ikinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni kurmuştur. Seçimler beklenen başarıyı gösterememiş, ihtiyaç duyulan istikrarı sağlayamamış, ülkedeki sağ ve sol arasındaki kutuplaşmalar daha da artmıştır. İkinci MCP hükümeti Ecevit'in AP' den transfer ettiği 12 milletvekili ile kurduğu hükümet ile düşürülmüştür.^{16j}

Bu sırada ordunun en üst kısımlarında kritik atamalar yapılmış, Yüksek Askeri Şura'nın toplanmasını beklemeden MHP'li olduğu bilinen Orgeneral

¹⁵ 12 Eylül Belgeseli 6.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)18 Şubat 2010,alınmıştır <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-6-Bolum/375324/>

¹⁶ Mücek.a.g.e.,s.152

Namık Kemal Ersun emekliye sevk edilmiş, Ersun'nun ekibinden 12 Mart darbesi sırasında adlarından sıkça söz edilen Recai Ergin ve Musa Öğün başta olmak üzere 850 subay ordudan atılmış Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na emekliliğini bekleyen Kenan Evren getirilmiştir.¹⁷

1978 yılı Türkiye Cumhuriyet'in en kanlı yılı olarak geçmiş,12 Eylül Müdahalesi'nin ayak sesleri duyulmaya başlanmıştır. Ecevit kurduğu hükümetle "barış ve birlik" getirme sözü vermiştir. Ancak kutuplaşmanın ve şiddetin arttığı ülkede sözünü tutması zorlaşmıştır.1978'in ilk 15 gününde 30 siyasi cinayet işlenmiş, 200'den fazla insan yaralanmıştır.¹⁸

CHP 1978'in Mart ayında Genel Kurmay Başkanı Semih Sancar'ın görevini bir yıl daha uzatmak yerine ideal demokratik Kara Kuvvetleri Komutanı olan Kenan Evren'i göreve getirilmiştir. Evren ülkede artan anarşi ve terör yüzünden göreve büyük sorumluluk ve tedirginlikle geldiğini belirtmiştir.¹⁹

Terör Nisan ayında en kanlı yüzünü göstermiş, Malatya Bağımsız Belediye Başkanı Hamit Fendoğlu 'nun evine Ankara Emek Postanesinden patlayıcı madde olan bir koli gönderilmiş, Halk arasında "Hamido" olarak bilinen Başkan,2 torunu ve gelini hayatını kaybetmiştir.²⁰ Bu ölümle birlikte halk iyice öfkelenirilmiş ve tahrik edilmiş, cinayeti solcuların işlediği ortaya atılmış, camilerden "din elden gidiyor" vaazları verilmiştir. "Katil iktidar" diye sloganlar atılmış, PTT merkezi ve bazı iş yerlerini taşlamış, alevi ve solculara ait olduğu biline iş yerleri yağmalanmıştır. Malatya'ya gönderilen bombayla birlikte Anadolu'da farklı görüşlere ait 3 ayrı yere daha bomba gönderilmiş

¹⁷ Yön.A.g.b., <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-6-Bolum/375324/> 19 Şubat 2010

¹⁸ Ahmad.a.g.e.,s.449

¹⁹ 12 Eylül Belgeseli 7.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)19 Şubat 2010, alınmıştır.<http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-7-Bolum/375334/>

²⁰ "Hamido",2Torunu ve Gelini Posta ile Gelen Paketin Patlaması Sonucu Öldüler.(1978,Nisan 18).Milliyet.PA1

ancak faciaya neden olmadan önlenmiştir.Bu bombalarla sanki gizli bir el tarafından gönderilmiş ve Anadolu'daki büyük toplumsal çatışmaları başlatmıştır.

16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesinde sol görüşlü öğrencilerin üzerine bomba atılmış, polis hiçbir şekilde müdahalede bulunmamış,5 ölü 44 yaralıyla bir katliam daha yaşanmıştır. Ankara Bahçelievlerde TİP üyesi 7 öğrenci öldürülmüş, Balgat 'ta kahvehaneler taranmış 5 ölü 20 yaralı olmuştur. Bu katliamları birçok aydın ve ünlü ismin öldürülmesi izlemiş ülkede cinayetler her gün daha da artar hale gelmiştir.

Ecevit hükümeti olanlar karşısında çaresiz kalmış, merkez sağ ve merkez solun yerini, devrimci örgütler ve ülkü ocakları almıştır. Sol ve sağ örgütler de kendi içinde bölünüp yeni, farklı örgütlenmeler ile, kendi içlerinde anlaşmazlıklara düşmeye başlamıştır.²¹

Bu dönemde Apocular adıyla faaliyet gösteren bölücü örgüt Diyarbakır'ı kurulacak olan Kürt devletinin başkenti ilan ederek eylemlerine devam etmiştir. Konu Askeriyenin tepkisini çekmiş Genel Kurmay Başkanı Evren "Cumhuriyet'in Yozlaştırılmasına Silahlı Kuvvetler İzin Vermez" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.²²

Silahlı Kuvvetler darbeyi gerçekleştirebilmek için, istikrarı sağlamak yerine ortamın daha da kötüleşmesi beklemiş, hatta katkıda bulunmuştur.2 Ekim günü MHP "anayasa'daki esaslara uygun olarak sıkı yönetim ilan edilmesi ve sorumluluğun orduya devredilmesini istemiştir. Büyük kentler başta olmak üzere bir çok yerde kamuoyunu sindirme, genel yıkıklık yaratma

²¹ Ünlü.a.g.b., <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-7-Bolum/375334/>

²² 12 Eylül Belgeseli 7.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)19 Şubat 2010,alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-8-Bolum/375347/>

amacıyla sistemli saldırılar sürdürülmüş bunun en güzel örneği de Malatya'da yapılan saldırı olmuştur.²³

Asker artık olup bitene daha çok karışır, yetki ister hale gelmiş,sıkı yönetimin ilan edilmesi gerektiği vurgulanmış ancak,Ecevit "*Terörizm , kanunların üstünlüğü feda edilmeden ve teröristlerle onların silahlarıyla savaşmadan yok edilecektir*" açıklamasını yaparak sıkı yönetimi taleplerini Kahramanmaraş'ta yaşanan katliama kadar geri çevirmiştir. Kahramanmaraş'ta Alevi ve Sunni vatandaşların tahrik edilmesiyle başlamış 22 Aralık günü katliam 120 ölü ile sonuçlanmıştır.²⁴

Ülkede olup bitenler dış dünyada da ilgi ve endişeyle izlenmiş, Radio France International Kahramanmaraş katliamını, "*Türkiye'de meydana gelen olayların yabancı gizli servislerin, özellikle CIA'nin rolü var*" şeklinde değerlendirmiştir.²⁵

Ordu kendinde müdahale etme yetkisini görmüş, 39.Zırhlı Birlik Kahramanmaraş'a gönderilmiş, silahlı kuvvetler durumu kontrol altına almış ve işin içine dahil olmuş, Ecevit 25 Aralık 1978'de 11 ilde sıkı yönetim ilan etmek zorunda kalmıştır.

Ecevit Milli Cephe hükümetini devirip büyük umutlarla başbakan olmuş ancak terörü önleme karşısındaki başarısızlığı ile oylarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Sıkı yönetim ilan edildikten sonra da terör ve anarşi kesilmemiş, kanun ve düzen ihlali devam etmiştir. Muhalefet orduya gerekli yetkileri vermediği, komutanları etkisiz kıldığı ve "insan yüzlü sıkıyönetim" uygulamaya çalıştığı gerekçesiyle Ecevit'i suçlamıştır. Ordu da muhalefetle

²³ Mücek.a.g.e.,s,152-153

²⁴ Ahmad.a.g.e.,s.451

²⁵ Mücek.a.g.e.,s.154

hemfikir olmuştur. Ordu sıkıyönetim ilan edildiği halde istikrarı sağlamayıp darbe için zemin hazırlanmasını beklemiştir.²⁶

1979 yılına gelindiğinde terör, pahalılık, karaborsalar, döviz yoksunluğu, elektrik ve gaz kesintileri halkı bezdirmiş, ülke yaşanması güç bir hal almış, kıtlık tehlikesiyle göstermiştir.

Türkiye'nin uluslar arası sitemdeki saygınlığı ve prestiji büyük zarar görmüştür. Dış temsilciliklerde çalışan görevlilerin maaşları ödenemez duruma gelmiş, Merkez Bankası'nın ödeme emirleri yerine getirilememiş haciz tehlikesiyle karşı karşıya gelinmiştir. Türkiye dış destek ümidiyle yüzünü batıya çevirirken batı ülkede olan biteni endişeyle izlemiştir. Bu sırada Sovyetler Afganistan'ı işgal etmiş, Amerika'nın müttefiki İran'daki Şah Rejim'i devrilmiş, batılı değerlere tamamen karşı olan Humeyni liderliğinde İslam Rejimi kurulmuştur. Bu gelişmeler Amerika'yı son derece endişelendirmiş Türkiye'deki istikrarsız durum büyük bir dikkatle izlenmiştir.

Dönemin ABD Milli Güvenlik Kurulu Uzmanı Paul Henz "*İran'ın kaybedilmesinden sonra bir panikleme dönemi oldu herkes Türkiye için müthiş kaygılandı.Terör'ün galip geleceği Türklerin olayların üstesinden gelemeyeceğini düşünenler çoktu*" şeklinde yorumlamıştır.²⁷

Türkiye'deki anarşi, terör, istikrarsızlık, kargaşa ortamı, bu ortamında genellikle Marksist ve komünist düşünceden kaynaklı olduğu düşüncesi, Amerika'nın korkulu ve endişeli zamanlar geçirmesine neden olmuştur. Bu durum İran ve Afganistan'ın durumuyla birleşince ABD'nin Ortadoğu politikası alt üst olmuş, oluşan yeni yapıda Türkiye'nin stratejik açıdan önemi daha da artmıştır.²⁸

²⁶ Ahmad.a.g.e.s,451-452

²⁷ 12 Eylül Belgeseli 7.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)19 Şubat 2010,alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-9-Bolum/375349/>

²⁸ Armoğlu.a.g.e.824.

Türkiye'nin durumu 5 Ocak 1979'de Almanya, İngiltere, Amerika ve Fransa tarafından görüşülmüştür. Karar Türkiye'ye "ivedi yardım" paketinin uygulanması şeklinde alınmıştır. Bu karara göre Türkiye Uluslar arası Para Fonu yani IMF'nin denetimine girip, paranın değeri düşüp devalüasyon yapacak, başta petrol olmak üzere neredeyse her şeye büyük zamlar uygulanacak, ücretler dondurulacak, karma ekonomi sistemini bırakıp, Serbest Piyasa Ekonomisi'ne girecek, şartların yerine getirilip getirilmediği ise dört ülkeden oluşan bir heyet tarafından kontrol edilecek. Ancak bu koşullar Ecevit Hükümeti ve muhalefetin sert tepkisiyle karşılanmış ve uygulanmamıştır. IMF 'ye uyulmadığı için de Türkiye'ye hiçbir yardım uygulanmamıştır. Batı'dan alınamayan yardım, Müslüman ülkelerde aranmış ,ancak onlarda IMF ile anlaşılması koşulunu koymuştur.

Dıştan destek alamayan Ecevit Hükümeti 1 Mayıs kutlamalarını yasaklaması nedeniyle iç de solun desteğini kaybetmiş, radikal ve sendikacılardan uzaklaşmıştır. TÜSİAD ekonomik krizin tek sorumlusu olarak hükümeti göstermiş, Ekim ayında yapılan ara seçimlerde oylarını büyük ölçüde kaybetmiş, bu duruma daha fazla dayanamayan Ecevit 16 Ekim'de istifa etmiş, Demirel AP 'den oluşan bir azınlık hükümeti kurmuştur.

Demirel güvenoyu alışının ertesi gününde, komutanlara bu durumu durdurmalarını bunun karşılığında istedikleri yetkiyi vereceği, devletin sokağa karşı yenik duruma düşmemesi gerektiğini belirtmiştir. İstekler; "vur yetkisi", sıkı yönetim mahkemelerinin görev yetkilerinin artması, öğretmen ve polislin siyasi faaliyetlerde bulunmasının yasaklanması ve karakolların kışlaya dönüşmesi olmuştur.Ancak asker kasıtlı olarak istikrarsızlığı durdurmamış, darbeye zemin hazırlamıştır.²⁹

²⁹ 12 Eylül Belgeseli 10.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)19 Şubat 2010,alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-10-Bolum/375355/>

1980 yılına gelindiğinde darbenin ayak sesleri iyiden iyiye duyulmaya başlanmıştır. Komutanlar yılın başında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir uyarı mektubu vermiş, orduyu desteklemesi beklenmiştir."Asker terör bitmezse biz bitiririz" diyerek muhtıra vermiştir. Demirel muhtırayı üstüne alınmamış, terörü önlemeye yönelik çalışmalar içine girmiştir.³⁰

Önlem paketlerinin en başında "24 Ocak Kararları" gelmiştir. Kararlar Bakanlar kurulundan ekonomik istikrar programı adı altında geçmiştir.24 Ocak kararlarının ilk uygulaması, devalüasyon yapmak olmuş, Türk lirası 48 liradan 70 liraya düşürülmüştür. Korumacı politikanın yerini serbest ekonomi politikası almış, ihracata teşvik başlamış, ücretler dondurulmuş, tarımda destekleme politikası durdurulmuştur.³¹

Bu uygulamalar sonrasında zamlar önü kesilemez bir hal almış, üretim artışı piyasa koşullarına terk edilmiş ve ilişkinin sadece iç talep yönü sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Muhalefet kararlara tepki gösterirken, ordu sesini çıkarmamış, terörün durdurulması için yetki istemekte ısrar etmiştir. Sıkı yönetim kanununda değişiklik, DGM'lerin kurulması ve olağanüstü hal yasasının düzenlemesini istemişler ancak bu yasalar TBMM 'den geçememiştir.

Dünya Bankası'nın 1980'de yaşanan gelişmeler hakkındaki yorumu ise şu şekilde olmuştur."*Türkiye'nin dış alım ikameciliğine ve düşük(minimal) düzeyde dış ticarete dayanan , tarihsel gelişme stratejisi sürdürülemez.Dışalım ve dışsatımı azaltma dünya ekonomisindeki dalgalanmalarla daha fazla bağımlılıkla sonuçlandı.Ticaretin ve büyümenin fiyatlama ve teşviklere duyarlılığı ,Türkiye ekonomisinde teşvik politikasının piyasa mekanizmasıyla çalışmasının gerekliliğini vurgulamamızı zorunlu*

³¹Kenan Gedek.24 Ocak Kararları- 12 Eylül Darbesi,
<http://www.siyasalar.com/index.php?topic=74.0>. 20 Şubat 2010

*kılar. Yeni gelişmeler daha açık bir gelişme stratejisine geçişin yalnız ne kadar önemli olduğunu gösterir*³².

1979 ekonomik krizi ile birlikte 12 Eylül darbesine zemin hazırlanmış, IMF yönlendirmeli 24 Ocak kararlarının uygulamaya konmasının sonrasında tamamlayıcı diğer bir önlem darbecilere göre, darbe ile getirilecek diktatörlükle mümkün olabilmektedir.³³

80 yılında terör toplu çatışmalarla devam etmiş, öğrenci ve işçi eylemleri önlenemez hale gelmiş, iç savaş alarm vermiştir. İçteki kutuplaşma ordu içine de sıçrayınca Kenan Evren müdahale kararını hızlandırmış hiçbir ayrıntının gözden kaçmamasını emretmiştir.³⁴

1980 yılının en önemli siyasi olaylarından biri de Cumhurbaşkanlığı seçim krizi olmuştur. Nisan 1980'de görev süresi dolacak olan F.Korutürk'ün yerine yeni Cumhurbaşkanı'nın TBMM tarafından bir türlü seçilememiştir. 1961 Anayasasına göre; Cumhurbaşkanı yedi yıllık süre için TBMM üyesinin tam sayısının üçte iki çoğunluğunun geçer oyuyla seçilmektedir. 1961'de C.Gürsel askerlerin baskısıyla, 1965'de C.Sunay da yine ordunun etkisinin sivil siyasetçilere benimsetilmesiyle Cumhurbaşkanı olmuştur. Fahri Korutürk ise meclisteki partilerin işbirliği yapmaları ile gerçekleşmiştir.³⁵

Korutürk 6 Nisan günü görevden ayrılmış boşalan koltuğa vekaleten Senato Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil getirilmiştir. Korutürk görevden ayrılırken yaptığı konuşmasında; *"Karşılaşılan sorunlara köklü bir çözüm getirebilmek için siyasi partilerin bir birleşme noktasında müşterek olarak bulmaları gerektiğini"* belirtmiştir.³⁶

³² Mücek.a.g.e.s.166

³³ Mücek.a.g.e.s.176

³⁴ 12 Eylül Belgeseli 10.Bölüm". Mehmet Ali Birand.(Haz.), Mustafa Ünlü.(Yön.)20 Şubat 2010, alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-11-Bolum/375682/>

³⁵ Dursun.a.g.e.s.59

³⁶ Korutürk Veda Etti.(1980,Nisan 7).Akşam.P.A1

Cumhurbaşkanlığı seçimleri tam bir karmaşa halini almış 25 kez oylama yapılmış ancak sonuç alınamamıştır. Sonucun alınamaması Silahlı Kuvvetlerin istediği gibi olmuş, darbeye hazırlanan zemini daha da güçlendirilmiştir.

Çorum ve Yozgat'ta yaşanan terör olaylarıyla, artık silahlı kuvvetlerin müdahale kararı kesinleşmiş, Türk halkının siyasetçilere tahammülü kalmamıştır. Terörizm Demirel'in azınlık hükümeti döneminde 1500 ölü, artan işsizlik, yükselen enflasyon, durgun ekonomi ülkeyi darboğaza sokmuş, ordu ülkede olan olayların tek çözümü olarak kendini görmüştür.

Askeri müdahalenin olmasını artık kesinleştirmiştir. 17 Haziran 1980 günü Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren operasyonu,"Bayrak Harekat Planını" başlatmış, iktidarı alma günü olarak da 11 Temmuz 1980 gününü belirlemiş, ancak Demirel'in güvenoyu almasıyla harekattan vazgeçilmiştir

Yeniden müdahalenin yapılması için uygun ortam aranmış Kenan Evren'e göre;"Darbe Demirel hükümetine karşı yapılmak istenmemiştir." Ağustos ayı Ecevit ve Erbakan Demirel'i yıldırma konusunda anlaşmış, komutanlar bu durumu" Türkiye'nin Batıyla ilişkileri gibi yaşamsal konularda İslami fundamentalizmin, itibarı düşmüş solla işbirliğinin başka bir işareti olarak görülmüştür. Erbakan'ın MSP mitingleri de özellikle Kudüs 'ü kurtarma mitingi , terörden sonra müdahalenin en önemli sebebi haline gelmiştir. Bu mitingler darbe için uygun zemin hazırlamaya çalışan provokatörler yer almıştır.

9 Eylül günü Evren müdahalenin tarihini 12 Eylül saatini 04.00 olarak belirlemiştir. İki gün sonra 12 Eylül'de Yüksek Komuta çok iyi planlanmış operasyonu gerçekleştirmiştir.³⁷

5.1.1 12 Eylül Darbesi

12 Eylül 1980 günü Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğinde Türk Silahlı Kuvvetleri darbeyi gerçekleştirmiş ve Türk demokrasisi bir yara daha almıştır.³⁸ 12 Eylül darbesi 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 darbelerinin ardından Cumhuriyet tarihinin üçüncü darbesi olmuştur. Bu darbe generallerin “emir komuta zinciri” içinde gerçekleştirdikleri 27 Mayıs ve 12 Mart'ın tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. Orduya göre 12 Eylül'den önce gerçekleşen iki darbe, başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş ancak yarım kalmıştır. 12 Eylül'le birlikte yarım kalan icraatlar tamamlanmak istenmiş, yani devletin yeniden yapılandırılması ve yeniden kurulması gerekli olduğu düşünülmüştür.³⁹

Evren aslında müdahale tarihi olarak 11 Temmuz 1980 olarak belirlediklerini belirtmiştir. Bu tarihten neden vazgeçildiği sorusuna cevabı ise şu şekilde olmuştur.

“11 Temmuz'u müdahale tarihi olarak karalaştırdım. Ancak o sırada Ecevit partisiyle Hoca⁴⁰'nın Partisi beraber hareket edip bakanları teker teker düşürüyorlardı. Gensoru vardı. Dedik ki hükümetini düşürürlerse bizim işimiz kolaylaşır. Ama meclis toplandı, Erbakan hükümetinin kalması lehine dönüş yaptı ve hükümet kaldı. O zaman yapamayız dedim. Türkiye'deki ve dünyadaki kamuoyuna karşı bunu anlatamazdık. Derlerdi ki güven oyu almış bir iktidarı ve meclisi kapattılar bunun üzerine bekledim”.

³⁷ Ahmad.a.g.e.s,454-460

³⁸ Akşin.a.g.e.,s.275

³⁹ Mücek.a.g.e.s.176-177

⁴⁰ Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan

Darbeyi gerçekleştirmek için askerler, terör cinayetleriyle toplumda dehşet psikolojisinin oluşmasını beklemiş darbeyi haklı gerekçelere dayandırarak resmiyet kazandırmaya ve uygun zemine oturtmaya çalışmıştır. Hazırlanan mükemmel plan sonrasında da 11 Eylül'e kadar akan kan, 12 Eylül'de birden kesilmiştir. Ordu darbe için uygun zemini hazırlamış ve amacını gerçekleştirmiştir.⁴¹

Parlamento feshedilmiş, tüm yurttaki sıkı yönetim ilan edilmiş ve Kenan Evren başkanlığında kurulan Milli Güvenlik Konseyi tarafından ülke idaresi ele alınmıştır. TRT ve gazeteler aracılığıyla görsel ve yazılı basında müdahale aşağıdaki metin ile Kenan Evren tarafından tüm Türk halkına duyurulmuştur.

Yüce Türk Milleti

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti:

⁴¹ Güneri Civaoglu."Darbe Gereğesi".6 Şubat 2010,7 Şubat 2010, <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1195414&Date=07.02.2010&Kategori=siyaset&b=Darbe%20gereğesi&ver=91>. 21 Şubat 2010

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır.Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edilmiştir.Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05'den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma hareketi hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.

Vatandaşların sükunet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim.⁴²

27 Mayıs ve 12 Mart Darbe'lerinden farklı olarak daha köktenci doğrultuda gerçekleşen 12 Eylül darbesinin diğer tebliğlerine göre, Süleyman Demirel Hükümeti görevden alınmış,halkın iradesini temsil eden TBMM feshedilmiş, siyasi parti liderleri Demirel,Ecevit,Erbakan ve Türkeş Silahlı Kuvvetlerin korumasında olduğu belirtilerek göz altına alınmıştır.⁴³

1961Anayasası, 12 Eylül Darbesi ile bu anayasa tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca tüm ülkede faaliyet gösteren siyasi partiler, dernekler ve sendikalar kapatılmış, birçok milletvekili ve vatandaş gözaltına

⁴² "Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu". (1980,Eylül 12).Milliyet.pA1

⁴³ Akşin.a.g.e.,s.275

alınıp tutuklanmıştır. Üniversitelerin özerk yapısı ortadan kaldırılmış, sıkı yönetim komutanları üniversite üyelerinin görevlerine nedensiz bir şekilde son verebilme yetkisine sahip olmuş, öğrencilerin de, aynı şekilde nedensiz olarak öğrenim hakları ömür boyu ellerinden alınmış ve okullardan atılmıştır. Üniversiteleri denetlemek için 6 Kasım 1981 tarihinde YÖK(Yüksek Öğrenim Kurumu) yasası çıkarılmıştır.⁴⁴

12 Eylül Darbesi'nin ideolojik boyutu incelenecek olursa, Türkiye tarihinin ikinci darbesi olan 12 Mart Darbesinde ordu içinde sağ ideolojinin daha ağır basmış, sağ ve sol mücadelesi içinde ,”sağ”a yakınlık 70’ler boyunca devam etmiştir. 12 Eylül Darbesi'nin baş mimarı Evren ve yandaşları ABD'nin de dayatması ile komünizm tehdidine karşı en iyi mücadele yöntemi olarak İslamiyet'i düşünmüşlerdir. Bir yandan “sol”u bastırıp bir yandan da “Türk –İslam sentezi” yaratma çabasına girilmiştir. Zorunlu din eğitimi ,Alevi köylerine cami yapılması,yeni kurulmakta olan üniversitelere sağcı personel ve eğitmenler alınması bu çabanın göstergesi olmuştur.⁴⁵

Siyasi ve ekonomik sorunların hiçbirine çözüm bulamayan iflas etmiş parlamenter rejimin 'haklı' alternatifi olarak halkın büyük bir kesimi 12 Eylül Müdahalesi'ni görmüştür. Bu durumun sonucu olarak da halk darbeye karşı hiçbir direniş göstermemiş, darbe liderleri ülkenin yeni liderleri olarak kısa sürede kabul edilmiş ve benimsenmiştir.⁴⁶

⁴⁴ Mücek.a.g.e.s.178-179

⁴⁵ Akşin.a.g.e.s.279

⁴⁶ “12 Eylül Darbesi”.9 Şubat 2010.

<http://www.globalsiyaset.com/ideolojiler/soguksavas/eyluldarbesi.html>

5.2 12 Eylül Yönetimi

12 Eylül 1980'den 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinin sonucunda devlet yönetiminin sivil iradeye teslim edilmesine kadar olan süre "12 Eylül Yönetimi Dönemi" olarak adlandırılmıştır.

12 Eylül Yönetimi'nin en önemli özelliği 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında oluşturulan 1961 Anayasası başta olmak üzere var olan demokratik kurum ve kuralları rafa kaldırmış, siyasi iktidarı 12 Eylül Darbesi'nin gerçekleştiren komuta heyetten meydana gelen "Milli Güvenlik Konseyi"nin tekelinde olmasıdır.⁴⁷

Genel Kurmay Başkanı Org. Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Org. Nejdet Tümer ve Jandarma Kuvvetleri Komutanının Sedat Celasun 'dan "Emir komuta Zinciri" bağlamında oluşan Milli Güvenlik Konseyinde , Türk Siyasi tarihinde hiç görülmemiş bir şekilde bütün güç toplanmıştır.

Darbe yönetiminde, Org.Evren Devlet Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı olmuş, müdahaleden sonra uzun bir süre Başbakan seçiminde zorlanmış ve bir sonuca varılamamıştır. ilk aday Org.Evren olarak gösterilmiş ancak Evren'in istememesi üzerine Emk. Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülent Ulusu başbakanlığa getirilmiştir. Ulusu ismi sürgündeki eski Başbakan Demirel tarafından da desteklenmiştir. Hükümet daha çok bürokratlardan, profesörler ve emekli subaylardan oluşmuştur. En önemli atamalar Demirel'in sağ kolu olarak bilinen Turgut Özal'ın ekonomiden sorumlu Başbakan yardımcılığına, Özal'ın en yakın arkadaşı ve Merkez

⁴⁷ Çağırana.g.e.s.738

Bankası eski başkanı Kaya Erdem'in Maliye Bakanlığı'na getirilmesi olmuştur.⁴⁸

Son yıllarda çökme noktasına gelen ekonomi için, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı Özal, "Sağlam bir ekonominin 4 ila 5 yıl kadar bir süre sonra kurulabileceğini" belirtmiş, ekonomideki ana hedefler, ekonomik programın devamlı ve ciddiyetle uygulanması, 4-5 yıl içinde iktidar değişiklikleri olsa bile programın aynı şekilde uygulanması olarak belirlenirken, ara hedefler petrol bunalımını aşmak, bazı yokluk ve darlıkları kaldırmak, karaborsayı büyük çapta önlemek, enflasyon hızını süratle aşağıya çekmek, döviz kurunu ıslah etmek olarak belirlenmiştir.⁴⁹

12 Eylül Yönetimin'in ilk uygulaması anarşinin ortadan kaldırılmasına yönelik olmuştur. Tüm yurttaki sıkı yönetim ilan edilmiş, sıkı yönetim komutanlarının yetkileri en üst düzeye getirilmiştir. Hayatın her alanında düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye tarihinin en büyük kitlesel tutuklamalarına maruz kalmıştır.⁵⁰

16 Ekim 1981'de ülkedeki tüm siyasi partiler feshedilmiştir. Feshedilen partilerin malları hazineye devredilmiş, Atatürk'ün vasiyeti doğrultusunda, CHP tarafından işletilen para, hisse senetleri ve taşınmaz malların, Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliği tarafından idare edileceği belirtilmiştir, MGK üyeleri tarafından hazırlanan yasa teklifini Konsey aynen onaylamıştır. Kanun teklifinin gerekçesi olarak "*Yanlıı bir demokrasi anlayışı yüzünden süre gelmiş derin ayrılıkları ve hatta bölünmeleri ortadan kaldırmak için yeni anayasadan sonra yeni siyasi partiler ortamı yaratmanın şart olduğu*" gösterilmiştir. Parlamenter demokrasinin siyasi partilerle gerçekleşebileceği vurgulanmıştır.⁵¹

⁴⁸ 12 Eylül Belgeseli 15.Bölüm". Mehmet Ali Birand.(Haz.), Mustafa Ünlü.(Yön.)23 Şubat 2010, alınmıştır <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-15-Bolum/375815/>

⁴⁹ Özal."Sağlam Ekonomi, 4-5 Yılda Kurulur".(1980, Eylül 27).Milliyet.p.A1

⁵⁰ Mücek.a.g.e.s.179

⁵¹ "Feshedilen Partilerin Malları Hazineye Devredildi".(1981,Ekim 16),Milliyet.p.A1.

Bütün üyeleri askeri rejim tarafından atanan, Danışma Meclisi kurulmuş, hiçbir partiye üye olmama zorunluluğu getirilmiştir. Meclisin 40 üyesi doğrudan MGK tarafından atanmış, geriye kalan 120 üye ise valilerin önerdiği kişiler tarafından seçilmiştir. Meclisin görevi, MGK'nın gönderdiği yasaları onaylamak ve MGK'ya tavsiyede bulunmak olmuştur.⁵²

16 Ekim 1981 günü Danışma Meclisi "Yeni Bir Anayasa" yapılmasına yönelik bir yasa hazırlamış, yasa uyarınca 15 üyeden oluşan anayasa komisyonunun seçilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³

1961 Anayasası ile özerk bir hal alan üniversiteler de 12 Eylül Darbesi'nden nasibini almış ve özerkliğini kaybetmiştir. Sıkı yönetim Komutanları öğretim üyelerinin görevlerine hiçbir gerekçe göstermeden son verip, öğrencileri de yine gerekçe göstermeden ömür boyu öğrenim haklarını ellerinden alacak şekilde okuldan atabilme yetkisine sahip olmuşlardır. Ayrıca Üniversiteleri denetlemek ve resmi ideolojinin uzantısı haline getirmek için 6 Kasım 1981'de Yüksek Öğretim Kurumu Yasası çıkarılmıştır.⁵⁴ Evren' e göre" Üniversiteler teröristlerin yetiştirildiği bir yuva hale gelmiş, bu nedenle bunların bir disiplin altına girmesi gerektiğini belirtmiştir.

Basına yoğun sansür uygulanmış, TRT MGK tekeline girmiş, gazetelerin MGK'nın istediği haberler yapması, tek bir düşünce içinde olması istenmiş, Demirel ve Ecevit hakkında haber yapmak yasaklanmış, MGK yönetimine aykırı haber kesinlikle yapmaması konusunda uyarılmış, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet ve Tercüman 300 gün süresince kapatılmış ve 400 gazeteci hakkında dava açılmıştır. Basınla birlikte sanat, edebiyata, yazarlara da yoğun baskı uygulanmış bir çok film ve kitap yok edilmiştir.

⁵² Mücek.a.g.e.s.182

⁵³ "Danışma Meclisinin hedefi: Yeni Bir Anayasa". (1981,Ekim 16),Milliyet.pA1.

⁵⁴ Mücek.a.g.e.,177-178

Evren İslam'ın birleştirici özelliğini kullanarak, din derslerini zorunlu hale getirmiştir.⁵⁵12 Eylül yönetimi kendi meşruluk zeminini oluşturmak için hem solculuk ve sağcılığa karşı Atatürk ve Atatürkçülükten söz etmiş hem de dini duygulardan yararlanarak, İslam'a göz kırpmış, ulusal cephe, ortak anlayış ve ideoloji yaratmaya çalışmıştır.⁵⁶

Atatürkçülük 'ten söz eden yönetim, Türk Dil Kurumu ve Tarih Kurumu gibi Atatürk'ün kurduğu kurumları kapatmış, 1 Mayıs, 23 Nisan Bayramlarının kutlanmasına izin vermemiştir. Bu uygulamalar bir süre sonra kaldırılrsa da demokratik devlet kurumlarına büyük zarar vermiştir.

12 Eylül yönetimi darbe öncesindeki sistemi değiştirmek ve kendi görüşlerine göre düzeltmek, yeni bir devlet mekanizması oluşturmak istemiştir. Eğitim, kültür ve çalışma hayatında bir çok düzenleme yapılmış, önemli ve sert kararlar alınmış, sağ ve sol örgütlerle ilgisi olduğu düşünülen herkes dikkatle izlenmeye başlanmış, göz altı süresi uzatılmış, soruşturmalar, ağır işkenceler ve sorgusuz hapisane günleri yaşanmıştır. Yapılan işkencelere

Evren'in yorumu;

“ Olmuş olabilir, ama ne hükümetten ne de konseyden bunlara işkence eza cefa yapın diye bir direktif verilmiş değildir.Bu normal zamanda da oluyor ne yani bugün de işkence yapılmıyor mu ? olmuştur.”

Bu sıkı uygulamalara siyasi sığınma talebi için yasa dışı yollardan yurtdışına büyük bir göç başlamıştır. Açılan pek çok askeri cezaevinde, aşırı disiplin uygulanmış, yıllarca anlaşmazlık içinde olan sol ve sağ görüşlüler aynı koşullara konmuş *“karıştır barıştır”* uygulaması adında bir yöntemle sağ ve sol görüşlüler birbirlerine kontrol ettirilmek istenmiştir. Anarşiye karşı en

⁵⁵ 12 Eylül Belgeseli 17.Bölüm”. Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.) 23 Şubat 2010, alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-17-Bolum/376150/>

⁵⁶ Mücek.a.g.e.s.188

büyük caydırıcılık yönetimi olarak idam kararları arka arkaya onaylanmış, sağcı ve solculardan bir çok kişi idam edilmiştir.⁵⁷

1983 Mayıs ayında demokratik düzene tekrar dönüş için imkanlar verilmiş ve siyasi partiler kurulmaya başlamıştır. Ali Fethi Esener liderliğinde, Büyük Türkiye Partisi(BTP), Turgut Özal liderliğinde ANAP(Anavatan Partisi) ve Necdet Calp liderliğinde HP(Halkçı Parti) ve Turgut Sunalp liderliğinde (MDP) Milliyetçi Demokrasi Partisi kurulmuştur.⁵⁸Bu partilere bir de Erdal İnönü'nün liderliğinde kurulan(SODEP) Sosyal Demokrasi Partisi katılmıştır.⁵⁹

Gelen vetolarla sadece, ANAP, HP ve MDP seçimlere katılabılmıştır. Evren, 12 Eylül Yönetimi'nin ilkelerine sadık kalacak bir partinin iktidara gelmesini istemiştir.⁶⁰

6 Kasım 1983'de yapılan seçimler sonucunda 12 Eylül Darbesiyle yönetimi ele geçiren yönetim sona ermiş ve tekrar demokratik düzene geçilmiş, Özal liderliğindeki ANAP tek başına iktidara gelmiştir.⁶¹

5.2.1 1982 Anayasası

“ 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 23 Eylül 1982 tarihinde Danışma Meclisi tarafından ve 18 Ekim 1982 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiş, halkoyuna sunulmak üzere 20 Ekim 1982 tarih ve 17844 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmış, 7 Kasım 1982 Pazar günü yapılan halkoylaması sonucu % 91,17 oranında kabul oyu ile kabul edilmiş,

⁵⁷ 12 Eylül Belgeseli 18.Bölüm”.Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)26 Şubat 2010,alınmıştır.<http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-18-Bolum/376159/>

⁵⁸ “Partiler 4'e Çıktı”.(1983, Mayıs 21).Milliyet.pA1.

⁵⁹ “İkinci İnönü de Politika Sahnesinde”.(1983, Haziran 7).Güneş.pA1

⁶⁰ Akşin.a.g.e.s.281

⁶¹ 12 Eylül Belgeseli 18.Bölüm”.Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.) 26 Şubat 2010,alınmıştır. <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-20-Bolum/376224/>

bu kez tekrar 2709 sayılı Kanun olarak 9 Kasım 1982 tarih ve 17863 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.”⁶²

Danışma Meclisi tarafından hazırlanan anayasa ve Evren’ nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi halk oylamasına sunulmuştur. Evren, verilecek oyların memleketin kaderinin belirleneceğini hatırlatmış,12 Eylül öncesindeki siyasi kadroları eleştirip, kendilerine gösterilen hoşgörüyü sömürdüklerini dile getirmiştir.

“ Eğer 12 Eylül öncesine dönmeyi ve o felaketti günleri ve yılları tekrar ve bu sefer belki de daha feci bir şekilde ve kurtuluş ümitleri kaybedilmiş bir suretle yaşamak istemiyorsak ,öbür gün ,sandık başına beyaz oy kullanarak ,anayasaya kabul diyecek ve böylece anayasayı kabul edeceğiz.

Günümüzde dış tehlikeler,geçmişte olduğu gibi,sadece silahlı kuvvetlerinden doğmuyor.Çağımız “gizli savaş” devrini yaşamaktadır.Düşman,hudutlardan saldırmıyor.Hedefi olan toplumun içine nüfuz ederek,ayrılıkçı,bölücü,milli bağları ve dayanışmaları tahrip edici ve milleti içinden parçalayıcı mihraklar ve unsurlar halinde hedef ülkenin ,halkın ve devletin içinde belirip ortaya çıkıyor.

Bugün aradan iki yıl geçti.Bütün vatandaşlarıma soruyorum:Eğer 12 Eylül Harekatı olmasaydı,onun yerine acaba ne olur,nasıl olur,kimin tarafından olur da memleket kısa bir süre içinde bu korkunç iç savaşın kenarından kurtarılıp da,selamete ulaşabilirdi? Bu,nasıl ve suretle olurdu? Bu sorudan kaçılmaz.Bunu şimdi ben sormasam bir gün tarih mutlaka soracaktır.

Ben bu anayasaya kefil oluyorum .Bunu tasvip etmenizi ,devlet ve memleketimizin geleceği ve evlatlarımızın ,Türk milletinin istikbali için sizlerden istiyorum.”⁶³

Anayasa 7 Kasım günü yüzde 90’ dan fazla oyla kabul edilmiş,Org. Kenan Evren Türkiye’nin halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur.Ecevit ve Demirel’in haklarındaki 10 yıllık siyaset yasağı

⁶² “1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.14 Şubat 2010.

<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

⁶³ “Evren,12 Eylül Öncesine Dönmek İsteyen” Evet” Der”.(1982,Kasım 6).Milliyet.pA.7

kesinleşmiş,yeni anayasaya göre siyasi partiler ve seçim Kanunları hazırlanmıştır.⁶⁴

12 Eylül Yönetimi anarşinin ve karmaşa ortamının esas nedeni olarak 1961 anayasasını görmüş ve bu yüzden de değiştirme yoluna gitmiştir. 1982 Anayasası'nın çalışanlara yönelik yasalara göre grevler yasaklanmış, lokavt anayasal hak haline getirilmiş, sendikalara siyaset yasağı konmuştur. Halka bol geldiği düşünülen bir çok özgürlük kısıtlanmış olağan üstü hal yasası, DGM'ler, polis, dernekler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, vatandaşlık yasası ve milli eğitim temel yasası değiştirilmiştir. Siyasi partiler kadın kolu, gençlik kolu kuramayacaklar, hakimler, savcılar, öğrenciler, YÖK mensupları ve akademisyenler siyasi partilere mensup olamayacakları belirlenmiştir.

Anayasanın geçici maddelerine göre Evren Cumhurbaşkanı, MGK üyeleri ise Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri olmuştur.⁶⁵

Bireyi devlete karşı korumaktan çok, devleti bireye karşı korumayı amaç edinen yasadışı ve vesayetçi hedefler ışığında hazırlanan 82 Anayasası, özellikleri itibariyle son otuz yılda ülke siyasetinde karşılaşılan birçok sorunun da temel sebebi olmuştur.

5.2.2 12 Eylül Yönetim ve Türk Dış Politikası

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri İter Türkmen, NATO ülkelerinin Türkiye'deki Büyükelçilerini topluca makamına davet ederek,ordunun yönetime el koyması hakkında bilgi vermiştir. ⁶⁶

⁶⁴ "Anayasa ,Ezici Bir Çoğunlukla Kabul Edildi".(1982,Kasım 8).Günaydın.pA.1

⁶⁵12 Eylül Belgeseli 17.Bölüm".Mehmet Ali Birand.(Haz.),Mustafa Ünlü.(Yön.)14 Şubat 2010, alınmıştır <http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli-19-Bolum/376165/>

⁶⁶ Eylül 1980, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/ayintarihi/1980/eylul1980.htm>

Org. Evren 11.numaralı tebliğde;

“Türkiye Cumhuriyeti’nin NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalarak ,başta komşularımız olmak üzere bütün ülkelerle karşılıklı bağımsızlık ve saygı esasına dayalı, birbirlerinin iç işlerine karışmamak kaydıyla eşit şartlar altında ekonomik,sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır.Uluslar arası sorunların barışçıl yollarla çözümlenmesinden yana bir dış politika izlenmesine devam edilecektir”.

Dış politikada “süreklilik” prensibini benimseyen askeri yönetim Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren benimsenen ve uygulanan dış politika ilkelerini ve darbe öncesindeki dış ilişkileri herhangi bir değişiklik yapmadan kabul etmiştir. Doğu ve Batı kutuplaşmasının olduğu dünya düzeni içinde Batı Bloğu’ndaki yerini korumuş ve süregelen dış politika çizgisini devam ettirmiştir.

Demokratik rejime son vererek iktidara gelen yönetimin, uluslar arası sistem içinde kabul görmesi için, süregelen bağlantı ve ittifakları devam etmesi gerekmiş, bu sayede uluslar arası sistem içinde yer almaya çalışmıştır. Sistem içinde yer alabilmesinin tek yolu sürekliliğin sağlanması olmuş, dış politikada marjinal, maceracı kararların alınması son derece tehlikeli olarak görülmüştür.

Dış politikadaki sürekliliğin diğer bir nedeni ise, ülke içindeki karmaşa ve anarşi ortamıdır. İçteki sorunlar dış politikada farklı kararlar alınmasının önünde büyük bir engel olmuştur.12 Eylül Yönetimi içte acil çözüm bekleyen sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.24 Ocak kararlarıyla değişen ekonomik yapı devam ettirilmiş, ülkedeki ekonomik bunalımdan çıkmak için aynı programın uygulanmasından başka bir çözüm yolu bulunamamıştır. Ülke IMF ve uluslar arası mali çevrelerin denetimi altında, batılı devletlere muhtaç hale getirilmiştir.

16 Eylül 1980 günü Evren;

Türk ekonomisinin büyük sıkıntılar içinde olduğunu, enflasyonun arttığını, sanayimizin tam işleyememesi sonunda üretimde düşüşler ve istikrarsızlık olduğu bilinmektedir. Memleketimizi içine düştüğü bu ekonomik gelişmeyi sağlayarak artan işgücüne yeni iş sahaları açmak amacıyla uygulanan istikrar programı yürütülecektir.

Ekonominin tabii kanunlar içinde çalışması kolaylaştırılarak sosyal amaçlara bir an evvel ulaşılacaktır.

Türkiye'nin uyguladığı ekonomik istikrar programının OECD ülkeleri ve milletleri arası ekonomik ve finans kuruluşlarınca desteklenmesi sağlanacaktır.

... Yeni yönetim, her alanda olduğu gibi dış politika alanında da Atatürk ilkeleri uyarınca, Türk Milleti'nin temel özlemleri doğrultusunda ve yine Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" deyiminde ifadesini bulan, barışçı bir dış politika izleyecektir.

Türkiye, bütün ülkelerle ilişkilerinde BM yasasında yer alan bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı, iç işlerine karışmak ve hak eşitliği ilkelerini esas alacaktır. Kendisi bu ülkelere riayet göstereceği gibi, başka ülkelerin de alınan ilkelere uymalarını titizlikle gözetecektir. Türkiye'ye, Türkiye'nin toprak ve ulus bütünlüğüne ve Türk vatandaşlarına yönetilebilecek her türlü tecavüz ve tehdide de karşı konulacaktır.

Türkiye dünya ve bölge barışına elinden geldiği ölçüde katkıda bulunmak yolundaki geleneksel siyasetini sürdürecektir. Bu siyaset çerçevesinde bugünkü uluslar arası koşulların gereği olduğuna inandığı yumuşama sürecine de destekleyecektir.

Türkiye'nin güvenlik, politik ve ekonomik alanlarda taraf olduğu ikili ve çok taraflı bütün antlaşmalar geçerliliğini koruyacak ve Türkiye bunlardan doğan yükümlülüklerini karşılıklılık ilkesi uyarınca yerine getirmeye devam edecektir.

Şeklindeki konuşmasında 12 Eylül Yönetimi dış politikasının genel hatlarını ortaya koymuştur.⁶⁷

12 Eylül darbesinin ardından dış güçlerin rolü sürekli tartışma konusu olmuştur. Uluslararası sistemin hegemonik güçleri bölgesel güvenlik sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, bu kapsamda bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Afganistan'ın Sovyetler'e yaklaşması ve İran'da Batı karşıtı

⁶⁷ Çağırın.a.g.e.s.739-740

yönetimin kurulmaya çalışılması Türkiye'nin önemini arttırmıştır.1979 yılı sonlarına kadar Başbakanlık yapan Ecevit'e göre;

*“Amerikan yönetiminin bölgesel güvenlikle ilgili bazı taleplerine Türkiye'nin olumlu cevap vermemesi üzerine mevcut hükümetin düşürülmesine yönelik eylemler ve gelişmelerde artış olmuştur”.*⁶⁸

Genel olarak bakıldığında; 12 Eylül darbesinin Batı genelinde olumlu karşılandığı ve darbe yönetiminin desteklendiğini göstermiştir. Özellikle, ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığına T.Özal'ın getirilmesi ve 24 Ocak kararlarının devam ettirileceğinin belirtilmesi batı tarafından hoşnutlukla karşılanmıştır. Öte yandan Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü noktasında Türkiye'nin rezervlerinin kaldırılması, bölgesel güvenlik ile alakalı konularda ABD ile daha kolay işbirliği yapacak bir rejimin kurulması gibi gelişmeler ABD'nin karar alma süreçlerini kolaylaştırmış, 12 Eylül darbesi ABD tarafından olumlu karşılanmıştır.⁶⁹

5.3 Uluslar arası Sistemde Diğer Devletler ile Olan İlişkiler

5.3.1. ABD – Türkiye İlişkileri

ABD'nin Türkiye üzerinde uygulamış olduğu ambargo Eylül 1978'de kalkmış, 1980 müdahalesine kadar olan dönemde Amerika Türkiye'deki anarşi,terör,kargaşa ve siyasi istikrarsızlık ortamını korkulu ve endişeli bir şekilde izlemiştir.Bunun nedeni, anarşi ve terör ortamına Marksist ve Komünist düşüncenin hakim olması ve 1979 Şubat'ında İran'da ABD 'nin iyi ilişkiler içinde olduğu Şah Rejimi'nin Humeyni tarafından devrilip koyu dinci İslami bir rejim kurulması ve yine aynı yıl Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi olmuştur.Amerika için bu gelişmeler son derece olumsuz olmuş,çizilen Ortadoğu projesi büyük ölçüde zarar görmüştür.Bu olanlara karşın yeni bir

⁶⁸ Dursun.a.g.e.s.71

⁶⁹ Dursun.ag.e.s.72-73

düzen kurma çabasında olan ABD için Türkiye'nin önemi oldukça artmış, ülkede bir an önce istikrar ve düzenin kurulması beklenmiş, Türkiye'nin de Afganistan ve İran gibi "düşme" tehlikesine maruz kalmamasını istemiş bu yüzden 12 Eylül Müdahalesi'ni en başından beri desteklemiştir.⁷⁰

ABD 12 Eylül günü gerçekleşen müdahaleyi anlayış ile karşıladığını açıklayıp, Türkiye'ye yapılan yardımın devam edeceğini belirtmiştir. 13 Eylül günü ABD Büyükelçisi Robert Strausz-Hupe başkanın özel temsilcisi olarak Ankara'ya gelmiş on gün süresince temaslarda bulunmuştur.⁷¹

Türk kamuoyunda ve birçok uzman tarafından 12 Eylül Müdahalesi'nde ABD'nin rolü ve payı olduğunu düşünülmüştür. Bu düşüncenin nedenleri; 1979-1980 yılları arasında ABD Türkiye'den, SSCB üzerinde U-2 uçuşların için üslerin kullanılması, Çevik Kuvvet'in Türkiye'ye yerleştirilmesi gibi isteklerde bulunması, Türkiye'nin de bu teklifleri geri çevirmesi, ancak darbe sonrası ABD'nin bu istekleri olumlu karşılamış ve kabul edilmiş olmasıdır. Bu durumlara ek olarak darbe haberinin ABD 'de 11 Eylül akşamı duyurulması, 12 Eylül'den önce Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Şahinkaya ABD'ye gitmiş, darbeden bir gün önce ülkeye dönmüş olması, ABD Başkanı'na darbe haberinin CIA uzmanı tarafından "Sizin çocuklar darbeyi yaptı"(Your boys have done it) şekilde iletilmesi gibi olaylar, 12 Eylül darbesinde ABD'nin müdahaleyi doğrudan planlayıp, örgütlediği değil de darbeye giden koşulların hazırlanması, darbeyi gerçekleştirenlerle önceden temasa geçmesi noktasında payının olduğu düşünülmüştür.

Darbe sonrasında ABD ile olan ikili ilişkiler 18 Kasım 1980 'de Ulusu Hükümeti ABD ile SEİA Antlaşması'nı imzalamıştır, antlaşmaya göre 1985'e kadar üsler, savunma, askeri ve ekonomik yardım konularının çerçevesi

⁷⁰Armaoğlu.a.g.e.s.824-825

⁷¹Bostanoğlu.a.g.e.s.383

çizilmiştir.Bu sayede 12 Eylül Yönetimi dış kaynak bularak borçları ödeme olanağı bulmuş,tüketim mallarının yokluğu sorunu aşmış,ülkeye hammadde ve ara malları girmiş sanayi üretimde artış başlamıştır.Bu durum ekonomik sıkıntılardan bıkan halkın 12 Eylül Yönetimi'ne destek olmasına neden olmuştur.

Ulus'unun başbakan olmasına rağmen yasama, yürütme yetkileri iç ve dış politikada her zaman Kenan Evren ve dört komutanın elinde olmuştur. Yunanistan 'nın NATO'nun askeri kanadına dönüşü konusunda bu belirleyicilik kendini hissettirmiştir.⁷²

5.3.1.1 Rogers Planı

14 Ağustos 1974 tarihli İkinci Kıbrıs Harekatı'nda NATO'nun Türkiye'yi önlemediğini ileri süren Yunanistan, NATO'nun askeri kanadından çekilme kararı almıştır. Bu olay sonucunda, Türkiye'nin ABD ve NATO ile olan ilişkileri etkilenmiş, Türk- Yunan ilişkilerine getirilmiş ve Ege üzerindeki denetim ve kontrol yetkisi Türkiye'ye geçmiştir. Ayrıca 1974 Temmuz'unda Türkiye Ege üzerinde 50 millik alanda yapılacak uçuşların iznini eline almıştır.

1976 yılında Yunanistan kaybetmiş olduğu kontrol sistemini tekrar geri alabilmek için teşebbüslerde bulunmaya başlamış, NATO'nun askeri kanadına tekrar dönmek istemiştir. Türkiye bunun gerçekleşmesi için öncelikle Ege'deki kontrol alanlarının yeniden belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir.1980' de Yunanistan'da sosyalist parti PASOK, NATO ve ABD karşıtı söylemeler kullanarak iktidara geleceğini, NATO 'dan tamamen çıkabileceğini belirtmiştir. NATO ve ABD için Yunanistan'da seçimler olamadan sorunun çözümü öncelikli bir hal almıştır.

⁷² Baskın Oran.Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı' ndan Bugüne Olaylar,Belgeler, Yorumlar.(Cilt II.1980- 2001).İletişim Yayınları.İstanbul.2006.s.37-39

Bu doğrultuda ABD ve NATO yetkilileri Yunanistan'ı tamamen kaybetmemek için girişimlere başlamış, 6 Ekim 1980 'de ABD Büyükelçisi, Evren ile görüşerek, NATO'nun Güneydoğu kanadının bölünmüş bir hal almasının son derece tehlikeli olacağını belirtmiştir.17 Ekim 1980 günü General Rogers, Ankara'ya gelmiş 6 ay içinde seçimlerin olacağını Yunanistan'da sosyalist partinin iktidara gelmesiyle bu ülkenin tamamen kaybedileceğini belirtmiş, Evren' e "asker sözü" vererek ikna etmeyi başarmış , 20 Ekim 1980'de hızla çıkarılan bir karar ile NATO Savunma ve Planlama Konseyi Yunanistan'ın askeri kanada dönüşünü onaylamıştır.⁷³

Alınan karar Dışişleri Bakanlığı'na danışılmadan alınmış, bu gelişme ile Türkiye Yunanistan karşısında en önemli kozunu kaybetmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Kamuran Gürün durumu şu şekilde değerlendirmiştir;

*"NATO Başkomutanı General Rogers gene Türkiye'ye geldi. Getirdiği formül üzerinde mutabık kalınarak, 20 Ekim'de Yunanistan'ın NATO askeri kanadına reentegrasyonu sonuçlandı. Bu konu tamamen askerler tarafından yürütüldü. Son formül metninin yazılmasını bile bize bırakmadılar."*⁷⁴

Rogers Planı ile yapılan anlaşma, "geçici" nitelikte ,"gizli" bir şekilde yapılmış, Uluslar arası hukuk açısından bağlayıcılık taşımayan bir anlaşma olmuştur.⁷⁵

Yunanistan 'nın tekrar NATO'ya dönmesiyle Ege'deki hava sahasının kontrol sorunu Rogers Planı ile çözülmüş olarak kabul edilip, Türk- Yunan ilişkilerinde yumuşama döneminin başlaması beklenmiştir. Yani Türkiye kontrolü kaybetmiş, kontrol Yunanistan'a geçmiştir. PASOK 'un

⁷³ Oran.a.g.e.s.40-41

⁷⁴ Abdülhamit Bilici."Paşam Sen Çok Yaşa, Ama Rogers Planı' nı da Unutma!". 13 Aralık 2006, <http://www.tumgazeteler.com/?a=1848810.3> Mart 2010

⁷⁵ Oran.a.g.e.s.41-42

Yunanistan'da iktidara gelmesiyle Türk – Yunan ilişkilerinde gergin bir döneme girilmiştir.⁷⁶

Diplomatik açıdan incelenecek olunursa 12 Eylül Rejimi'nin lideri Evren ve ABD Generali Rogers görüşme sürecinde sivilleri tamamen dışlamıştır. Diğer bir açıdan da kamuoyu baskısı ve oy alma çabasından dolayı sivil iktidarlar dış politikada böyle bir ödün vermezken, askeri irade dış baskılar sonucu çekinmeden bu ödünü vermiştir.⁷⁷

12 Eylül Yönetimi'nin aldığı dış politikada aldığı kararlar arasında Türk dış politikasını daha sonraki yıllarda etkileyecek en önemli karar Rogers Planı ile Yunanistan 'nın NATO'ya dönmesini kabul etmiş olmasıdır. Türkiye'nin dış politikada en fazla sorun yaşadığı ülkeye karşılıksız bir şekilde jest niteliğinde iyi niyet örneği sergilemesi dış politikadaki en büyük hatası olmuştur.⁷⁸

5.3.1.2 Ortadoğu'daki Gelişmeler ve Çevik Kuvvet

12 Eylül Askeri Darbesi ülkedeki anarşiyi durdurmak, siyasi istikrarsızlığı sonlandırmak için yapılmış ancak aynı zamanda Ortadoğu'daki yeni gelişmelere de neden olmuştur. 12 Eylül yönetimi Ortadoğu bölgesindeki istikrarın sağlanması ve statükonun korunması için önemli adımlar atmaya çalışmıştır.⁷⁹

Yönetim hem ABD ile yakın ilişkiler içinde olup hem de ihracata bağlı ekonomik büyüme modelinin etkisiyle Ortadoğu'ya açılmıştır. Her iki ülkenin de çıkarlarının aynı olduğunu ve iş birliğine gidilmesi gerekli görmüştür.

⁷⁶ Armaoğlu.a.g.e.s.843

⁷⁷ Oran.a.g.e.s.41-42

⁷⁸ Çağırın.a.g.e.s.740-741

⁷⁹ Gözen.a.g.e.s.188-189

Ortadoğu'da SSCB etkisinin artması, İran yanlısı rejimlerin kurulması ve İran-Irak savaşının yayılması, İran 'nın bölgede üstünlük kurması olasılıkları Türkiye'yi oldukça endişelendirmiştir.

12 Eylül Yönetimi döneminde, Ortadoğu'da İran'da kurulan İslam rejiminin körfez ülkelerini tehdit edici bir tavır takınması ve petrol akışını tehlikeye sokması, SSCB'nin Afganistan'ı işgali, Mısır'ın Arap dünyasından dışlanması gibi gelişmeler ABD'nin bölge politikasında değişiklikler yaratmıştır. Türkiye de geliştirilen politikanın merkezine alınmıştır.

ABD bölgedeki hızlı harekete kabiliyetinin geliştirilmesi için Umman, Kenya ve Somali'deki gibi Çevik Kuvvet oluşturulmasını gündeme getirmiş bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi olması, geniş bir alt yapıya sahip olması ve coğrafi bakımdan iyi bir konumda olması Çevik Kuvvet'in oluşturulması fikrini güçlendirmiştir.

12 Eylül öncesinde Demirel Hükümeti Çevik Kuvvet'e sağlanacak kolaylıklar hususunda olumsuz davranmış ancak 12 Eylül Yönetimi siyasal açıdan bu öneriye direnmekte zorlanmıştır. Sol görüşlülerin tepkisinden çekinilmesi, Çevik Kuvvet konusundan yeterli bilgiye sahip olunmaması, İran, Irak ve Libya ile devam eden ekonomik ve ticari ilişkilerin zarar görebileceği düşüncesi ve genel olarak ülke genelinde Çevik Kuvvete çok soğuk bakılması gibi nedenlerden dolayı, Türkiye'deki ABD üslerinin doğrudan Çevik Kuvvet tarafından kullanılmasına izin vermek istememiştir. Ancak tüm bu nedenlere rağmen Çevik Kuvvet'in depolama ve tesisler edinmesine belli koşullarla kabul etmek zorunda kalmış ve bir anlaşmaya bağlamıştır.

5.3.2. Sovyetler Birliği Türkiye - İlişkileri

12 Eylül Darbesi olduğunda Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkiler durgunluk ve soğukluk içinde olmuştur. 12 Eylül Darbesi 'nin sol görüşe karşı yapılmış olması, rejimin anarşi ve terörü ortadan kaldırmaktaki kararlılığı ve başarısı SSCB'yi memnun etmemiştir. Ayrıca 1980 seçimleri ile ABD'de iktidara gelen Reagan'ın Türkiye ile yakın ilişkiler kurma çabası Sovyetleri rahatsız etmiştir.⁸⁰

Siyasal olarak iki ülke arasındaki durgunluğun yanı sıra, ekonomik ilişkiler kesintisiz devam ettirilmiştir. 20 Eylül 1980 'de kurulan Ulusu Hükümetinden" *Sovyetler Birliği ile dostane ilişkilerimizin geliştirilmesine özel önem verilecektir*" şeklinde bir açıklama gelmiştir.

1981 yılına gelindiğinde Türkiye'nin SSCB'ye ihracatı 1924'ten sonraki en yüksek seviyeye yükselmiştir. 12 Eylül Yönetimi 10 Mart 1981'de SSCB İle Seydişehir Alüminyum Fabrikası'nın genişletilmesine ilişkin bir sözleşme imzalamış, Ocak 1982'de imzalanan protokolle iki ülke arasındaki ticaret hacmi yüzde 30 arttırılmıştır. Protokol ABD'nin Polonya'daki sıkı yönetim nedeniyle SSCB'ye ekonomik boykot uygulamaya çalıştığı zamanda imzalanmış, Türkiye imzalanan bu protokolle SSCB'ye NATO üyeleri arasında da askeri yönetimlerin bulunduğu kozunu vermek istemiştir. Bu protokolü 20 Mayıs 1982'de Ödemelerin Serbest Döviz Geçilmesine ilişkin protokol ile iki ülke arasındaki Bilimsel ve Teknik İşbirliği Anlaşması yürürlüğe girmiştir. Serbest döviz ile yapılan ticaret bu tarihlerden sonra artarak devam etmiştir.

Genel olarak 12 Eylül Yönetimi süresince, iki ülke arasındaki ilişkiler ekonomik tabanda olumlu bir hava içine girmiş, bu durum siyasal alana da

⁸⁰ Armaoğlu.a.g.e.s.832

yansımıştır. Bu durumun nedeni hem Türkiye'nin hem de SSCB'nin ekonomik açıdan "yeniden yapılanma" içinde olmasıdır.⁸¹

5.5.4. Avrupa Topluluğu –Türkiye İlişkileri

12 Eylül 1980 Müdahalesi'nin ardından Avrupa Topluluğu Türkiye ilişkileri çalkantılı bir döneme girmiştir. Org. Evren, "Türkiye'nin AT, Avrupa Konseyi ve demokratik ülkelerin üyesi bulunduğu diğer kuruluşlar ile mevcut anlaşmalar çerçevesinde ilişkilerin yürütüleceği" belirtmiştir. Darbe sonrasında kurulan Ulusu Hükümeti'nin hükümet programında "AT ile ilişkilerimiz, nihai olarak Türkiye'nin topluluk içinde Ankara Anlaşması'nda öngörülen yerini alması amacıyla yönelik olacaktır" ibaresi yer almaktadır.

12 Eylül Yönetimi'nin AT ve benzeri topluluklara karşı olumlu bir hava içinde olmasının ilk boyutu siyasidir; yapılan darbenin uluslar arası sistemde tanınması ve kabul edilmesi için batının desteğini alabilmek siyasi boyut olmuştur. ABD en başından beri bir müdahale olmasını beklemiş ve 12 Eylül Müdahalesi'ni desteklemiştir. NATO benzer bir şekilde iç karışıklık sona erdirdiği için darbeyi olumlu karşılamıştır

İkinci boyut ise ekonomiktir. AT yatırımlar ve dış ticaret dengeleri açısından Türkiye için çok önemli bir konumda olmuş, 12 Eylül öncesindeki ülkedeki ekonomik istikrarsızlıktan kurtulmanın bir yolu olarak AT'nin desteğini almak öncelikli amaçlardan biri olmuştur.

Üçüncü boyutu ise Yunanistan ile olan ilişkiler oluşturmuştur. Yunanistan 1979 da AT 'ye katılım anlaşması imzalamış ve Türkiye'nin bir adım önüne geçmiştir. AT'ye katılmanın yolu üye ülkelerle iyi anlaşmaktan geçtiği için Yunanistan ile iyi ilişkiler içinde olmak çok önemli bir koşul

⁸¹ Oran.a.g.e.s.161-165

olmuştur. Bir yandan da Rogers Planı kapsamında Yunanistan'ının NATO'ya dönmesine Türkiye bir itirazda bulunmamıştır.

Türkiye AT ile iyi ilişkiler içinde olmayı isterken topluluk içinde Türkiye'deki darbe hakkında farklı görüşler yer almıştır. Fransa, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerin başını çektiği ülkeler 1967'de Yunanistan'daki müdahale sonrasında askıya alınan ilişkilerin Türkiye'ye de uygulanmasını ilişkilerin demokratik düzene dönülene kadar kesilmesini isterken, Almanya ve İngiltere'nin liderliğindeki diğer guruptaki üye ülkeler 12 Eylül'den önde demokratik sistemin çalışmadığını, müdahalenin demokratik sistemi yeniden getirmek üzere yapıldığını bu yüzden de Türkiye ile olan ilişkilerin devam ettirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

AT' nin Türkiye' deki müdahaleye karşı göstermiş olduğu olumlu hava Ekim 1980'den itibaren bozulmaya başlamıştır. Hollanda, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Federal Almanya gibi ülkelere 12 Eylül Yönetimi uygulamalarından kaçan, siyasi sığınma amaçlı olarak yurt dışına gitmek isteyen Türk vatandaşlarına vize uygulamasına başlamıştır.

1 Ocak 1981'de Yunanistan topluluğa tam üye olarak kabul edilince Türkiye psikolojik olarak Yunanistan' nın gerisinde kalmış, ekonomik ve siyasi açılardan da zor durum da bırakılmıştır.

Türkiye ülkede demokrasiye döndükten sonra tam üyelik başvurusunda bulunacağını, 5 Haziran 1981'de Brüksel 'de yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında bildirmiş, AT bu gelişmeye olumlu bakmıştır. Ancak 1981 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye'de yoğunlaşmaya başlayan, sendikaları, siyasi partileri ve sivil toplum örgütlerini hedef alan baskılardan dolayı AT'nin Türkiye'ye karşı yaklaşımı sertleşmeye başlamıştır. Ayrıca Yunanistan'da (Pan-Helenik Sosyalist Partisi)PASOK'un iktidara gelmesiyle Atina'nın Ankara'ya karşı sertleşen tavrı, Türkiye'den Avrupa'ya giden siyasi

sığınma talepli mültecilerin gittikleri ülkede yaptıkları lobi faaliyetleri ve 12 Eylül Yönetimi'nin Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olma çabası ve bu çabadan dolayı Türkiye'ye mesafeli yaklaşıma başlayan İsrail'in ve Avrupa'daki Yahudi lobisinin, AT ' nin farklı eylemlerinde Türkiye'ye destek olmamaları gibi durumlar AT ve Türkiye arasındaki ilişkileri daha da olumsuzlaştırmıştır.

Olumsuzlaşan hava üzerine, Avrupa Parlamentosu 10 Nisan 1981'de Türkiye'deki askeri yönetimi özgürlüklere saygılı olunmasını istemiş ve demokrasiye geçiş için ayrıntılı bir plan ve zaman talep etmiş eğer iki ay içinde müdahale öncesindeki demokratik düzene dönülmezse Ankara Anlaşması'yla kurulan ortaklık rejiminin askıya alınması gerektiğini Konsey'den talep etmiştir. Bu istek 12 Eylül Yönetimi tarafından *"12 Eylül öncesindeki terör ve istikrarsızlık ortamına dönülmesini isteyen kişilerin"* çabası olarak değerlendirilmiştir.

Siyasi alandaki olumsuz hava ekonomiye de yansımış, AT 1981 sonundan başlayarak Türkiye'yi damping uygulamakla suçlayarak, pamuk ipliği ithalatına kısıtlamalar getirmeye başlamıştır. Bu kısıtlamalara 1982 yılında Türkiye'nin tüm tekstil ihraç ürünlerine getirilen sınırlamalar eklenmiş ve yeni kotalar konmuştur.⁸²

Genel olarak bakıldığında 12 Eylül müdahalesi sonrasında AT, Türkiye'deki gelişmeleri izlemeyi tercih etmiştir. Askeri yönetimin demokrasiye geçişteki isteksiz ve yavaş hali, ülkedeki baskı ortamı, tüm siyasi partilerin kapatılması ve mal varlıklarına el konulması, yeni kurulmak istenen siyasi partilerin 12 Eylül Yönetimi tarafından uygun bulunmadıkları gerekçesiyle veto edilmeleri gibi nedenlerden dolayı AT, 22 Ocak 1982'de Türkiye ile olan ilişkilerini dondurma kararı almıştır.⁸³Demokrasi yeniden

⁸² Oran.a.g.e.s.83-88

⁸³ Nail Akan."AT ile İlişkiler".Haydar Çakmak.(der.).Türk Dış Politikası 1918-2008

sağlanıncaya kadar daha önce verilmesi için anlaşılan 700 milyon dolardan fazla mali yardımı da dondurmuştur.⁸⁴

12 Eylül Yönetimi döneminde AT ile olan ilişkiler müdahale öncesine göre çok daha olumsuzlaşmış, askeri ve ekonomik bakımdan Türkiye eskiye göre daha zor durumda kalmıştır.⁶ Kasım 1983'de ülkede demokratik seçimlerin yapılmasıyla 12 Eylül Yönetim'iyle bozulan ilişkiler tekrar düzeltilmeye çalışılmıştır.⁸⁵

5.3.5 Kıbrıs

Rogers Planı'nın ardından Ege komuta alanı görüşmeleri 3 Aralık 1980 yılında Atina'da başlamıştır.⁸⁶ 16 Mart 1981'de Türkiye ve Yunanistan dış işleri bakanlığı genel sekreterleri Ankara'da bir araya gelmiştir. Görüşmeler iyimser bir havada başlamıştır. Yunan Heyeti Başkanı Russos;

"Buraya sadece konuşmak için değil, bir şeyler başarmak için geldik" açıklamasında bulunurken,

Türk Heyeti Başkanı Kamuran Gürün;

" Görüşmelerde, ülkelerimiz arasındaki sorunların tümüne çözüm bulunması hususunda taşıdığımız ümidi ve sizin genel sekreterliğiniz döneminde çözüme doğru olumlu adımlar atılacağına dair kanaatimizi ifade etmekten mutluyum" açıklamasını yapmıştır⁸⁷

Yunanistan'da PASOK'un iktidara gelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Bunun en önemli nedeni yeni başbakan Papandreu' nun Yunanistan'ı tehdit eden bir ülke olarak gördüğü Türkiye ile Ege egemenlik sınırlarını görüşmek istememesi olmuştur. Kıbrıs konusunda

⁸⁴ Armaoğlu.a.g.e.s.969

⁸⁵ Oran.a.g.e.s.83-89

⁸⁶ Oran.a.g.e.s.105

⁸⁷ "Türk –Yunan Görüşmeleri İyimser Bir Havada Başladı."(1981,Mart 17).Milliyet.pA.6

da son derece tepkili olan PASOK iktidarı, Kıbrıs konusunda da engeller çıkarmış, Rogers Planı'nın önceki hükümet için bağlayıcı olduğunu, kendi hükümeti için herhangi bir bağlayıcılığının olmadığını belirtmiştir.

Kıbrıs' ta 1976 yılından beri başbakanlık görevini yürüten Denктаş ve Partisi, Ulusal Birlik Partisine eleştiriler ve tepkiler artmıştır. Denктаş 1981 yılı seçimlerinde, tekrar devlet başkanı seçilmiş, ancak hiç bir parti tek başına oy çokluğunu sağlayamamıştır. Sol da yer alan Cumhuriyetçi Türk Partisi(CTP),Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP),Demokratik Halk Partisi(DHP) ile Denктаş'a yakın olduğu bilinen Ulusal Birlik Partisi (UBP) ile koalisyon kurmak istemiştir. Ancak bu istek 12 Eylül Yönetimi tarafından olumsuz karşılanmış, dönemin Dışişleri Bakanı İter Türkmen Kıbrıs'a gelmiş ve UBP ağırlıklı bir koalisyon kurulmuştur.

Kıbrıs Rum kesiminde de 13 Şubat 1983'de yapılan seçimlerde Papandreu'dan aldığı destekle Kipriyanu başkan seçilmiş, Kıbrıs sorununu toplumlararası görüşmeler bağlamında uluslararasılaştırma politikasını başlatmıştır. Kıbrıs sorununu NATO sorunu değil, BM kararları çerçevesinde ve uluslar arası bir konferansta ele alınmasını istemiştir. Türk tarafı uluslar arası platformdaki baskı politikasına karşı Kıbrıs Türk halkının self determinasyona sahip olduğunu ve bu hakkın hiçbir şekilde kaldırılamayacağını vurgulamıştır.⁸⁸

SONUÇ

12 Eylül darbesi T.C siyasi tarihinde, Türkiye'yi geriye götüren 27 Mayıs ve 12 Mart'tan sonra demokrasiye vurulan son darbe olmuştur. Ordu anarşi ve terörü ortadan kaldırmak bahanesi ile sivil yönetimi ortadan kaldırmış, Türk halkına baskıcı uygulamalar getirmiştir. Darbe ile uluslar arası sistemde

⁸⁸ Oran.a.g.e.s.106-107

Türkiye'nin prestiji büyük oranda zedelenmiş ve ulusal çıkarları zarar görmüştür.⁸⁹

12 Eylül yönetiminin dış politika anlayışı ve uygulamaları bir çok açıdan Türk dış politikasını ileriki yıllarda derinden etkilemiştir. 12 Eylül yönetimi sol kamuoyunun etkisini tamamen kaldırmış, kamuoyunun da etkisini en alt seviye de bastırmayı başarmıştır. Böyle bir ortamda dış politikada istediği gibi davranıp sivil iktidarların kamuoyu baskısından çekinerek verilemeyen kararları ve uygulamaları kolaylıkla kabul etmiştir. 12 Eylül yönetiminin dış politika da almış olduğu en vahim karar olan Rogers Planı'nın kabul edilmesi olmuştur. Sivil iktidarın kabul edemeyeceği bu plan askeri irade tarafından kolaylıkla kabul edilmiştir. Üstelik bu planın dayandığı anlaşma Evren tarafından hiçbir şekilde Dış İşleri Bakanlığı ya da başka bir kuruma danışılmadan General Rogers'ın "asker sözü" dayanılarak kabul edilmiştir. Bu Plan ile Türkiye en fazla anlaşmazlığı olan Yunanistan karşısında son derece kötü bir duruma itilmiştir.

Diğer bir açıdan 12 Eylül Yönetimi'nin halka uyguladığı yoğun baskı ve işkenceler ve istibdat yönetimi dışta da son derece olumsuz karşılanmış ve devletin ciddiyeti oldukça azalmıştır. 12 Eylül Darbesi'nden sonra TC. damgalı pasaportlar yurtdışında aşağılanmaya başlamıştır. Bir sonraki dönemde de 12 Eylül Yönetimi'nin "*devlet için kurşun atan*" mafya mensuplarına yeşil ve kırmızı pasaport dağıtışı ortaya çıkmış, bu pasaportların kaldırılması baskıları 2000'lerin başında artmaya başlamıştır.⁹⁰

12 Eylül Yönetimi AT ve topluluk üyesi ülkeler ile ilişkiler donma noktasına gelmiştir. Darbe yönetimi, dış politika atılımı yapmaya çalışsa da bu atılım sekteye uğramıştır. Türkiye Bağılantısız ve özellikle petrol zengini İslam ülkeleriyle ekonomik ve diplomatik ilişkiler kurma çabasında olsa

⁸⁹ Yetkin.a.g.e.229

⁹⁰ Oran.a.g.e.s.32-33

da,1950'lerden başlayarak genelde hep ABD tarafından yönlendirilmiş,12 Eylül Yönetimi ABD'nin gölgesinde dış politika faaliyetlerini sürdürmüştür. ⁹¹

⁹¹ Bostanoğlu.a.g.e.s.384-385

ALTINCI BÖLÜM

GENEL SONUÇ

T.C tarihinde darbeler önemli bir yere sahip olmuş, hem iç hem de dış politikaya büyük etkilerde bulunmuştur. İç politikanın bir uzantısı olan dış politikanın hakkında genel bir tanım yapmak zor olmuştur. Ancak genel bir tanım yapılacak olunursa dış politikanın, uluslar arası sistem içinde bir devletin, başka devletlerle ya da devletle izlediği politika olduğu söylenebilmektedir.

Türk dış politikası alt yapısını, Osmanlı Devleti'nin dış politikasından miras olarak almıştır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla dış politikasının temel ilkeleri Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiştir. Öncelikli amacın, Türk halkının ve devletin refahının, mutluluğunun, varlığının ve devamının korunması olduğu belirtilmiştir. Yeni kurulan T.C'nin temel hedefi yeni devleti dünyaya tanıtmak olmuştur. Atatürk'ün ölümünden sonra başa gelen İnönü dış politika uygulamalarına bir farklılık getirmemiştir.

Resmi askeri kurumlara mensup kişi ya da kişilerin gizli plan ve programlar doğrultusunda, önceden bir zaman bildirmeden, anayasal olmayan yollarla iktidarda olan sivil hükümeti devirmesi ve iktidara el koyması, askeri darbe olarak tanımlanmıştır. Darbeler Türk tarihinde uzun yıllardan beri süre gelmiş, sivil otoritenin iradesi sık sık kesintiye uğratılmıştır. Darbe gerekçeleri, İslamiyet öncesinde hükümdarları tahta geçirmek, İslamiyet sonrası sözde dini korumak amacıyla yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ordu devlet iradesinde önemli bir yere sahip olmuş, bir çok padişah ordunun isyanı sonucu tahttan indirilmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte darbecilerin gerekçesi sözde hukuk devletini, laikliği ve düzeni korumak olmuştur.

27 Mayıs 1961 askeri darbesi T.C tarihinin ilk darbesi olmuş, kendinden sonra gelen 12 Mart 1971 muhtırası ve 12 Eylül 1980 darbesine örnek olmuştur. 27 Mayıs darbesi 1950-1960 tarihleri arasında iktidarda olan Demokrat Parti iktidarına karşı yapılmıştır. DP iktidarı Başbakan'ı Menderes , dış politikada önemli noktanın ABD ile aktif politika yürütmekten geçtiğini düşünmüş, diplomasisinin temelini de Batı ülkeleri ve Orta Doğu'da gelişen siyasi olaylara katılımın oluşturacağını belirtmiştir. Soğuk Savaş Döneminde de her iki bloku da gerçek güç dengesi görmüş, bölgedeki güç boşluğunu Türkiye'nin yararı doğrultusunda kullanmaya çalışmış ve Ortadoğu'da aktif siyaset izlemeye çalışmıştır.

DP iktidarı boyunca ekonomide liberalleşme ve modernleşmeyle, ekonomiye canlılık getirilmeye çalışılmış, yabancı yatırımcılar için özendirici tedbirler getirilmiştir. 1950-1954 yılları arasında toplam yatırım oranı yüzde 256 artış göstermiştir. DP'nin ilk yıllarındaki ekonomik büyüme hem DP'nin iktidarını kuvvetlendirmiş ve iyice yerleşmesine olanak sağlamış, hem de DP karşıtı kesimlerin eleştirilerini zorlaştırmıştır. Ekonomide devam eden olumlu hava 1955 yılına gelinmesiyle bozulmaya başlamıştır. Ekonomik sıkıntılar ve DP karşıtı güçlerin sert eleştirileri ve saldırıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ekonomideki daralma ve fiyat artışları ile düşük gelire sahip olan kesim sesini yükseltmeye başlamıştır.

CHP, DP iktidarına karşı sert bir muhalefete başlamış, en çok destek üniversite gençliğinden, öğretim üyelerinden, eğitim düzeyi yüksek kesimden ve basından gelmiştir. 1957 seçimlerinden sonra DP'nin oyları düşmüş, yaklaşan darbe söylentilerine karşı önlemler alınmaya başlanmıştır.

DP yönetiminin otoriter rejim getirdiği ve baskı uyguladığı gerekçeleriyle, devleti sözde korumak bahanesiyle ordu 27 Mayıs 1960 günü yönetime demokratik olmayan yollardan el koymuştur. DP yönetim Yassıada'da 11 ay süresince demokratik olmayan koşullarda yargılanmış, 15 sanık için idam kararı çıkmış, dava sonucunda Adnan Menderes, eski

Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan oybirliği ile idam edilmiştir. Bu karar T.C tarihine kara bir leke olarak geçmiştir.

27 Mayıs darbesi yönetimini Milli Birlik Komitesi adında kadro ele almış, 15 Kasım 1961 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Darbe anayasası olan 1961 Anayasası'nı yürürlüğe sokmuştur. 1961 Anayasa'sı halkın demokratik yollardan seçmediği kurucu meclis tarafından hazırlanmıştır. Anayasanın halkoyuna sunulması ve kabulü sırasında tartışmalar demokratik bir ortamda değerlendirilmemiş, muhalif kesim oyların "hayırlı olması" nı dileyerek, eleştirilerini belirtmiş ancak bu kesim üzerinde baskı uygulanmıştır. Bu dönem dış politikasında herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır. T.C. Batı'ya daha bağımlı hale gelmiş, BM, NATO ve CENTO'ya bağımlılık sözü verilmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinden 11 yıl sonra, 12 Mart 1971 Muhtırası ile ordu bir kez daha sahneye çıkmıştır. Bu kez ordu, sivil iktidara tamamen el koymamış, müdahale öncesindeki Demirel hükümeti zorla istifaya zorlanmış, ardından ordunun isteği ve emirleri doğrultusunda bir hükümet kurulmuştur. 2 yıl süresince Türkiye ordunun istediği ve güvendiği kişilerce yönetilmiştir. Ordu ülkede yaşanan kargaşa, anarşi ortamına ve temsil krizine dayanarak 12 Mart 1971 tarihinde hükümete muhtıra vermiştir. Muhtıra sonrasında ilk partiler üstü hükümeti kurma yetkisi Nihat Erim'e verilmiş, 8 ay kadar iktidarda kalan Erim'den sonra Ferit Melen'e verilmiştir. Bu dönem dış politikası muhtıra öncesi dış politikaya göre hiçbir ilerleme getirememiştir. Demirel iktidarında SSCB ile sağlanan olumlu ilişkiler bozulmaya başlamış, SSCB Türkiye'ye karşı temkinli bir tavır içine girmiştir. Muhtıranın ABD destekli yapılıp yapılmadığı tartışma konusu olmuş, Demirel döneminde kabul edilmeyen ABD istekleri muhtıra yönetimi tarafından kabul edilmiştir. ABD'nin karşı çıktığı ve üretiminin kaldırılmasını istediği haşhaş ve afyon üretimi durdurulmuştur. AET ile ilişkilerde hiçbir ilerleme kaydedilmezken,

1965-1971 yılları arasında Demirel döneminde Arap ülkeleriyle gelişen ilişkiler, muhtıra sonrasında bozulmaya başlamıştır.

T.C tarihinin son darbesi 12 Eylül 1980'de gerçekleşmiştir. 12 Eylül öncesinde ülkedeki anarşi ve terör ortamı 12 Eylül'lü gerçekleştiren generaller tarafından bilerek engellenmemiş, belki de körüklenmiş, demokratik, parlamenter sistemin bu ortamı engellemekte yetersiz kalacağını vurgulamıştır. Darbe için zemin hazırlamaya çalışan ordu, 12 Eylül günü "emir komuta zinciri" içinde darbeyi gerçekleştirmiştir. Parlamento feshedilmiş, tüm yurttaki sıkı yönetim ilan edilmiş ve Kenan Evren başkanlığında kurulan Milli Güvenlik Konseyi tarafından ülke idare ele alınmıştır. TRT ve gazeteler aracılığıyla görsel ve yazılı basında müdahale Kenan Evren tarafından tüm Türk halkına duyurulmuştur.

Evren başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi, 12 Eylül yönetimini oluşturmuş, 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan demokratik seçimlere kadar ülke yönetimini elinde tutmuştur. Danışma meclisi tarafından hazırlanan 1982 Anayasası ile yeni bir anayasa oluşturulmuştur. Anayasanın amacı bireyi devlete karşı korumaktan çok, devleti bireye karşı korumak olmuştur.

12 Eylül yönetiminin dış politika anlayışı ve uygulamaları bir çok açıdan Türk dış politikasını ileriki yıllarda derinden etkilemiştir. Yönetimin aldığı en yanlış karar olan Rogers Planı ile ABD'nin istekleri kabul edilmiştir. Türkiye en fazla anlaşmazlığı olan Yunanistan karşısında kötü bir duruma sokulmuş, çok büyük bir taviz verilmiştir. Ayrıca Kenan Evren, Türk dış politikasının geleceğini etkileyecek bu kararı alırken, hiçbir otoriteye başvurmamış, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü bile almamıştır. Evren adeta bir diktatör gibi karar almış ve sonunun nereye varacağını düşünmeden uygulamıştır. Bu dönemde AT Türkiye'deki 12 Eylül yönetimin demokrasiye geçiş için isteksiz davranması üzerine Türkiye ile olan ilişkilerini gözden geçirme kararı almıştır. Topluluk üyesi ülkeler ile ilişkiler donma noktasına

gelmiş ve bir süre sonra da durdurulmuştur. AT gibi önemli bir toplulukları ilişkilerin donması Türkiye'yi çok kötü duruma düşürmüş,uluslar arası sistem içinde yalnızlığa düşürmüştür. Türkiye Bağlantısız ve özellikle petrol zengini İslam ülkeleriyle ekonomik ve diplomatik ilişkiler kurma çabası da ABD tarafından engellenmiştir.

Darbeler T.C 'yi geriye götüren, hem iç hem de dış politikada istikrarsızlığa yol açan girişimler olmuştur. Ordu her şeyden önce Türk halkına karşı hatada bulunmuş, halkın özgür iradesini kullanarak seçmiş olduğu iktidarı, halka sormadan, kendi istekleri doğrultusunda yönetime el koymuştur. Ordu bir şekilde uygun zemini oluşturup, kendi isteklerini gerçekleştirmeye çalışmış, T.C' yi kendi prensipleri doğrultusunda yönetmiştir.

Günümüzde darbe söylentileri ve planları hala yapılırken bir darbenin daha olması durumunda Türkiye'nin çok fazla zarar göreceği aşikardır. Dış politika iç politikanın uzantısı olduğu için, içte yaşanan huzursuzluk ve karışıklık dış politikaya, uluslar arası sistemdeki devletlerle olan ilişkilere yansımıştır. Hiçbir devlet darbeye demokratik yapısı bozulan, ne olacağı belli olmayan bir devletle ilişki içinde olmak istemeyeceği için Türkiye'deki demokratik sistem ne olursa olsun korunmalıdır. Darbeler T.C tarihinde ders alınması gereken, kara lekeler olarak kalacaktır. Demokratik rejim, hukuk devleti, anayasal düzen Türkiye'de vazgeçilmez kavramlar olarak kalmalıdır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz. Demokrasî Sürecince Türkiye (1945-1980), Hil Yayın, İstanbul, 2007.
- AKSU, Fuat .”Türk Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme”. Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi 2, Ankara, 2001.
- ARSLAN, Zühtü. ”Anayasa Teorisi”. Seçkin Yayıncılık, Ankara ,2005.
- AKŞİN, Sina , ”Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları”, İstanbul, 2007.
- ARI, Tayyar. Uluslararası İlişkiler, Uluslar arası Politika ve Dış Politika”, Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika. Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.
- ARMOĞLU, Fahir. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. Alkım Yayınevi, İstanbul. 2007.
- ARON, Raymond . Wax Weber ve Güç Politikası, Sosyolojik Düşüncelerin Evreleri. Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004
- BAL, İdris. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Lalezar Yayınları, Ankara, 2006.
- BAL, İdris. 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel, Ankara, 2006.
- BAL, İdris. Değişen Dünyada Uluslar arası İlişkiler. Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006.
- BOSTANOĞLU, Burcu. Türk Dış Politikasında Çok Odaklılık Arayışı”. Türkiye-ABD ilişkilerinin Politikası. İmge Kitapevi, Ankara, 2008
- ÇAKMAK, Haydar. Türk Dış Politikası 1919-2008. Barış Platin Kitap, Ankara, 2008.
- ÇAKMAK, Haydar. Uluslar arası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler, Barış Kitapevi, Ankara, 2007.
- DEMİR, Ali Faik. Türk Dış Politikası’nda Liderler. Bağlam Yayınları, Ankara, 2007.
- DOĞRU, Osman. 27 Mayıs Rejimi. İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1998.
- DURSUN, Davut. Demokratikleşemeyen Türkiye. İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- DURSUN, Davut .27 Mayıs Darbesi. Şehir Yayınları, İstanbul, 2001.

DURSUN, Davut. 12 Eylül Darbesi. Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.

FIRAT, Melek. 1960-71 Yılları Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.

GÖZEN, Ramazan. İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası. Palme Yayıncılık, Ankara, 2009.

HILL, Christopher, The Changing Politics of Foreign Policy, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2003.

KARAVELİOĞLU, Kamil. Bir Devrim İki Darbe. Gürer Yayınları, İstanbul, 2007.

KİLİ, Suna. Türk Devrim Tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2001.

MERT, Nuray. Merkez Sağın Kısa Tarihi. Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

MÜCEK, Ahmet Akif. "Türkiye'de Askeri Darbeler". Gökkuşluğu Yayınları, Ankara, 2009.

ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ORAN, Baskın. Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar. İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

SANDER, Oral. Siyasi Tarih 1918-1994, İmge Kitapevi, İstanbul, 2007. SÖNMEZOĞLU, Faruk .II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası, Der Yayınevi, İstanbul, 2006.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. *Uluslar arası Politika ve Dış Politika Analizi*. Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995.

TURGUT, Hulusi. "Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın Kendi El Yazılarından Savunmaları", ABC Yayınları, İstanbul, 1998.

WEBBER Mark ve SMITH Michael. Foreign Policy in a Transformed World, Harlow, England, Prentice Hall, 2002.

YETKİN, Çetin. Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika. Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa_i Hukuk Yayınları, Antalya.2006.

MAKALELER

AYKAN, Mahmut Bali .”Türk Dış Politika Anlayışı”.(der.),Haydar Çakmak,*Türk Dış Politikası(1918-2008)*.

AKNUR, Müge. “27 Mayıs Darbesi ve Dış Politika”.(der.),Haydar Çakmak,*Türk Dış Politikası (1918-2008)*.

AKAN, Nail.”AT ile İlişkiler”.Haydar Çakmak.(der.).Türk Dış Politikası (1918-2008).

BAL ve diğerleri “Uluslar arası Siyaset’in Aktörleri”,*Değişen Dünya’daki Uluslar arası İlişkiler*, İdris Bal,(der.).

BAL, İdris.“Türk Dış Politika’sının Ana Hatları”.(der.).İdris Bal,*Değişen Dünyada Uluslar arası İlişkiler*.

BOZDAĞLIOĞLU, Yücel.”Realizm”,(der.),Haydar Çakmak . *Uluslar arası İlişkiler Giriş Kavram ve Teoriler*,

ÇAĞIRAN, Mehmet Emin .”12 Eylül Darbesi ve Dış Politika Anlayışı”. Haydar Çakmak.(der.).*1918-2008 Türk Dış Politikası*.

EROL, Mehmet Seyfettin .”Batı İle İlişkiler (1950-1960)”, Haydar Çakmak(der.),*Türk Dış Politikası (1918-2008)*.

GÖZEN, Ramazan .”Dış Politika Nedir?”, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (der.)

GÖZEN, Ramazan .”Dış Politika Nedir?”, *21.Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (der.).

GÖZEN, Ramazan.”Dış Politika Yapımın Aktörleri”,*İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye’nin Dış Politikası*.

HASGÜLER, Mehmet .”Dönemin Dış Politika Değerlendirmesi”,Haydar Çakmak (der.), “*Türk Dış Politikası (1918-2008)*”.

HURMİ, Bahar Turhan. “*Uluslar arası İlişkilerde Dış Politikayı Etkileyen Etmenler*”,*Değişen Dünyada Uluslar arası İlişkiler*, İdris Bal(der).

KARACASULU, Nilüfer , “Dış Politika Nedir? ”, *Türk Dış Politikası 1919-2008* , Haydar Çakmak .(der.).

KARAOSMANOĞLU, Ali, L .”Türkiye’nin NATO’ya Girişi” Haydar Çakmak(der.).., *Türk Dış Politikası (1918-2008)*.

KOÇER, Gökhan .”İnönü ve CHP Dış Politika Anlayışı “. (der.). Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası (1918-2008)*. Barış Platin Kitapevi, Ankara, 2008.

ÖZDEMİR, Haluk .”Uluslar arası İlişkilerin Disiplinler Arası Niteliği”, *Uluslar arası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*. Haydar Çakmak.(der.).

USLU, Nasuh.”Türkiye ABD İlişkileri”. Haydar Çakmak.(der.). *Türk Dış Politikası(1918-2008)*.

YETENER, Meltem .”Adnan Menderes”.(der.). Ali Faik Demir. *Türk Dış Politikası’nda Liderler*.

YURDUSEVER ATEŞ, Nevin. “Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Hükümet Programları” .(der.). İdris Bal. *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*.

GAZETELER

Milliyet

“Danışma Meclisinin hedefi: Yeni Bir Anayasa”. (1981, Ekim 16), Milliyet.pA1.

“Evren, 12 Eylül Öncesine Dönmek İsteyen” Evet” Der.(1982, Kasım 6). Milliyet.pA.7

“Gürsel Tasfiye Sebebini Açıkladı”. 1960, Kasım 14, Milliyet.p.A. 1

“Feshedilen Partilerin Malları Hazineye Devredildi”.(1981, Ekim 16), Milliyet.pA1.

“Hamido ”, 2 Torunu ve Gelini Posta ile Gelen Paketin Patlaması Sonucu

Öldüler”.(1978, Nisan 18). Milliyet.PA1

“Özal.”Sağlam Ekonomi, 4-5 Yılda Kurulur”.(1980, Eylül 27). Milliyet.p.A1

“Partiler 4’e Çıktı”.(1983, Mayıs 21). Milliyet.pA1.

“Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu”. (1980,Eylül 12).Milliyet.pA1

“Türk –Yunan Görüşmeleri İyimser Bir Havada Başladı.”(1981, Mart 17).Milliyet.pA.6

Cumhuriyet

“1 Mayıs Kanlı Bitti”: 33 Ölü.(1977, Mayıs 2).Cumhuriyet.pA1

“ Milletvekili seçimleri oy tasnifi neticeleri”.(1961,Ekim 17).Cumhuriyet.P.A1

Akşam

“ 2.Cumhuriyet’in Temeli Dün Atıldı”. 1961,Ocak 7.Akşam.p.A.1

“ 6.FİLO Bugün Geliyor”.(1969,Şubat 10).Akşam.P.A1

“ Korutürk Veda Etti”.(1980,Nisan 7).Akşam.P.A1

“ Makarios İngiltere’ye Dün Tehdit Savurdu”.(1960, Nisan 3).Akşam.p.A1

“ Siyasi Faaliyetler Durduruldu,Akşam. (1960, Nisan 3).Akşam.P.A.1

Günaydın

“Ankara’da 6 Siyasi Parti Kuruluş Müracaatlarını Yaptılar”.1961, Şubat

12“Anayasa,Ezici Bir Çoğunlukla Kabul Edildi”.(1982,Kasım 8).Günaydın.pA.1

Hürriyet

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Millete Tebliğleri.(1960 Mayıs 27).Hürriyet.P.A.1

“Üslere El Koyduk”.(1975, Temmuz 27).Hürriyet.pA.1

“İstanbul-Ankara Örf_i İdare ilan edildi.(1960, Nisan 29).Hürriyet.P.A.1

Güneş

“İkinci İnönü de Politika Sahnesinde”.(1983, Haziran 7).Güneş,pA1

İNTERNET KAYNAKLARI

“12 Mart 1971 darbesi bugün başlamıştı”.12 Mart 2007,
<http://www.kenthaber.com/Haber/siyaset/Normal/12-mart-1971-darbesi-bugun-baslamisti/4a97d1b2-ffba-4df5-af99-c1bb2d20f979>

“12 Mart Muhtırası'nın şahidi Ferruh Bozbeyli Anlatıyor”.12 Mart 2009,
<http://www.porttakal.com/haber-12-mart-muhtirasi-nin-sahidi-ferruh-bozbeyli-anlatiyor-256949.html>

“12 Mart Muhtırası”.12 Mart 2009,
<http://www.nuveforum.net/1390-cografya-tarih/83407-12-mart-muhtirasi/>

“12 Eylül Darbesi.”
<http://www.globalsiyaset.com/ideolojiler/soguksavas/eyluldarbesi.html>

“90 Saniyede Demokrasi Tarihi”.27 Şubat 2010.
<http://tarihvemedenyet.org/2010/02/90-saniyede-demokrasi-tarihi/>

“1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”.
<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>

“27 Mayıs Darbesine Doğru”.6 Ocak 2010.
<http://mitoloji.info/tarih/tahkikat-komisyonu.nedir>

“AB Haber.”Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın 40. yıl dönümü”.21 Nisan 2007,
<http://www.abhaber.com/haber.php?id=16923>

AFYONCU, Erhan.”İlk Darbe Girişimi Fatih'e yapıldı”.
<http://www.stratejikboyut.com/haber/ilk-darbe-girisimi-fatihe-yapildi--27820.html>

AKAT, Asaf Savaş. “Kısa Askeri Darbeler Tarihi”.
<http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=119530&Categoryid=4&wid=8>

ALATAŞ, Yusuf .”12 Mart Darbesi”.
http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=406:12-mart-askerdarbes&catid=67:genel-merkez&Itemid=213

“Atatürk Dönemi Dış Politikası (1923-1939),”
<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II7.pdf>

“Atatürk Sonrası Türkiye”,
<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II12.pdf>

AKIN, Doğan .” 1960, 1971, 1980 ve 1997 orduları aynı mı?.2009, Mayıs 26,
<http://www.bandirmahaber.net/2009/05/26/1960-1971-1980-ve-1997-ordulari-ayni-midogan-akin/>

Arşiv belgeler,”Kıbrıs Belgeleri”
http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/londra_antlasma.html

Bab_ı Ali Baskını,
<http://www.frmtr.com/tarih/470228-babiali-baskini.html>

BERİS, Yakup, GÜRKAN,Aslı .”Türk Amerikan İlişkilerine Bakış Ana Temalar ve Güncellemeler”.Temmuz 2002,
http://www.tusiad.us/Content/uploaded/TURKIYE-ABD_ILISKILERI-UPDATE2.PDF

BİLİCİ, Abdülhamit .”Paşam Sen Çok Yaşa, Ama Rogers Planı’ nı da Unutma!”. 13 Aralık 2006,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=1848810>

BORTEPE, Özcan .”Hareketli 60’lı Yıllar ve Adalet Partisi Yönetimi”.
<http://www.ozcanbortepe.com/hareketli-1960li-yillar-ve-adalet-partisi-yonetimi.htm>

BULUT,Osman .“Türk Tarihi’nde Askeri Darbeler”.
<http://www.farklitarih.com/2009/06/turk-tarihinde-askeri-darbeler.html>

CAN,Sadık.”Atatürk Sonrası Dış Politika”.
<http://www.sadikcan.com/13-konu-aturk-sonrasi-dis-politika.html>

CİVAOĞLU,Güneri .”Darbe Gerekçesi”.6 Şubat 2010,
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1195414&Date=07.02.2010&Kategori=siyaset&b=Darbe%20gerekcesi&ver=91>

Darbe Nedir? Askeri Darbe Tarihi? Darbe ile Başa Geçen Yöneticiler".27 Ocak 2010,
<http://www.uzmanportal.com/darbe-nedir-askeri-darbe-tarihi-darbe-ile-basa-gecen-yoneticiler.html/>

DEMİR, İshak . "Türk Demokrasi Tarihi Ya Da Darbeler Tarihi",
<http://ansar.de/tarih33.htm>

Dış Politika Ve Dış Ekonomik İlişkilerin Yönetimi
<http://www.1bilgi.com/dis-ticaret/5505/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.html>

DOĞAN, Ali Necati ."Yakın Tarihimizin Utanç Veren Olayları: 27 Mayıs Darbesi 1960".
<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212490>

EROĞLU, Mustafa."Nihat Erim'in Ağzından 12 Mart".22 Haziran 2007.
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=ktp&haberno=6501

Enosis Nedir?,
<http://www.turkcebilgi.com/enos%DDs/ansiklopedi>

Kenan Gedek.24 Ocak Kararları- 12 Eylül Darbesi,17 Nisan 2008,
<http://www.siyasalan.com/index.php?topic=74.0>

"Generals Who Led Honduras Military Coup Trained at the School of the Americas."http://www.democracynow.org/2009/7/1/generals_who_led_honduras_military_coup.Democracy Now.

GÜZEL,Murat."82 Anayasasıyla Olmadı,Olmuyor,Olamaz".
<http://www.stargazete.com/acikgorus/82-anayasasi-yla-olmadi-olmuyor-olamaz-haber-187475.htm>

" İnkılap Tarihi."Demokrasi'nin Üstüne Örtülen Şal: 12 Mart Muhtırası",10 Ağustos 2007,
<http://www.inkilap.info/ataturk-sonrasi-turkiye/sancili-yillar/demokrasi%E2%80%99nin-ustune-ortulen-sal-12-mart-muhtirasi.html>

"Kapitülasyon Nedir? ",Sabah,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2006/06/23/eko116.html>

KARA, İlyas .”Babıali Baskını ve Enver Bey(23 Ocak 1913).

http://www.enverpasadergisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:lyas-kara&catid=10:haber&Itemid=13

“Küba Ekim Füzeleri Bunalımı”.

http://www.tarihportali.net/tarih/kuba_krizi_kuba_fuze_krizi_cuban_missile_crisis-t9435.0.html

KÜÇÜK, Adnan .”Demokrasimizin Devrilme Tarihi: 27 Mayıs 1960”.2008

,Haziran 2,

<http://www.stratejikboyut.com/yazi/demokrasimizin-devrilme-tarihi-27-mayis-196-403.html>

KÜRKÇÜOĞLU ,Ömer .”*Dış Politika Nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü.*

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf>

LÜLE,Zeynel .”Kızıl Dany Artık Uçamıyor”.7 Mayıs 1998,

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/05/07/42239.asp>

“Osmanlı’da Askeri İsyenlar ve Darbeler” . .

http://www.haber50.com/245561_Osmali-da-Askeri-Isyanlar-Ve-Darbeler.html

ÖNDER,İzzetin.”12 Mart Darbesi Tartışmaları”.

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2636733>

SARINAY ,Yusuf , “Atatürk’ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 48, *Cilt: XVI, Kasım 2000,Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı,*

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergilcerik&IcerikNo=290>

“Selim Sarper ”.

[http://www.bibilgi.com/Selim-Sarper-\(1899--?\)](http://www.bibilgi.com/Selim-Sarper-(1899--?))

“Tüm Yönleriyle Askeri Darbeler;Neden Yapılır,Kimler Yapar?”.

<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=212245>

Türkiye Avrupa Vakfı.1971.

(<http://www.turkiyeavrupavakfi.org/index.php/avrupa-birligi/tarihce/1587-1971.html>)

“Türkiye’deki Darbeler ve Nedenleri”.7 Eylül 2008.

<http://www.wardom.org/turkiye-deki-darbeler-ve-nedenleri-t218923.html?t=218923>

Türkiye Cumhuriyeti Düsseldorf Başkonsolosluğu, Dış Politika-Genel Esaslar,

<http://dusseldorf.bk.fscnet.net/MFA.aspx>

“Türkiye’nin Avrupa Birliği İlişkilerini Tarihçesi”,

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1>

YILDIZ, Handan Acar .”Türkiye’nin Darbeler Almış Tarihi”,

<http://www.stratejikboyut.com/haber/turkiyenin-darbe-almis-tarihi-ii--28889.html>

“Yumuşama” (Detant) Dönemi (1969-1989),

<http://www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/1269/unite01.pdf>

BELGESELLER

12 Mart Belgeseli.Mehmet Ali Birand(Yön).28 Ocak 2010 alınmıştır,

<http://video.google.com/videoplay?docid=-7741225183772252425#>

12 Eylül Belgeseli ”.Mehmet Ali Birand.(Haz.).Mustafa

Ünlü.(Yön.),2 Şubat 2010,alınmıştır.

<http://video.mynet.com/bayw/12-Eylul-Belgeseli>

ANSİKLOPEDİ

Türkiye: 1960’tan 1980’e .(1993).”12 Mart Muhtırası”.Thema

Larousse.(1.Baskı)içinde.(1,293).İstanbul:Milliyet Gazetecilik

ÖZET

Dış politika, ülkelerin maddi ve manevi çıkarları doğrultusunda uzun dönemli ve genel olarak belirlenir. Dış politikada uygulanan ilkeler ülkelerin uluslar arası sistemdeki yeri ve öneminin odak noktasıdır. Askeri darbeler ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sık olmak üzere yüzyıllardır tüm dünyada görülen ordunun siyasi iradeye el koyması ve yönetimi ele geçirmesidir. Askeri darbe seçimle iş başına gelen sivil iradeyi ortadan kaldırır, bu durum demokrasiye büyük zarar verir. Türk dış politikası da genel ve uzun dönemli ilkelere göre belirlenmiş, dış politika uygulamaları tarihin belirli dönemlerinde askeri darbelerle durma noktasına gelmiştir.

Türk siyasi tarihi askeri darbeleri Osmanlı Devleti'nden kötü bir miras olarak almış, demokrasi ilk olarak 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'yle sekteye uğratılmıştır. Bu darbenin gerekçesi, on yıl süresince yönetimi elinde bulunduran Demokrat Parti Hükümeti'nin otoriter yönetimine son verip, iç ve dış politikadaki yanlış uygulamalarını değiştirmektir. Cemal Gürsel önderliğindeki Milli Birlik Komitesi yönetimi ele almıştır. Demokrasi bu darbeden on bir yıl sonra demokrasi 12 Mart 1971 tarihinde Süleyman Demirel Hükümeti'ne verilen Muhtıra ile bir kez daha sekteye uğratılmıştır. Bu askeri müdahalede yönetim ordu tarafından tamamen ele alınmamış, mevcut sivil irade istifa zorlanmış ve ordu kendi isteği doğrultusunda bir hükümet kurdu muştur. Türk demokrasi tarihine en büyük darbe ise 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi olmuştur. Org. Kenan Evren yönetimindeki Milli Güvenlik Konseyi yönetime el koymuş, üç yıl süresince ülke yönetiminden sorumlu olmuştur. Ordu tarafından gerçekleştirilen üç müdahale de demokrasiye büyük zarar vermiştir. Askeri darbe yönetimleri oy kaygısı taşımadıkları, konuyu bilmedikleri ve gayri meşru iktidarları meşrulaştırma amacından dolayı dış politikada esnek ve statükoya aykırı kararlar almaktan kaçınmamış, alınan kararlarla Türk dış politikası durma noktasına gelmiştir.

ABSTRACT

Foreign politics are determined in accordance with countries' spiritual and material benefits in generally and long period. The principles of foreign politics are the focal point of countries' side and significance in international system. However, military coup is having a power on political authority and government. It is generally seen in undeveloped and developing countries. Moreover, Military coup is bringing away the civil administration which is elected in democratic election but this case in extremely destructive for democracy. However, Turkish foreign politics is determined by general and long term principles and also the implementation of foreign politics is remained with military coup in history.

Turkish Political History took military coup negative inheritance from Ottoman Empire .Firstly Democracy was interrupted in 27 May 1960 Military Coup .Reason of military coup was at the end of the Democrat Party's authoritarian power. And military administration wanted to change DP's wrong implementations in foreign and internal policy. Military coup administration(National Union Comity)have taken power with leader Cemal Gürsel .Democracy was interrupted again after eleven years ago with 12 March 1971 intervention against Süleyman Demirel Government. Military administration didn't have power completely ,a new civil government was established according military's dictations.Finally 12 September military coup the worst impression of Turkish Democracy .Military coup administration (National Security Council) had power with leader Kenan Evren.Civil power was abolished by Military again. Military coup adminitiation hade power nearly three years.

